

**ENCYKLIKA
SVÄTÉHO OTCA FRANTIŠKA**

LAUDATO SI'

o starostlivosti o náš spoločný domov

**Spolok svätého Vojtecha
Trnava 2015**

© Copyright – Libreria Editrice Vaticana, 2015
© Konferencia biskupov Slovenska, 2015

ISBN 978-80-8161-180-3

1. „BUĎ POCHVÁLENÝ, môj Pane,“ spieval svätý František z Assisi. V tomto krásnom chválospeve nám pripomínal, že náš spoločný domov je ako sestra, s ktorou sa delíme o existenciu, aj ako krásna matka, ktorá nás prijíma vo svojom náručí: „Buď pochválený, môj Pane, za našu sestru, matku zem, ktorá nás živí a stará sa o nás a vydáva rozličné plody s pestrofarebnými kvetmi i trávou.“¹

2. Táto sestra protestuje proti zlu, ktoré jej spôsobujeme nezodpovedným používaním a zneužívaním dobier, ktoré do nej vložil Boh. Vyrastali sme s myšlienkou, že sme jej vlastníckmi a vládcami, oprávnenými na jej drancovanie. Násilie, ktoré je v ľudskom srdci zranenom hriechom, sa prejavuje aj v príznakoch choroby, ktorú vnímame v pôde, vo vode, vo vzduchu a v živých bytostiach. Preto medzi najopustenejšími a najviac zneužívanými úbožiacmi je naša sužovaná a devastovaná zem, ktorá „vzdychá a zvíja sa v pôrodných bolestiach“ (Rim 8, 22). Zabúdame, že aj my sami sme zemou (porov. Gn 2, 7). Naše telo je zložené z prvkov planéty; jej vzduch dýchame a jej voda nás oživuje a občerstvuje.

Nič z tohto sveta nám nie je ľahostajné

3. Pred viac ako päťdesiatimi rokmi, keď sa svet potácal nad priepasťou nukleárnej krízy, svätý pápež Ján XXIII. napísal encykliku, v ktorej sa neobmedzil len na odmietnutie vojny, ale predniesol aj ponuku mieru. Svoje posolstvo *Pacem in terris* adresoval síce celému „katolíckemu svetu“, ale pridral

1 *Chválospev stvorenia; Fonti Francescane (FF), 263.*

„aj všetkým ľuďom dobrej vôle“. Teraz, vzhľadom na globálny úpadok životného prostredia, sa chcem obrátiť na každého človeka, ktorý býva na tejto planéte. Vo svojej exhortácii *Evangelii gaudium* som napísal členom Cirkvi, aby zmobili- zovali proces misionárskej reformy, ktorú ešte treba uskutočniť. V tejto encyklike mám v úmysle nadviazať so všetkými dialóg, ktorý sa týka nášho spoločného domova.

4. Osem rokov po encyklike *Pacem in terris* sa blahoslavený pápež Pavol VI. v roku 1971 vyjadril k ekologickej problematike a prezentoval ju ako krízu, ktorá je „dramatickým dôsledkom“ nekontrolovanej činnosti človeka: „Prostredníctvom neuváženého využívania prírody riskuje, že ju zničí a sám sa stane obeťou podobnej skazy.“² Aj na pôde FAO hovoril o možnosti, že „pod vplyvom industriálnej spoločnosti... dôjde ku skutočnej ekologickej katastrofe“, a zdôraznil „naliehavosť a nevyhnutnosť radikálnej zmeny v správaní ľudí“, pretože „najskvelejšie vedecké pokroky, najúžasnejšie technické činy, najväčšie ekonomický rast – ak nie sú sprevádzané autentickým sociálnym a morálnym pokrokom – sa v konečnom dôsledku obrátia proti človeku“.³

5. Svätý Ján Pavol II. sa zaoberal touto témou s rastúcim záujmom. Vo svojej prvej encyklike poznamenal, že človek akoby „nevidel nijaký iný význam prírodného prostredia ako ten, čo mu slúži na bezprostredný úžitok a spotrebu“.⁴ Následne vyzval na globálnu ekologicú

2 Pavol VI., apoštolský list *Octogesima adveniens* (14. mája 1971), 21: AAS 63 (1971), 416 – 417.

3 Príhovor pred FAO (Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo) na 25. výročie jej založenia (16. novembra 1970), 4: AAS 62 (1970), 833.

4 Ján Pavol II., encyklika *Redemptor hominis* (4. marca 1979), 15: AAS 71 (1979), 287.

konverziu.⁵ Zároveň však poukázal na to, že sa venuje málo úsilia „ochrane morálnych podmienok autentickej ‚humánnej ekológie“.“⁶ Ničenie životného prostredia človeka je veľmi závažné nielen preto, že Boh zveril svet človeku, ale aj preto, že samotný ľudský život je darom, ktorý musí byť chránený od rozličných foriem rozkladu. Každý pokus o vyliečenie a vylepšenie sveta si vyžaduje zásadne zmeniť „spôsob života, spôsoby výroby a spotreby a strnulé štruktúry moci, ktoré dnes riadia spoločnosť“.⁷ Autentický ľudský rozvoj má morálny charakter a predpokladá plné rešpektovanie človeka, musí však venovať pozornosť aj prirodzenému svetu a „brať ohľad na prirodzenosť každej bytosti a na jej vzájomnú spojitosť v usporiadanom systéme“.⁸ Preto sa schopnosť človeka pretvárať realitu musí rozvíjať na základe prvotného určenia, ktoré mu zveril Boh.⁹

6. Môj predchodca Benedikt XVI. opätovne vyzval „eliminovať štrukturálne príčiny dysfunkcie svetovej ekonomiky a napraviť modely rastu, ktoré, zdá sa, nie sú schopné zaručiť rešpektovanie životného prostredia“.¹⁰ Pripomenul, že svet nemožno analyzovať tak, že izolujeme jeden z jeho aspektov, pretože „kniha prírody je jedna a nedeliteľná“ a jej súčasťou je životné prostredie, život, sexualita, rodina, spoločenské vzťahy a ďalšie

5 Porov. *Katechézy* (17. januára 2001), 4: *Insegnamenti* 24/1 (2001), 179.

6 Ján Pavol II., encyklika *Centesimus annus* (1. mája 1991), 38: AAS 83 (1991), 841.

7 *Tamže*, 58.

8 Ján Pavol II., encyklika *Sollicitudo rei socialis* (30. decembra 1987), 34: AAS 80 (1988), 559.

9 Porov. Ján Pavol II., encyklika *Centesimus annus* (1. mája 1991), 37: AAS 83 (1991), 840.

10 *Príhovor k diplomatickému zboru akreditovanému pri Svätej stolici* (8. januára 2007): AAS 99 (2007), 73.

aspekty. V dôsledku toho „degradácia prírody je úzko spojená s kultúrou formujúcou ľudské spoluzitie“. ¹¹ Pápež Benedikt navrhol, aby sme uznali, že prírodné prostredie je plné rán, ktoré spôsobilo naše nezodpovedné správanie. Aj spoločenské prostredie má svoje zranenia. Všetky sú však v konečnom dôsledku spôsobené tým istým zlom, teda myšlienkou, že neexistujú nepopierateľné pravdy, ktoré riadia náš život, a teda ľudská sloboda nemá hranice. Zabúda sa na to, že „človek nie je len sloboda, ktorá sa vytvára sama od seba. Človek sám seba netvorí. Je duch a vôľa, ale aj príroda“. ¹² S otcovskou starostlivosťou nás pozval, aby sme uznali, že stvorenie je ohrozované tam, „kde sme my sami poslednými inštanciami; kde je celok jednoducho naším majetkom a spotrebúvame ho len pre seba. Plytvanie stvorením začína tam, kde neuznávame nad sebou žiadnu vyššiu inštanciu, ale vidíme iba seba“. ¹³

Zjednotení tou istou starosťou

7. Tieto príspevky pápežov zhrnújú premýšľanie nespočetného množstva vedcov, filozofov, teológov a spoločenských organizácií, ktoré obohatili myslenie Cirkvi o týchto otázkach. Nemôžeme však ignorovať to, že okrem Katolíckej cirkvi aj iné cirkvi a kresťanské spoločenstvá – ako aj iné náboženstvá – vyjadrili hlbokú starosť a rozvinuli vzácne uvažovanie o týchto témach, ktoré ležia na srdci nám všetkým. Aby som citoval len jeden osobitne

11 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

12 *Príhovor k nemeckému parlamentu*, Berlín (22. septembra 2011): AAS 103 (2011), 664.

13 *Príhovor k diecéznemu kléru v Bolzane-Bressanone* (6. augusta 2008): AAS 100 (2008), 634.

významný príklad, chcem v krátkosti zopakovať časť príspevku drahého ekumenického patriarchu Bartolomeja, s ktorým máme nádej na plné cirkevné spoločenstvo.

8. Patriarcha Bartolomej poukázal predovšetkým na nevyhnutnosť, aby sa každý kajaľ z vlastného spôsobu, ktorým zneužíva planétu, pretože „v tej miere, v akej spôsobujeme malé ekologické škody“, sme povolani uznať „svoj príspevok, malý alebo veľký, k zhoršovaniu a ničeniu životného prostredia“.¹⁴ K tomuto bodu sa opakovane vyjadril pevným a podnetným spôsobom; pozval nás, aby sme uznali svoje hriechy proti stvoreniu: „Či už ľudia ničia biologickú diverzitu v Božom stvorení, či už narúšajú integritu zeme a prispievajú ku klimatickým zmenám, oberajú zem o jej prírodné pralesy alebo ničia mokrade, znečisťujú vodu, pôdu, vzduch: toto všetko sú hriechy.“¹⁵ Pretože „zločin proti prírode je zločinom proti nám samotným a hriechom proti Bohu“.¹⁶

9. Bartolomej zároveň upriamil pozornosť na etické a duchovné korene problémov životného prostredia, ktoré nás pozývajú hľadať riešenia nielen v technike, ale aj v zmene človeka, pretože inak budeme čeliť iba príznakom. Navrhol, aby sme prešli od konzumu k obeti, od chamtivosti k štedrosti, od plytvania k schopnosti podeliť sa – v askéze, ktorá „znamená učiť sa dávať, nielen sa vzdávať. Je to spôsob milovania, postupného prechodu od toho, čo chcem, k tomu, čo potrebuje Boží svet. Je

14 *Príhovor na Deň modlitieb za ochranu stvorenia* (1. septembra 2012).

15 *Príhovor v Santa Barbare, Kalifornia* (8. novembra 1977); porov. John Chryssavgis, *On Earth as in Heaven: Ecological Vision and Initiatives of Ecumenical Patriarch Bartholomew*, Bronx, New York, 2012.

16 *Tamže*.

to oslobodenie od strachu, nenásytnosti a závislosti¹⁷. My kresťania sme okrem toho povolani „prijímať svet ako sviatosť spoločenstva, ako spôsob zdieľania s Bohom a s blížnym na globálnej úrovni. Je našim pokorným presvedčením, že božské a ľudské sa stretáva v tom najmenšom detaile nezošívateľného odevu Božieho stvorenia, dokonca v najmenšom zrníčku prachu našej planéty“¹⁸.

Svätý František z Assisi

10. Nechcem pokračovať v tejto encyklike bez toho, aby som nespomenul krásny a motivujúci príklad. Zobral som si jeho meno ako smernicu a inšpiráciu v okamihu môjho zvolenia za biskupa Ríma. Som presvedčený, že František je vynikajúcim príkladom starostlivosti o to, čo je slabé, a tiež integrálnej ekológie, prežívanej radostne a autenticky. Je svätým patrónom všetkých, ktorí študujú a pracujú v oblasti ekológie; obľúbili si ho aj mnohí tí, ktorí nie sú kresťania. Prejavoval osobitnú pozornosť voči Božiemu stvoreniu a voči najchudobnejším a opusteným. Miloval a bol milovaný pre svoju radosť, ušľachtilú obetavosť, srdce pre všetkých. Bol to mystik a pútnik, ktorý žil v jednoduchosti a v obdivuhodnej harmónii s Bohom, s ostatnými, s prírodou a so sebou samým. V ňom možno objaviť, do akej miery je neoddeliteľná starostlivosť o prírodu, spravodlivosť voči chudobným, angažovanosť v spoločnosti a vnútorný pokoj.

11. Jeho svedectvo nám ukazuje aj to, že integrálna ekológia si vyžaduje otvorenosť voči kategóriám, ktoré presahujú jazyk exaktných vied alebo biológie a spájajú nás

¹⁷ Konferencia v kláštore Utsteine, Nórsko (23. júna 2003).

¹⁸ Príhovor „Global Responsibility and Ecological Sustainability: Closing Remarks“, samit v Halki, Istanbul (20. júna 2012).

s podstatou toho, čo je ľudské. Tak ako keď sa zamilujeme do nejakej osoby – zakaždým, keď sa František pozeral na slnko, mesiac či najmenšie zvieratá, jeho reakciou bol spev a do svojich chvál zahŕňal aj všetky ostatné stvorenia. Nadväzoval rozhovor s každým stvorením a kázal ešte aj kvetom – „pozýval ich, aby chválili a milovali Boha ako bytosti obdarované rozumom“.¹⁹ Jeho reakcia bola oveľa viac ako intelektuálne ocenenie alebo ekonomická kalkulácia, pretože preňho každé stvorenie bolo bratom alebo sestrou, ku ktorým ho viazali citové putá. Preto sa cítil povolaný starať sa o všetko, čo existuje. Jeho učeník svätý Bonaventúra rozprával, že „vdďaka presvedčeniu, že všetky veci majú spoločný pôvod, cítil ešte väčšiu zbožnosť a nazýval stvorenia, i keď maličké, svojimi bratmi a sestrami“.²⁰ Týmto presvedčením nemožno pohrdať ako iracionálnym romantizmom, pretože má vplyv na rozhodnutia, ktoré ovplyvňujú naše správanie. Ak pristupujeme k prírode a k životnému prostrediu bez toho, aby sme boli otvorení pre úžas a údiv, ak už nehovoríme o svojom vzťahu k svetú jazykom bratstva a krásy, naše postoje budú postojmi vládcu, spotrebiteľa alebo obyčajného využívateľa prírodných zdrojov, ktorý nie je schopný stanoviť hranice svojim okamžitým záujmom. Naopak, ak sa cítime intímne spojení so všetkým, čo existuje, spontánne z toho vyplynie striednosť a starostlivosť. Chudoba a strohosť svätého Františka neboli len vonkajším asketizmom, ale čímisi radikálnejším: odmietnutím toho, aby realitu považoval iba za jednoduchý predmet na použitie a ovládnutie.

12. Na druhej strane nám svätý František, verný Svätému písmu, navrhuje, aby sme prírodu chápali ako nádhernú knihu, v ktorej k nám hovorí Boh a odovzdáva nám niečo

19 Tommaso da Celano, *Vita prima di San Francesco*, XXIX, 81: FF 460.

20 *Legenda maior*, VIII, 6: FF 1145.

zo svojej krásy a dobroty: „Lebo z veľkosti a krásy stvorenia sa úsudkom poznáva ich Stvoriteľ“ (*Múd* 13, 5) a „jeho večnú moc a božstvo možno od stvorenia sveta rozumom poznávať zo stvorených vecí“ (*Rim* 1, 20). Preto chcel, aby v konvente vždy jedna časť záhrady zostala neobrobená, aby tam rástli divé rastliny – a všetci, ktorí ich budú obdivovať, mohli pozdvihnúť svoju myseľ k Bohu, pôvodcovi všetkej krásy.²¹ Svet je niečím viac než iba problémom na riešenie; je radostným tajomstvom, ktoré kontemplujeme v radosti a chvále.

Moja výzva

13. Súčasťou naliehavej výzvy chrániť náš spoločný domov je starosť o zjednotenie celej ľudskej rodiny v snahe o udržateľný a integrálny rozvoj, pretože vieme, že veci sa môžu zmeniť. Stvoriteľ nás neopúšťa, nikdy neustupuje zo svojho plánu lásky, neľutuje, že nás stvoril. Ľudstvo má ešte schopnosť spolupracovať na budovaní nášho spoločného domova. Chceme vyjadriť uznanie, povzbudenie a poďakovanie všetkým, ktorí sú aktívni v najrozličnejších oblastiach ľudskej činnosti, aby zaručili ochranu domova, ktorý je nám spoločný. Osobitnú vďaku si zasluhujú najmä tí, ktorí s rozhodnosťou bojujú za vyriešenie dramatických dôsledkov, ktoré prináša zhoršovanie životného prostredia do života najchudobnejších tohto sveta. Mladí od nás žiadajú zmenu. Pýtajú sa, ako je možné, že sa chce budovať lepšia budúcnosť, ale pritom sa nemyslí na krízu životného prostredia a utrpenie vylúčených.

14. Naliehavo vyzývam na obnovenie dialógu o svete, v ktorom budujeme budúcnosť planéty. Potrebujeme

²¹ Porov. Tommaso da Celano, *Vita seconda di San Francesco*, CXXIV, 165: FF 750.

konfrontáciu, ktorá nás všetkých zjednotí, pretože výzva životného prostredia, ktorá stojí pred nami, a tiež jej ľudské korene, sa týkajú a dotýkajú nás všetkých. Svetové ekologické hnutie už prešlo dlhú a bohatú cestu a vďaka nemu vznikli početné združenia občanov, ktoré prispeli k všeobecnému povedomiu. Žiaľ, mnohé úsilia o hľadanie konkrétnych riešení krízy životného prostredia neraz narážajú nielen na odmietnutie mocných, ale aj na nezáujem ostatných. Postoje, ktoré prekážajú na ceste hľadania riešení aj medzi veriacimi, siahajú od odmietnutia problému až k nezáujmu, k pohodlnej rezignácii alebo k slepej dôvere v technické riešenia. Potrebujeme novú univerzálnu solidaritu. Ako povedali biskupi Južnej Afriky, „talenty a zainteresovanie *všetkých* sú nevyhnutné na napravenie škody spôsobenej ľuďmi na Božom stvorení“.²² Všetci môžeme spolupracovať ako Božie nástroje na starostlivosti o stvorenie, každý prostredníctvom svojej kultúry a skúsenosti, vlastnými iniciatívami a schopnosťami.

15. Dúfam, že táto encyklika, ktorá sa zaraďuje do sociálnej náuky Cirkvi, nám pomôže spoznať veľkosť, naliehavosť a krásu výzvy, pred ktorou stojíme. Najskôr krátko preberiem rozličné aspekty aktuálnej ekologickej krízy, aby sme zhrnuli tie najlepšie plody vedeckého výskumu, ktoré sú dnes k dispozícii, nechali sa nimi hlboko dotknúť a položili konkrétny základ pre následné etické a duchovné uvažovanie. Vychádzajúc z tejto panorámy, rozoberiem niektoré argumenty, ktoré vychádzajú zo židovsko-kresťanskej tradície, aby naša angažovanosť za životné prostredie bola dôslednejšia. Potom sa pokúsím dostať ku koreňom aktuálnej situácie, aby sme pochopili

22 Konferencia katolíckych biskupov Južnej Afriky, *Pastoral Statement on the Environmental Crisis* (5. septembra 1999).

nielen príznaky, ale aj najhlbšie príčiny. Budeme tak môcť navrhnúť ekológiu, ktorá vo svojich rozličných rozmeroch bude zahrnovať špecifické miesto človeka v tomto svete a jeho vzťahy k realite, ktorá ho obklopuje. Vo svetle tejto reflexie by som chcel načrtnúť niektoré širšie línie dialógu a činnosti, ktoré by zahrnuli každého z nás, ako aj medzinárodnú politiku. Keďže som presvedčený, že každá zmena si vyžaduje motivácie a proces výchovy, napokon predostriem niektoré línie ľudského dozrievania inšpirované pokladom kresťanskej duchovnej skúsenosti.

16. Každá kapitola, aj keď má svoju vlastnú tému a špecifickú metodológiu, vždy z novej perspektívy otvára dôležité otázky, ktorým sa venovali predchádzajúce kapitoly. To sa týka predovšetkým niektorých základných tém, ktoré sa prelínajú celou encyklikou. Napríklad: vnútorný vzťah medzi chudobnými a krehkosťou planéty; presvedčenie, že celý svet je vnútorne spojený; kritika novej paradigmy a foriem moci, ktoré vychádzajú z technológie; výzva hľadať iné spôsoby chápania ekonomiky a pokroku; vlastná hodnota každého stvorenia; zmysel človeka pre ekológiu; nevyhnutnosť úprimných a poctivých diskusií; vážna zodpovednosť medzinárodnej a miestnej politiky; kultúra vyhadzovania a návrh nového životného štýlu. Tieto témy nebudú nikdy uzatvorené ani opustené; práve naopak, neustále sa budú preberať a obohacovať.

Prvá kapitola

ČO SA DEJE S NAŠÍM DOMOVOM

17. Teologické a filozofické úvahy o situácii ľudstva a sveta môžu znieť ako obohrané a prázdne, ak sa neprezentujú novým spôsobom a nekonfrontujú s aktuálnym kontextom a tým, čo je dosiaľ pre dejiny ľudstva neznáme. Skôr než preskúmame, ako viera podáva nové motivácie a požiadavky vzhľadom na svet, ktorého sme súčasťou, navrhujem, aby sme sa krátko zastavili a pouvažovali nad tým, čo sa to deje s naším spoločným domovom.

18. Neustála akcelerácia zmien ľudstva a planéty je dnes spojená so zintenzívnením rytmu života a práce – po španielsky to niektorí nazývajú „*rapidación*“ (zrýchľovanie). I keď táto zmena je súčasťou dynamiky komplexných systémov, rýchlosť, ktorú jej udeľujú ľudské činnosti, je dnes v kontraste s prirodzenou pomalosťou biologickej evolúcie. K tomu pristupuje problém, že ciele tejto rýchlej a nepretržitej zmeny nie sú nevyhnutne orientované na spoločné dobro a na integrálny, udržateľný, ľudský rozvoj. Zmena je čosi žiaduce, ale stáva sa znepokojivou, ak vedie k zhoršeniu sveta a kvality života veľkej časti ľudstva.

19. Po období iracionálnej dôvery v pokrok a ľudské schopnosti jedna časť spoločnosti vstupuje do uvedomelejšej fázy. Možno pozorovať rastúcu citlivosť na životné prostredie a na starostlivosť o prírodu – a dozrieva úprimná a bolestná starosť o to, čo sa deje s našou planétou. Vyďajme sa na putovanie, ktoré bude zaiste neúplné a povedie naprieč otázkami, ktoré dnes vyvolávajú nepokoj

a ktoré už nemôžeme zamiesť pod koberec. Cieľom nie je zhromažďovať informácie alebo nasycovať našu zvedavosť, ale nadobudnúť bolestné vedomie, odvážiť sa premeniť na osobné utrpenie to, čo sa deje so svetom, a tak si uvedomiť, ako môže každý z nás prispieť.

I. Znečistenie a klimatické zmeny

Znečistenie, odpad a kultúra vyhadzovania

20. Existujú formy znečistenia, ktoré ľudí každodenne postihujú. Vystavenie sa atmosférickému znečisteniu pri naša široké spektrum vplyvov na zdravie, predovšetkým tých najchudobnejších ľudí, a má za následok milióny predčasných úmrtí. Ochorenia vznikajú napríklad v dôsledku vdychovania zvýšeného množstva dymu z palív používaných na varenie alebo vykurovanie. K tomu prístupuje znečistenie, ktoré postihuje všetkých, spôsobené dopravou, priemyselnými splodinami, skládkami látok, ktoré spôsobujú okyslenie pôdy a vody, hnojivami, insekticídmi, fungicídmi, herbicídmi a pesticídmi, ktoré sú všetky toxické. Technológia napojená na financie predstiera, že je jediným riešením problémov, v skutočnosti však nie je schopná vidieť tajomstvo rozmanitých vzťahov medzi všetkým, čo existuje, a preto niekedy vyrieši jeden problém, ale zároveň vyvolá ďalšie.

21. Treba vziať do úvahy aj znečistenie spôsobené odpadkami vrátane tých, ktoré sú nebezpečné, prítomné v rozličných prostrediach. Produkujú sa stamilióny ton odpadkov za rok, z ktorých mnohé nepodliehajú biologickému rozkladu: odpadky z domácností, podnikov, demolačný odpad, klinický, elektronický alebo

priemyselný odpad, vysokotoxický a rádioaktívny odpad. Zdá sa, že zem, náš domov, sa čoraz viac premieňa na obrovskú skládku smetí. Na mnohých miestach planéty starší ľudia s nostalgiou spomínajú na krajinu minulých čias, ktorá je dnes zaplavená odpadkami. Priemyselný odpad, ako aj chemické produkty používané v mestách a na poliach môžu spôsobovať efekt bioakumulácie v organizme obyvateľov hraničných oblastí, ku ktorému dochádza aj vtedy, keď je výskyt niektorých toxických prvkov na danom mieste nízky. Často sa k opatreniam pristupuje až vtedy, keď už došlo k nezvratným vplyvom na ľudské zdravie.

22. Tieto problémy sú vnútorne spojené s kultúrou vyhadzovania, ktorá dolieha na vylúčených ľudí, ako aj na veci, ktoré sa rýchlo menia na odpadky. Uvedomme si napríklad, že väčšina papiera, ktorý sa vyrába, sa vyhadzuje, a nerecykluje. Zdráhame sa uznať, že fungovanie prirodzených ekosystémov je ukázkové: rastliny syntetizujú živiny, ktoré živia bylinožravce; tými sa zasa živia mäsožravce, ktoré poskytujú dôležité množstvo organického odpadu, ktorý dáva priestor novej generácii rastlín. Naopak, priemyselný systém na konci výrobného a spotrebného cyklu nevyvinul schopnosť absorbovať a znova využiť odpadky a zvyšky. Nepodarilo sa ešte vytvoriť cirkulačný model výroby, ktorý by zaručil zdroje pre všetky budúce generácie a ktorý by vyžadoval maximálne obmedziť používanie neobnoviteľných zdrojov, znížiť spotrebu, maximalizovať efektívnosť využívania, opätovne používať a recyklovať. Vyrovnáť sa s touto otázkou by predstavovalo spôsob, ako odporovať kultúre vyhadzovania, ktorá v konečnom dôsledku škodí celej planéte. Vidíme však, že pokrok v tomto smere je ešte veľmi zriedkavý.

Klíma ako spoločné dobro

23. Klíma je spoločným dobrom všetkých a pre všetkých. Na globálnej úrovni je to komplexný systém vzťahujúci sa na mnohé nevyhnutné podmienky pre ľudský život. Existuje konzistentný vedecký konsenzus, ktorý hovorí, že prežívame znepokojujúce otepľovanie klimatického systému. Za posledné desaťročia bolo otepľovanie sprevádzané neustálym zvyšovaním hladiny morí a okrem toho je ťažké nedávať ho do súvislosti so zvyšovaním počtu extrémnych meteorologických javov, nehovoriac o tom, že ku každému jednotlivému javu nemožno priradiť vedecky opísateľnú príčinu. Ľudstvo je povolané uvedomiť si nevyhnutnosť zmien v životnom štýle, vo výrobe a spotrebe, aby bolo možné bojovať s otepľovaním alebo aspoň s ľudskými príčinami, ktoré ho spôsobujú a zosilňujú. Je pravda, že existujú aj iné faktory (ako sopečná činnosť, zmeny obežnej dráhy a zemskej osi, solárny cyklus), ale mnohé vedecké štúdie naznačujú, že väčšia časť globálneho otepľovania za posledné desaťročia je spôsobená veľkou koncentráciou skleníkových plynov (oxidu uhličitého, metánu, oxidu dusného a ďalších), vznikajúcich najmä v dôsledku ľudskej činnosti. Ich koncentrácia v atmosfére znemožňuje, aby sa teplo slnečných lúčov odrázaných od zeme rozplynulo v priestore. Umocňuje to najmä model rozvoja založeného na intenzívnom využívaní fosílnych palív, ktoré sú v centre svetového energetického systému. Vplyv má aj rastúca prax meniť pôvodné využívanie pôdy predovšetkým odlesňovaním na poľnohospodárske účely.

24. Otepľovanie má vplyv na kolobeh uhlíka. Vytvára sa začarovaný kruh, ktorý situáciu ešte zhoršuje a ovplyvňuje dostupnosť základných zdrojov, ako je pitná voda,

energia a poľnohospodárska výroba v najteplejších krajinách, a spôsobuje zánik jednej časti biodiverzity planéty. Rozpúšťanie polárnych a vysokohorských ľadovcov hrozí vysoko rizikovým unikáním metánu a rozklad zamrzutej organickej hmoty by mohol ešte zvýšiť emisie oxidu uhličitého. Situáciu zhoršuje úbytok tropických pralesov, ktoré pomáhajú zmierniť klimatické zmeny. Znečistenie spôsobené oxidom uhličitým zvyšuje kyslosť oceánov a narušuje morský potravinový reťazec. Ak bude pokračovať súčasná tendencia, toto storočie by mohlo byť svedkom neslýchaných klimatických zmien a bezprecedentného zničenia ekosystémov, ktoré by mali vážne dôsledky pre nás všetkých. Napríklad zvyšovanie hladiny morí môže spôsobiť extrémne závažné situácie, ak vezmeme do úvahy, že štvrtina svetovej populácie žije na morskom pobreží alebo veľmi blízko mora a že väčšina veľkomiest sa nachádza v pobrežných zónach.

25. Klimatické zmeny sú globálnym problémom s vážnymi sociálnymi, ekonomickými, distribučnými a politickými dosahmi na životné prostredie a predstavujú pre ľudstvo jednu z hlavných aktuálnych výziev. Najťažšie následky počas najbližších desaťročí pravdepodobne pocítia rozvojové krajiny. Mnohí chudobní žijú na miestach obzvlášť postihnutých javmi, ktoré súvisia s otepľovaním, a prostriedky ich obživy silne závisia od prírodných rezerv a od takzvaných ekosystémových služieb, ako je poľnohospodárstvo, rybolov a lesné zdroje. Nemajú iné ekonomické možnosti a iné zdroje, ktoré by im umožnili prispôbiť sa klimatickým vplyvom alebo čeliť katastrofickým situáciám, a majú obmedzený prístup k sociálnym službám a sociálnemu zabezpečeniu. Napríklad klimatické zmeny spôsobujú migráciu živočíchov a rastlín, ktoré sa nie vždy môžu adaptovať; toto poškodzuje výrobné

zdroje tých najchudobnejších, ktorí sú potom nútení migrovať s veľkou neistotou vzhľadom na budúcnosť svojho života a svojich detí. Tragicky sa zvyšuje počet migrantov, ktorí utekajú pred biedou umocnenou zhoršovaním životného prostredia. Podľa medzinárodných konvencií sa im nepriznáva štatút utečencov a znášajú ťažobu vlastného života zbaveného akýchkoľvek ochranných noriem. Žiaľ, existuje všeobecný nezáujem o tieto tragédie, ktoré sa dnes dejú v rozličných častiach sveta. Chýbajúca reakcia na tieto drámy našich bratov a sestier je znakom straty zmyslu pre zodpovednosť o našich blízkych, na ktorom je založená každá občianska spoločnosť.

26. Zdá sa, že mnohí z tých, ktorí majú v rukách viac zdrojov a politickú alebo ekonomickú moc, sa sústreďujú najmä na maskovanie problémov alebo ukrývanie ich príznakov a snažia sa iba zredukovať niektoré negatívne vplyvy klimatických zmien. Mnohé príznaky však naznačujú, že tieto vplyvy môžu byť stále horšie, ak budeme pokračovať v súčasných modeloch výroby a spotreby. Preto sa stal naliehavým a bezodkladným rozvoj politiky, ktorá by v budúcich rokoch radikálne znížila emisie oxidu uhličitého a ostatných znečisťujúcich plynov, napríklad nahradením fosílnych palív a rozvojom obnoviteľných zdrojov energie. Vo svete je len mizivý prístup k čistým a obnoviteľným energiám. Je potrebné rozvíjať adekvátne technológie akumulácie. V niektorých krajinách sa zaznamenal pokrok, ktorý začína byť významný, aj keď ešte ani zďaleka nedosahuje zásadné proporcie. Došlo aj k niektorým investíciám do spôsobu výroby a prepravy, ktoré spotrebúvajú menej energie a vyžadujú si menšie množstvo základných surovín, ako aj do budovania alebo opravy budov, ktoré zlepšujú ich energetickú účinnosť. Tieto dobré postupy však ešte ďaleko nie sú všeobecné.

II. Otázka vody

27. Ďalšie ukazovatele aktuálnej situácie sú spojené s vyčerpaním prírodných zdrojov. Dobře poznáme nemožnosť udržať súčasnú úroveň spotreby najrozvinutejších krajín a najbohatších odvetví spoločnosti, kde zvyk plytvať a vyhadzovať dosahuje nevídané rozmery. Už boli prekonané maximálne limity drancovania planéty bez toho, aby bol vyriešený problém chudoby.

28. Pitná a čistá voda je otázkou prvotnej dôležitosti, pretože je nevyhnutná pre ľudský život a na udržanie suchozemských a vodných ekosystémov. Zdroje pitnej vody zásobujú zdravotnícke, poľnohospodárske a priemyselné odvetvia. Dostupnosť vody bola relatívne dlhý čas konštantná, ale dnes na mnohých miestach dopyt prevyšuje udržateľnú ponuku, čo má z krátkodobého i dlhodobého hľadiska vážne dôsledky. Veľké mestá, závislé od dôležitých vodných zásob, trpia obdobiami nedostatku zdrojov, ktoré v kritických momentoch nie sú vždy spravované adekvátne a nestranné. Nedostatok verejne dostupnej vody existuje predovšetkým v Afrike, kde veľké časti populácie nemajú prístup k zdravotne vyhovujúcej pitnej vode alebo trpia suchom, ktoré sťažuje produkciu potravín. V niektorých krajinách sú oblasti s nadbytkom vody, zatiaľ čo iné trpia jej vážnym nedostatkom.

29. Mimoriadne vážnym problémom je kvalita vody dostupnej pre chudobných, ktorá spôsobuje množstvo úmrtí každý deň. Medzi chudobnými sú časté choroby spojené s vodou, vrátane tých, ktoré vyvolávajú mikroorganizmy a chemické látky. Dyzentéria a cholera, vyvolané neadekvátnymi hygienickými zariadeniami

a vodnými zdrojmi, sú významnou príčinou utrpenia a detskej úmrtnosti. Podzemné pramene sú na mnohých miestach ohrozené znečistením, ktoré spôsobujú niektoré ťažobné, poľnohospodárske a priemyselné aktivity predovšetkým v krajinách, kde chýba dostatočná regulácia a kontrola. Nemáme na mysli len odpad z tovární. Čistiace prostriedky a chemické produkty, ktoré obyvateľstvo používa, na mnohých miestach sveta ešte stále končia v riekach, jazerách a moriach.

30. Zatiaľ čo kvalita dostupnej vody sa neustále znižuje, na niektorých miestach pokračuje tendencia privatizovať tento vzácny zdroj a premeniť ho na tovar podliehajúci zákonom trhu. V skutočnosti *je prístup k pitnej a zdravotne vyhovujúcej vode podstatným, základným a univerzálnym ľudským právom, pretože od neho závisí prežitie osôb, a je teda podmienkou uplatňovania ostatných ľudských práv.* Tento svet má vážny spoločenský dlh voči chudobným, ktorí nemajú prístup k pitnej vode, čím *sa im upiera právo na život zakorenené v ich neodňateľnej dôstojnosti.* Tento dlh sa čiastočne spláca väčšími ekonomickými príspevkami na zabezpečenie čistej vody a čističiek pre najchudobnejších obyvateľov. K plytvaniu vodou však dochádza nielen v rozvinutých krajinách, ale aj v krajinách rozvojových, ktoré majú veľké zásoby. Z toho vyplýva, že problém vody je čiastočne otázkou výchovy a kultúry, pretože v kontexte veľkej nerovnosti chýba povedomie o závažnosti takéhoto správania.

31. Väčší nedostatok vody v budúcnosti spôsobí nárast ceny potravín a ďalších produktov, ktoré závisia od jej používania. Niektoré štúdie naznačili riziko akútneho nedostatku vody v priebehu niekoľkých desaťročí, ak sa nebude urýchlene konať. Vplyv na životné prostredie

by mohol zasiahnuť miliardy ľudí a okrem toho možno predpokladať, že ovládnutie vody veľkými svetovými koncernami sa zmení na jeden z hlavných zdrojov konfliktu tohto storočia.²³

III. Strata biodiverzity

32. Aj zdroje zeme sú drancované v dôsledku tých ekonomických, obchodných a výrobných činností, ktoré sú príliš spojené s okamžitým výsledkom. Úbytok pralesov a lesov spôsobuje zároveň aj úbytok určitých druhov, ktoré by mohli v budúcnosti tvoriť mimoriadne dôležité zdroje nielen na výživu, ale aj na zdravotnícke a iné služby. Rozličné druhy obsahujú gény, ktoré môžu byť v budúcnosti kľúčovým zdrojom odpovede na ľudské potreby alebo na riešenie problémov životného prostredia.

33. Nestačí však myslieť len na rozličné druhy ako na eventuálne využiteľné „zdroje“, a pritom zabúdať, že sú hodnotné samy osebe. Každý rok miznú tisíce rastlinných a živočíšnych druhov, ktoré už nebudeme môcť nikdy poznať a ktoré naše deti už neuvidia, pretože sa navždy stratili. Veľká väčšina vyhynie pre príčiny, ktoré sú spojené s nejakou ľudskou činnosťou. Kvôli nám tisíce druhov nevzdajú chválu Bohu svojím životom, ani nám nebudú môcť odovzdať svoje poslanstvo. Na to nemáme právo.

34. Pravdepodobne nás znepokojí, keď sa dozvieme, že vyhynul nejaký cicavec alebo vták, pretože sú lepšie viditeľné. Ale pre dobré fungovanie ekosystémov sú

²³ Porov. *Pozdrav personálu FAO* (20. novembra 2014): AAS 106 (2014), 985.

nevyhnutné aj huby, riasy, červy, drobný hmyz, plazy a nespočetné druhy mikroorganizmov. Niektoré málopočetné druhy, ktoré zvyčajne zostávajú nepovšimnuté, zohrávajú na udržanie rovnováhy na určitom mieste zásadnú a rozhodujúcu úlohu. Je pravda, že človek musí zasiahnuť, keď sa geosystém dostane do kritického štádia, ale úroveň ľudských zásahov do takej zložitej skutočnosti, akou je príroda, je dnes taká, že neustále pohromy spôsobené zásahom človeka vyvolávajú jeho nový zásah, takže ľudská činnosť sa stáva všadeprítomnou spolu so všetkými rizikami, ktoré s tým súvisia. Vzniká začarovaný kruh, v ktorom zásah človeka zameraný na vyriešenie jednej ťažkosti často situáciu ešte zhorší. Napríklad mnohé vtáky a druhy hmyzu, ktoré vyhynú v dôsledku toxických pesticídov vytvorených technológiou, sú pre samotné poľnohospodárstvo užitočné a ich zánik sa bude musieť kompenzovať ďalším technologickým zásahom, ktorý pravdepodobne prinesie nové škodlivé vplyvy. Úsilie vedcov a technikov, ktorí sa snažia riešiť problémy vytvorené človekom, je chvályhodné a často obdivuhodné. Keď však pozorujeme svet, vidíme, že úroveň ľudského zásahu nezriedka slúži financiám a konzumizmu a v skutočnosti spôsobuje, že zem, na ktorej žijeme, stráca bohatstvo a krásu, stáva sa obmedzenejšou a nevýraznou, zatiaľ čo rozvoj technológií a konzumných ponúk napreduje bez obmedzenia. Nahovárame si, že môžeme nahradiť neopakovateľnú a nenapodobiteľnú krásu inou, ktorú si sami stvoríme.

35. Keď sa analyzuje vplyv nejakej ekonomickej iniciatívy na životné prostredie, zvyčajne sa berie do úvahy jej vplyv na pôdu, vodu a vzduch, ale nie vždy je do tejto analýzy zahrnuté aj pozorné štúdium dosahu na biodiverzitu, akoby zánik niektorých druhov alebo skupín

živočíchov či rastlín bol málo významný. Cesty, nové kultúry, ohrady, vodné nádrže a iné stavby zaberajú ich prirodzené prostredie a niekedy rozdeľujú živočíšne populácie, ktoré už nemôžu migrovať ani sa slobodne pohybovať, takže niektorým druhom hrozí vyhynutie. Existujú alternatívy, ktoré aspoň zmierňujú vplyv týchto diel, ako je vytváranie biologických koridorov, no s takouto starostlivosťou a pozornosťou sa možno stretnúť iba v malom počte krajín. Keď sa niektoré druhy využívajú komerčne, nie vždy sa berie do úvahy ich spôsob rastu, aby sa predišlo ich prílišnému úbytku a následnej nerovnováhe ekosystému.

36. Starostlivosť o ekosystémy si vyžaduje pohľad, ktorý ide ponad to, čo je bezprostredné, lebo ak sa chce dosiahnuť iba rýchly a ľahký ekonomický profit, nikoho ich ochrana nezaujíma. Avšak výška škôd spôsobených egoistickou nedbalosťou je omnoho vyššia ako dosiahnuteľný ekonomický zisk. V prípade zániku alebo vážneho poškodenia niektorých druhov hovoríme o hodnotách, ktoré presahujú každý výpočet. Preto sa môžeme stať nemými svedkami závažných nerovností, keď sa chcú dosiahnuť vysoké zisky, pričom zaplatenie vysokých účtov za poškodenie životného prostredia sa prenechá zvyšku ľudstva súčasného i budúceho.

37. Niektoré krajiny dosiahli pokrok v účinnej ochrane určitých miest a zón – na zemi a v oceánoch – kde je zakázaný každý ľudský zásah, ktorý by modifikoval ich fyziognómiu alebo menil ich pôvodnú konštitúciu. V starostlivosti o biodiverzitu odborníci naliehajú na nevyhnutnosť venovať osobitnú pozornosť zónam, ktoré sú najbohatšie na rozmanité, ohrozené, vzácne a menej chránené druhy. Sú miesta, ktoré si vzhľadom na mimoriadnu dôležitosť

svetového ekosystému vyžadujú osobitnú starostlivosť alebo ktoré sú dôležitými rezervoármi vody, a tak zabezpečujú iné formy života.

38. Pripomeňme si napríklad tie pľúca planéty, bohaté na biodiverzitu, ako je Amazónia, povodie Konga alebo iné vodné rezervoáre a ľadovce. Je dobre známy význam týchto miest pre celú planétu a budúcnosť ľudstva. Ekosystémy tropických pralesov majú veľmi zložitú biodiverzitu, ktorú je takmer nemožné úplne spoznať, ale ak sú tieto pralesy ničené požiarimi alebo vytínané s cieľom obrábania pôdy, v priebehu niekoľkých rokov sa stratia nespočetné druhy alebo sa tieto oblasti premenia na vyprahnuté púšte. Keď sa hovorí o týchto miestach, treba zachovať citlivú rovnováhu, lebo nemožno ignorovať enormné medzinárodné ekonomické záujmy, ktoré pod zámenkou starostlivosti o ne môžu ohroziť zvrchovanosť jednotlivých krajín. Skutočne existujú „návrhy na internacionalizáciu Amazónie, ktoré slúžia iba ekonomickým záujmom nadnárodných spoločností“.²⁴ Je chvályhodná angažovanosť medzinárodných organizácií a občianskych združení, ktoré zvyšujú informovanosť obyvateľstva a aj s použitím legitímnych donucovacích prostriedkov kriticky spolupracujú na tom, aby si každá vláda plnila svoju nezastupiteľnú povinnosť chrániť životné prostredie a prírodné zdroje svojej krajiny bez toho, aby sa zapredala pochybným miestnym alebo medzinárodným záujmom.

39. Ani nahradenie divej flóry vysádzaním lesov, ktoré sú zvyčajne monokultúrne, nie je zvyčajne predmetom primeranej analýzy. V skutočnosti môže vážne poškodiť

²⁴ Generálna konferencia biskupov Latinskej Ameriky a Karibiku, *Dokument z Aparecidy* (29. júna 2007), 86.

biodiverzitu, ktorá nie je zvyknutá na nové zavádzané druhy. Aj mokrade, ktoré sa premieňajú na poľnohospodársku pôdu, strácajú nesmierne bohatú biodiverzitu, ktorú hostili. V niektorých pobrežných oblastiach dochádza k znepokojujúcemu úbytku ekosystémov, ktoré tvoria pobrežná vegetácia.

40. Oceány obsahujú nielen väčšinu vody na našej planéte, ale aj väčšinu nesmiernej rôznorodosti živočíchov, z ktorých mnohé sú nám ešte neznáme a z rozličných dôvodov ohrozené. Na druhej strane život v riekach, jazierách, moriach a oceánoch vyživuje veľkú časť svetovej populácie a je zasiahnutý nekontrolovaným premiestňovaním rýb, čo vyvoláva drastický úbytok niektorých druhov. Stále sa rozvíjajú selektívne spôsoby rybolovu, ktoré veľkú časť ulovených druhov vyradujú. Ohrozené sú najmä morské organizmy, ktoré neberieme do úvahy, ako určité druhy *planktónu*. Sú veľmi dôležitou súčasťou morského potravinového reťazca a v konečnom dôsledku od nich závisia aj druhy, ktoré sa používajú na ľudskú výživu.

41. Keď vstúpime do tropických a subtropických morí, stretne sa s koralovými bariérami, ktoré zodpovedajú veľkým pralesom na pevnej zemi, pretože sú hostiteľmi približne jedného milióna druhov vrátane rýb, krabov, mäkkýšov, húb a rias. Mnohé koralové útesy sveta sú už dnes sterilné a ustavične upadajú: „Kto premenil nádherný morský svet na podmorské cintoríny bez života a farby?“²⁵ Tento jav je spôsobený z veľkej časti znečistením, ktoré zasahuje more v dôsledku odlesňovania, poľnohospodárskych monokultúr, priemyselného odpadu a deštruktívnych

²⁵ Konferencia katolíckych biskupov Filipín, pastoračný list *What is Happening to our Beautiful Land?* (29. januára 1988).

metód rybolovu, predovšetkým takých, ktoré používajú kyanid a dynamit. Zhoršuje ho aj zvyšovanie teploty oceánov. Všetko toto nám pomáha pochopiť, že každý zásah do prírody môže mať následky, ktoré na prvý pohľad nevidíme, a že využívanie zdrojov sa v určitých prípadoch robí za cenu degradácie, ktorá zasahuje dno oceánov.

42. Je nevyhnutné oveľa viac investovať do výskumu, aby sme lepšie pochopili správanie ekosystémov, a náležite analyzovať rozličné premenné činitele vplyvu všetkých zásadných zmien životného prostredia. Keďže všetky stvorenia sú navzájom spojené, každého hodnotu treba citlivo a s láskou uznať, a my všetci, stворené bytosti, sa navzájom potrebujeme. Každé teritórium má zodpovednosť v starostlivosti o túto rodinu, preto by si malo vykonať dôkladný inventár druhov, ktoré v ňom žijú, a rozvíjať programy a stratégie ochrany s osobitnou pozornosťou na druhy, ktorým hrozí vyhynutie.

IV. Zhoršovanie kvality ľudského života a sociálna degradácia

43. Ak si uvedomíme skutočnosť, že aj človek je jedným zo stvorení tohto sveta, ktoré má právo žiť a byť šťastným, a že okrem toho má zvláštnu dôstojnosť, nemôžeme odhliadnuť od účinkov zhoršovania životného prostredia, súčasného modelu rozvoja a kultúry vyhadzovania na život ľudí.

44. Dnes sa napríklad stretávame s neprimeraným a neusporiadaným rastom mnohých miest, ktoré sa zo zdravotného hľadiska stali neobývateľnými nielen vinou znečistenia spôsobeného toxickými emisiami, ale aj pre mestský chaos, dopravné problémy a vizuálne a akustické

znečistenie. Mnohé mestá sú veľkými neefektívnymi štruktúrami, ktoré spotrebúvajú nadmerné množstvá vody a energie. Existujú štvrte, ktoré síce boli postavené len prednedávnom, sú však preľudnené a neusporiadané, a chýba im dostatok zelených plôch. Nie je vhodné, aby obyvatelia tejto planéty žili stále viac ponorení do betónu, asfaltu, skla a kovov, bez fyzického kontaktu s prírodou.

45. Privatizácia priestorov v niektorých vidieckych a mestských miestach sťažila prístup občanov do oblastí osobitnej krásy; inde sa vytvorili „ekologické“ obytné štvrte, ktoré sú k dispozícii iba pre máloktorých a ktoré sa spravujú tak, aby tam iní nevstupovali a nerušili umeľý pokoj. Často nájdeme krásne mesto plné starostlivo udržiavaných zelených plôch v niektorých „bezpečných“ oblastiach, ale nie v menej viditeľných zónach, kde žijú ľudia vylúčení zo spoločnosti.

46. K spoločenským zložkám globálnej premeny patrí vplyv niektorých technologických inovácií na zamestnanosť, sociálne vylúčenie, nerovnosť v dostupnosti a spotrebe energie a iných služieb, sociálnu fragmentáciu, nárast násilia a vznik nových foriem sociálnej agresivity, obchod s narkotikami a rastúcu spotrebu drog medzi tými najmladšími, na stratu identity. Sú to znaky, ktoré okrem iného poukazujú na to, ako rast v posledných dvoch desaťročiach nevedol vo všetkých aspektoch ku skutočnému integrálnemu pokroku a k zlepšeniu kvality života. Niektoré z týchto znakov sú zároveň príznakmi skutočného spoločenského úpadku, tichého rozpadu integrujúcich a spájajúcich spoločenských zväzkov.

47. K tomuto pristupuje dynamika médií a digitálneho sveta, ktorý – ak sa stane všadeprítomným – nebude

podporovať rozvoj schopnosti múdro žiť, hlbavo myslieť a veľkodušne milovať. Veľkým mysliteľom minulosti by v tomto kontexte hrozilo, že ich múdrosť sa zadusí v rozptyľujúcom informačnom hluku. Preto sa máme usilovať, aby tieto prostriedky prispeli k novému kultúrnemu rozvoju ľudstva a neničili jeho najhlbšie bohatstvo. Pravú múdrosť, ovocie uvažovania, dialógu a veľkodušného stretnutia medzi ľuďmi nemožno dosiahnuť zhromažďovaním dát, ktoré napokon človeka zahltia a popletú, ako je to v prípade mentálneho znečistenia. Skutočné vzťahy s druhými, ako aj všetky výzvy, ktoré z nich vyplývajú, majú zároveň tendenciu byť nahradzované typom komunikácie sprostredkovanej internetom. To umožňuje selektovať a eliminovať vzťahy podľa našej ľubovôle, čím sa neraz vytvára nový typ umelých emócií, ktoré sa viažu skôr na zariadenia a obrazovky, než na ľudí a prírodu. Súčasné prostriedky umožňujú, aby sme navzájom komunikovali a vymieňali si poznatky a pocity. Niekedy nám však aj bránia nadviazať priamy kontakt s úzkosťou, chvením, radosťou toho druhého a so zložitou jeho osobnej skúsenosti. Preto by nás nemala prekvapovať skutočnosť, že zároveň s gniaviacou ponukou týchto produktov rastie aj hlboká a melancholická nespokojnosť v medziosobných vzťahoch alebo škodlivá izolovanosť.

V. Planetárna nerovnosť

48. Ľudské prostredie a životné prostredie upadajú spoločne a nebudeme môcť náležite čeliť ich zhoršovaniu, ak nebudeme venovať pozornosť príčinám, ktoré súvisia s ľudským a spoločenským úpadkom. Zhoršovanie životného prostredia a spoločnosti osobitným spôsobom zasahuje najmä tých najchudobnejších na tejto planéte:

„Spoločná skúsenosť bežného života, ako aj vedecký výskum dokazujú, že najväčšie dôsledky každého narušenia životného prostredia zasahujú predovšetkým najchudobnejších ľudí.“²⁶ Napríklad vyčerpanie zásob rýb poškodzuje predovšetkým tých, ktorí žijú z rybárskeho remesla a nemajú ho čím nahradiť, znečistenie vody zasahuje najmä tých najchudobnejších, ktorí nemajú možnosť kupovať si balenú vodu, a zvyšovanie hladiny morí postihuje najmä chudobnú pobrežnú populáciu, ktorá sa nemá kam odsťahovať. Dôsledky súčasnej nerovnováhy sa prejavujú aj v predčasnej smrti mnohých chudobných ľudí, v konfliktoch vyvolaných chýbajúcimi zdrojmi a v mnohých ďalších problémoch, ktorým sa vo svetovej agende nevenuje dostatočný priestor.²⁷

49. Chcel by som poznamenať, že často chýba jasné povedomie o problémoch, ktoré doliehajú predovšetkým na vylúčených. Oni tvoria väčšinu planéty, sú to miliardy ľudí. Dnes sa spomínajú v medzinárodných politických a ekonomických debatách, ale napriek tomu sa zdá, že ich problémy sa pokladajú za prívesok, za otázku, ktorá sa kladie takmer z povinnosti alebo okrajovo, ak sa priamo nepovažujú za vedľajšie straty. Keď príde na konkrétne činy, často zostávajú na poslednom mieste. Je to zapríčinené aj tým, že mnohí odborníci, komentátori, komunikačné prostriedky a centrá moci sa nachádzajú ďaleko od nich, v izolovaných mestských oblastiach, bez priameho kontaktu s ich problémami. Vo svojom živote a myslení vychádzajú z pohodlia takého rozvoja a kvality

26 Konferencia biskupov Bolívie, pastoračný list o životnom prostredí a ľudskom rozvoji v Bolívii *El universo, don de Dios para la vida* (2012), 17.

27 Porov. Konferencia biskupov Nemecka. Komisia pre sociálne záležitosti, *Der Klimawandel: Brennpunkt globaler, intergenerationaler und ökologischer Gerechtigkeit* (september 2006), 28 – 30.

života, ktoré nie sú dostupné pre väčšinu svetovej populácie. Tento nedostatok fyzického kontaktu a stretnutia, niekedy podporovaný fragmentáciou našich miest, vedie k otupovaniu svedomia a ignorovaniu časti reality v čiastkových analýzach. Niekedy sa spája s takzvanou „zelenou“ rétorikou. Dnes však nemôžeme neuznať, že *skutočný ekologický prístup sa vždy stáva sociálnym prístupom*, ktorý musí v diskusiách o životnom prostredí integrovať spravodlivosť, *aby bolo vypočuté volanie zeme aj volanie chudobných*.

50. Namiesto riešenia problémov chudobných a premýšľania o odlišnom svete niektorí navrhujú redukcii pôrodnosti. Nechýba medzinárodný tlak na rozvojové krajiny, ktorý podmieňuje ekonomickú pomoc politikou „reprodukčného zdravia“. Avšak „ak je pravda, že nerovné rozdelenie obyvateľstva a dostupných zdrojov prekáža rozvoju a udržateľnému využívaniu životného prostredia, treba uznať, že demografický rast je celkom zlučiteľný s integrálnym a solidárnym rozvojom“.²⁸ Obviňovať demografický rast, a nie extrémny a selektívny konzumizmus niektorých ľudí je spôsob, ktorý problémy nerieši. Tak sa niektorí pokúšajú legitimizovať súčasný model rozdeľovania, v ktorom si menšina prisudzuje právo takej miery spotreby, ktorú by nebolo možné zovšeobecniť, pretože planéta by nedokázala pojať odpadky pochádzajúce z tejto spotreby. Okrem toho vieme, že sa vplytvá približne jedna tretina vyprodukovaných potravín, a „potraviny, ktoré vyhadzujeme, akoby sme kradli zo stola chudobných“.²⁹ V každom prípade je isté, že treba venovať pozornosť nerovnováhe územného rozloženia populácie na národnej i globálnej úrovni, pretože

28 Pápežská rada *Iustitia et pax*, *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 483.
29 *Katechéza* (5. júna 2013): *Insegnamenti* 1/1 (2013), 280.

rast spotreby by viedol k zložitým oblastným situáciám v dôsledku kombinácie problémov spojených so znečisťovaním životného prostredia, s dopravou, likvidáciou odpadkov, úbytkom zdrojov a kvalitou života.

51. Nerovnosť nepostihuje iba jednotlivcov, ale celé krajiny, a núti zaoberať sa etikou medzinárodných vzťahov. Existuje skutočný „ekologický dlh“ predovšetkým medzi Severom a Juhom, spojený s obchodnou nerovnováhou, ktorá má vplyv na životné prostredie, ako aj s neúmerným využívaním prírodných zdrojov, ku ktorému historicky dochádza v niektorých krajinách. Vývoz niektorých základných surovín zameraný na uspokojenie trhov priemyselného Severu spôsobil miestne škody, ako je znečistenie ortuťou pri ťažbe zlata alebo oxidom siričitým pri ťažbe medi. Osobitne treba vziať do úvahy používanie ekologického priestoru celej planéty pri uskladňovaní plynného odpadu, ktorý sa nahromadil počas dvoch storočí a vytvoril situáciu, ktorá dnes postihuje všetky krajiny sveta. Otepľovanie spôsobené enormnou spotrebou niektorých bohatých krajín sa odráža na tých najchudobnejších miestach zeme, predovšetkým v Afrike, kde zvyšovanie teploty spojené so suchom má katastrofálny vplyv na úrodu. K tomu sa pridávajú škody spôsobené pevným a tekutým toxickým odpadom, ktorý sa vyváža do rozvojových krajín, a kontaminujúcou činnosťou podnikov, ktoré v menej rozvinutých krajinách robia to, čo nemôžu robiť v krajinách, kde zhromažďujú svoj kapitál: „Pozorujeme, že podniky, ktoré pracujú týmto spôsobom, sú nadnárodné korporácie, ktoré robia to, čo im nie je dovolené v rozvinutých krajinách alebo v takzvanom prvom svete. Vo všeobecnosti platí, že keď ukončia svoju činnosť a odídu, zanechajú obrovské škody na ľudskom zdraví a životnom prostredí, ako je nezamestnanosť,

dediny bez života, vyčerpanie niektorých prírodných rezerv, odlesnenie, ochudobnenie miestnej poľnohospodárskej a živočíšnej výroby, krátery, zdevastované svahy, znečistené rieky a niektoré sociálne diela, ktoré po ich odchode už nemožno udržať.“³⁰

52. Zahraničný dlh chudobných krajín sa premenil na nástroj kontroly, ale to isté sa nedeje s ekologickým dlhom. Rozvojové krajiny, kde sa nachádzajú najdôležitejšie rezervy biosféry, naďalej rôznym spôsobom udržiavajú rozvoj bohatších krajín za cenu svojej súčasnosti a budúcnosti. Zem chudobných na Juhu je bohatá a málo znečistená, ale prístup k vlastníctvu majetku a zdrojov sa im upiera v dôsledku štrukturálne zvráteného systému obchodných vzťahov a vlastníctva. Je nevyhnutné, aby rozvinuté krajiny prispievali k vyriešeniu tohto dlhu značným obmedzením spotreby neobnoviteľnej energie a poskytnutím zdrojov najchudobnejším krajinám na podporu politiky a programov udržateľného rozvoja. Najchudobnejšie oblasti a krajiny majú menej možností osvojiť si nové modely vplyvov na životné prostredie, pretože nie sú pripravené rozvíjať nevyhnutné procesy a nemôžu hradiť ich náklady. Preto si treba uchovať jasné vedomie, že v klimatických zmenách existuje *diferencovaná zodpovednosť*, a ako to povedali biskupi Spojených štátov amerických, je vhodné zamerať sa „predovšetkým na potreby chudobných, slabých a zraniteľných najmä v diskusii, kde dominujú záujmy tých najmocnejších“.³¹ Treba posilniť vedomie toho, že sme jedna ľudská rodina. Neexistujú politické alebo

30 Biskupi regiónu Patagonia-Comahue (Argentína), *Mensaje de Navidad* (december 2009), 2.

31 Konferencia biskupov USA, *Global Climate Change: A Plea for Dialogue, Prudence and the Common Good* (15. júna 2001).

spoločenské hranice a bariéry, ktoré by nám dovoľovali izolovať sa, a preto neexistuje ani priestor na globalizáciu ľahostajnosti.

VI. Slabosť reakcií

53. Tieto situácie vyvolávajú u sestry zeme stony, ktoré sa pripájajú k stonu opustených tohto sveta a s nárekom od nás žiadajú zmenu kurzu. Nikdy sme s naším spoločným domovom nezaobchádzali tak zle a neurážali sme ho tak ako posledné dve storočia. Sme však povolání stať sa nástrojmi Boha Otca, aby naša planéta bola taká, o akej sníval pri jej stvorení, a zodpovedala jeho projektu pokoja, krásy a plnosti. Problémom je, že zatiaľ ešte nedisponujeme kultúrou potrebnou nato, aby sme sa mohli vyrovnáť s touto krízou, a je potrebné budovať *leadership*, ktorý ukáže cesty v snahe odpovedať na potreby súčasných generácií zapojením všetkých, bez ohrozenia budúcich generácií. Je potrebné vytvoriť normatívny systém, ktorého súčasťou budú neporušiteľné limity a ktorý zabezpečí ochranu ekosystémov, skôr ako nové formy moci vychádzajúce z technicko-ekonomickej paradigmy napokon zničia nielen politiku, ale aj slobodu a spravodlivosť.

54. Za zmienku stojí slabosť medzinárodnej politickej reakcie. Podriadenosť politiky technológii a financiám sa prejavuje v neúspechu svetových samitov o životnom prostredí. Existuje príliš veľa partikulárnych záujmov a ekonomický záujem veľmi ľahko preváži nad spoločným dobrom a zmanipuluje informácie tak, aby neboli zmarené jeho plány. V tomto smere *Dokument z Aparicidy* žiada, aby „v zásahoch do prírodných zdrojov

neprevažovali záujmy ekonomických skupín, ktoré iracionálne ničia zdroje života“.³² Spojenectvo medzi ekonomikou a technológiou odsunie bokom všetko, čo nie je súčasťou ich bezprostredných záujmov. Očakávať tak možno iba povrchné verejné vyhlásenia, izolované filantropické činy a snahy prejavíť citlivosť voči životnému prostrediu. V skutočnosti však akýkoľvek pokus spoločenských organizácií o zmenu vecí sa bude vnímať ako vyrušovanie vyvolané romantickými rojkami alebo ako prekážka, ktorej sa treba vyhnúť.

55. Niektoré krajiny môžu postupne dosiahnuť významný pokrok, rozvíjať účinnejšiu kontrolu a úprimnejšie bojovať proti korupcii. Vzrástla ekologická citlivosť obyvateľstva, aj keď nedokáže zmeniť škodlivé návyky konzumu, ktoré, zdá sa, neustupujú, ale sa ešte širia a rozvíjajú. To sa deje, ako ukazuje jednoduchý príklad, narastajúcim a intenzívnejším používaním klimatizačných zariadení. Trhy v snahe o okamžitý zisk ešte viac stimulujú dopyt. Ak by niekto zvonka pozoroval planetárnu spoločnosť, bol by prekvapený správaním, ktoré sa niekedy javí priam ako samovražedné.

56. Ekonomické sily medzitým pokračujú v ospravedlňovaní aktuálneho svetového systému, kde prevláda špekulácia a snaha o finančný zisk, a sú naklonené ignorovať každý kontext a vplyv na ľudskú dôstojnosť a životné prostredie. Ukazuje sa, že zhoršovanie životného prostredia a ľudský a etický úpadok sú vnútorne spojené. Mnohí povedia, že si nie sú vedomí toho, že by konali nemorálne skutky, pretože neustála rozptýlenosť nás oberá o odvahu všímať si realitu ohraňovaného a konečného

³² Generálna konferencia biskupov Latinskej Ameriky a Karibiku, *Dokument z Aparecidy* (29. júna 2007), 471.

sveta. Preto je dnes „všetko krehké, ako napríklad životné prostredie, bezbranné voči záujmom zbožšteného trhu, ktoré sa menia na absolútny zákon“.³³

57. Možno predvídať, že vyčerpanie niektorých zdrojov povedie k vytvoreniu scenára, ktorý roznieti nové vojny, zamaskované ušľachtilými nárokmi. Vojna vždy spôsobuje vážne škody na životnom prostredí a kultúrnom bohatstve národov a riziká sú enormné, keď pomyslíme na nukleárnu energiu a biologické zbrane. „Aj keď medzinárodné dohody zakazujú chemickú, bakteriologickú a biologickú vojnu, v laboratóriách naďalej pokračuje výskum zameraný na vývoj nových útočných zbraní, schopných narušiť prirodzenú rovnováhu.“³⁴ Od politiky sa žiada, aby venovala viac pozornosti prevencii a odstraňovala príčiny, ktoré by mohli viesť k novým konfliktom. Moc spojená s financiami však tomuto úsiliu najviac odporuje a politickým plánom často chýba široký rozhľad. Prečo dnes udržiavať moc, ktorú si ľudia zapamätajú za jej neschopnosť zasiahnuť vtedy, keď to bolo naliehavé a nevyhnutné?

58. V niektorých krajinách existujú pozitívne príklady zlepšovania životného prostredia, ako ozdravenie niektorých riek, ktoré boli desiatky rokov znečistené, obnova pôvodných lesov, skrášlenie krajiny ozdravnými zásahmi do životného prostredia, stavebné projekty s veľkou estetickou hodnotou, pokroky v produkcii čistej energie a v zlepšovaní verejnej dopravy. Tieto diela neriešia globálne problémy, ale potvrdzujú, že človek je ešte stále schopný pozitívne zasahovať. Bol stvorený pre

33 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 56: AAS 105 (2013), 1043.

34 Ján Pavol II., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 1990*, 12: AAS 82 (1990), 154.

lásku a uprostred jeho ohraničenosti nevyhnutne klíčia aj skutky veľkodušnosti, solidarity a starostlivosti.

59. Zároveň sa vzmáha akási povrchná alebo zdanlivá ekológia, ktorá posilňuje otupenosť a ľahkomyselnú nezodpovednosť. Ako je to neraz v dobách hlbokých kríz, ktoré si vyžadujú odvážne rozhodnutia, sme pokúšaní myslieť si, že to, čo sa deje, nie je isté. Ak sa pozeráme povrchne a nevšímame si niektoré viditeľné znamenia znečistenia a úpadku, zdá sa, že to nie je také vážne a že planéta by mohla zostať ešte dlho v súčasnom stave. Tento únikový postoj nám slúži na zachovanie našich životných štýlov, našej produkcie a spotreby. Je to spôsob, akým sa zariaďuje človek, ktorý živí svoje sebadeštrukčné neresti: snaží sa ich nevidieť, bojuje za ich neuznanie, odkladá dôležité rozhodnutia a tvári sa, akoby sa nič nedialo.

VII. Rozmanitosť názorov

60. Napokon uznajme, že vznikli rozličné vízie a myšlienkové smery, pokiaľ ide o túto situáciu a jej možné riešenia. Na jednej strane sú tí, čo za každú cenu obhajujú mýtus pokroku a tvrdia, že ekologické problémy sa vyriešia jednoducho novými technickými aplikáciami bez etických úvah a zásadných zmien. Na druhej strane sú tí, ktorí sa domnievajú, že ľudský druh akýmkoľvek zásahom môže len ohroziť a poškodiť svetový ekosystém, a preto treba jeho prítomnosť na planéte zredukovať a zabrániť mu v každom zásahu. Medzi týmito extrémami by reflexia mala identifikovať možné budúce scenáre, pretože neexistuje len jediná cesta riešenia. Tak by sa vytvoril priestor na rozmanité návrhy, ktoré by mohli nadviazať dialóg o integrálnych odpovediach.

61. K mnohým konkrétnym otázkam Cirkev nemá dôvod definitívne sa vyjadrovať a chápe, že musí počúvať a podporovať poctivú diskusiu medzi vedcami a rešpektovať rôznosť názorov. Stačí sa však úprimne pozrieť na realitu, aby sme zistili, že náš spoločný domov veľmi chátra. Nádej nás pozýva uznať, že vždy existuje východisko; že vždy môžeme zmeniť kurz a že vždy môžeme urobiť niečo na riešenie problémov. Zdá sa však, že sa objavujú určité príznaky bodu zlomu z dôvodu veľkej rýchlosti zmien a úpadku, ktoré sa prejavujú v oblastných prírodných katastrofách a spoločenských či finančných krízach, keďže problémy sveta nemožno analyzovať ani vysvetliť izolovane. Existujú oblasti, ktoré sú už obzvlášť ohrozené a bez ohľadu na katastrofické predpovede je isté, že súčasný svetový systém je neudržateľný z rozličných hľadísk, pretože sme prestali myslieť na ciele ľudského konania: „Ak sa rozhliadneme po regiónoch našej planéty, zistíme, že ľudstvo sklamaló Božie očakávanie.“³⁵

35 *Katechéza* (17. januára 2001), 3: *Insegnamenti* 24/1 (2001), 178.

Druhá kapitola

EVANJELIUM STVORENIA

62. Prečo vkladaf do tohto dokumentu, určeného všetkým ľuďom dobrej vôle, kapitolu vzťahujúcu sa na presvedčenie viery? Som si vedomý, že v oblasti politiky a myslenia niektorí rozhodne odmietajú myšlienku Stvoriteľa alebo ju pokladajú za bezvýznamnú až do takej miery, že odsúvajú do oblasti iracionálnosti každé bohatstvo, ktoré by náboženstvá mohli ponúknuť integrálnej ekológii a plnému rozvoju ľudského rodu. Inokedy sa zasa predpokladá, že predstavujú určitú subkultúru, ktorú treba jednoducho tolerovať. Veda a náboženstvo však poskytujú rozdielne prístupy k realite a môžu vstúpiť do intenzívneho a pre obe strany produktívneho dialógu.

I. Svetlo, ktoré ponúka viera

63. Ak si uvedomíme zložitosť ekologickej krízy a jej mnohoraké príčiny, musíme uznať, že riešenia nemôžu vzniknúť z jediného spôsobu interpretovania a transformovania reality. Je nevyhnutné uznať aj rozličné kultúrne bohatstvá národov, umenie a poéziu, vnútorný život a spiritualitu. Ak sa má naozaj vybudovať ekológia, ktorá nám umožní opraviť všetko, čo sme zničili, potom nemôžeme zanedbať nijaké vedecké odvetvie, nijakú formu múdrosti, ani náboženskú vrátane jej vlastného jazyka. Okrem toho je Katolícka cirkev otvorená dialógu s filozofickým myslením, čo jej umožňuje vytvárať rozličné syntézy medzi vierou a rozumom. Čo sa týka sociálnych otázok, možno to isté konštatovať v rozvoji sociálnej

náuky Cirkvi, ktorá je povolaná neustále sa obohacovať novými výzvami.

64. Na druhej strane, aj keď je táto encyklika otvorená dialógu so všetkými, aby sme spoločne hľadali cesty oslobodenia, chcem hneď od začiatku ukázať, ako presvedčenie viery ponúka kresťanom a čiastočne aj iným veriacim vznešené motivácie, aby sa starali o prírodu a o najkrehkejších bratov a sestry. Ak samotný fakt ľudskosti podnecuje ľudí, aby sa starali o životné prostredie, ktorého sú súčasťou, „kresťania si obzvlášť uvedomujú, že ich úlohy v rámci celého stvorenia, ich povinnosti vzhľadom na prírodu a Stvoriteľa sú súčasťou ich viery“.³⁶ Preto je dobré pre ľudstvo a svet, že si my veriaci lepšie uvedomujeme svoje ekologické záväzky, ktoré vychádzajú z nášho presvedčenia.

II. Múdrosť biblických príbehov

65. Bez toho, aby sme tu znova predkladali celú teológiu stvorenia, položme si otázku, čo nám hovoria veľké biblické príbehy o vzťahu človeka a sveta. V prvom rozprávaní o diele stvorenia v *Knihe Genezis* Boží plán zahrnuje stvorenie ľudstva. Po stvorení muža a ženy sa hovorí, že „Boh videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to *veľmi dobré*“ (*Gn* 1, 31). Biblia učí, že každá ľudská bytosť je stvorená z lásky, na Boží obraz a podobu (porov. *Gn* 1, 26). Toto tvrdenie poukazuje na nesmiernu dôstojnosť každého človeka, ktorý „nie je len niečím, ale niekým. Je schopný sa poznávať, byť pánom seba samého, slobodne sa dávať

36 Ján Pavol II., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 1990*, 15: AAS 82 (1990), 156.

a vstupovať do spoločenstva s inými osobami“.³⁷ Svätý Ján Pavol II. pripomenul, že osobitná láska, ktorú má Stvoriteľ pre každého človeka, mu „udeľuje nekonečnú dôstojnosť“.³⁸ Tí, ktorí sa angažujú v ochrane dôstojnosti človeka, môžu v kresťanskej viere nájsť najhlbšie dôvody svojho úsilia. Aká úžasná istota je vedieť, že život nijakého človeka sa nestráca v zúfalom chaose, vo svete riadenom čírou náhodou alebo nezmyselne sa opakujúcimi cyklami! Stvoriteľ môže povedať každému z nás: „Skôr než som ťa utvoril v matkinom lone, poznal som ťa“ (*Jer 1, 5*). Boli sme počatí v srdci Boha, a teda „každý z nás je plodom Božej myšlienky. Každý z nás je chcený, každý je milovaný, každý je nevyhnutný“.³⁹

66. Príbehy o stvorení v *Knihe Genezis* symbolickým a naratívny jazykom podávajú hlboké učenie o ľudskej existencii a jej historickej realite. Tieto príbehy naznačujú, že ľudská existencia sa zakladá na troch základných, úzko prepojených vzťahoch: na vzťahu s Bohom, s blízkym a so zemou. Podľa Biblie sú tieto tri životné vzťahy narušené nielen mimo nás, ale aj v našom vnútri. Toto narušenie spôsobil hriech. Harmónia medzi Stvoriteľom, ľudstvom a celým stvorením bola zničená, pretože sme sa chceli postaviť na miesto Boha a odmietali sme uznať, že sme ohraničené stvorenia. Táto skutočnosť znetvorila aj povahu príkazu podmaniť si zem (porov. *Gn 1, 28*), obrábať ju a strážiť (porov. *Gn 2, 15*). V dôsledku toho sa pôvodne harmonický vzťah medzi človekom a prírodou zmenil na konflikt (porov. *Gn 3, 17 – 19*). Preto je dôležité

37 *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 357.

38 Porov. *Modlitba Anjel Pána s ľudmi s postihnutím v Osnabrúcku* (Nemecko), 16. novembra 1980: *Insegnamenti* 3/2 (1980), 1232.

39 Benedikt XVI., *Homília pri príležitosti začiatku Petrovej služby* (24. apríla 2005): AAS 97 (2005), 711.

interpretovať harmóniu, ktorú svätý František z Assisi prežíval so všetkými stvoreniami, ako uzdravenie tohto narušenia. Svätý Bonaventúra povedal, že prostredníctvom univerzálneho zmierenia so všetkými stvoreniami bol František určitým spôsobom navrátený do stavu pôvodnej nevinnosti.⁴⁰ Ďaleko od tohto vzoru sa dnes hriech prejavuje so všetkou svojou ničivou silou vo vojnách, v rozličných formách násilia a zneužívania, v opustení tých, ktorí sú najkrehkejší, a v útokoch proti prírode.

67. My nie sme Boh. Zem tu bola pred nami a bola nám daná. To nám umožňuje odpovedať na obvinenie, ktoré býva vznesené proti židovsko-kresťanskému mysleniu. Tvrdí, že príbeh *Knihy Genezis*, ktorý pozýva podmaniť si zem (porov. *Gn* 1, 28), vraj podporuje divoké využívanie prírody, pretože predstavuje človeka ako panovníka a ničiteľa. Toto nie je správna interpretácia Biblie, ako ju chápe Cirkev. Aj keď je pravda, že kresťania niekedy interpretovali Bibliu nesprávne, dnes musíme rázne odmietnuť názor, že absolútnu nadvládu človeka nad ostatnými stvoreniami možno odvodiť z toho, že sme boli stворení na Boží obraz a poverení podmaniť si zem. Je dôležité čítať biblické texty v ich kontexte, so správnou hermeneutikou, a pamätať na to, že nás pozývajú „obrábať a strážiť“ záhradu sveta (porov. *Gn* 2, 15). „Obrábať“ znamená orať alebo pracovať na zemi, „strážiť“ znamená chrániť, starať sa, udržiavať, uchovávať, bdieť. To naznačuje vzťah zodpovednej vzájomnosti medzi človekom a prírodou. Každé spoločenstvo si môže brať z dobra zeme to, čo potrebuje na vlastné prežitie, ale má aj povinnosť chrániť ju a zaručiť kontinuitu jej plodnosti pre budúce generácie. V konečnom dôsledku „Pánova je zem“ (*Ž* 24, 1), jemu

40 Porov. *Legenda maior*, VIII, 1: FF 1134.

patrí „zem a všetko, čo je na nej“ (Dt 10, 14). Boh preto odmieta každý nárok na absolútne vlastníctvo: „Pôda sa teda nebude predávať navždy, lebo pôda je moja a vy ste len cudzincami a prišelcami u mňa“ (Lv 25, 23).

68. Táto zodpovednosť za zem, ktorá prináleží Bohu, znamená, že človek obdarovaný inteligenciou bude rešpektovať zákony prírody a citlivú rovnováhu medzi bytosťami tohto sveta, pretože „na jeho rozkaz boli stvorené, založil ich navždy a naveky; vydal zákon, ktorý nepominie“ (Ž 148, 5b – 6). Z toho vyplýva, že biblické zákonodarstvo predkladá človeku rozličné normy nielen vo vzťahu k iným ľuďom, ale aj vo vzťahu k ostatným živým bytosťami: „Ak uvidíš, že osol alebo býk tvojho brata spadol na ceste, neobracaj oči inde (...) Ak idúcky nájdeš na nejakom strome alebo na zemi vtáčie hniezdo s mláďatami alebo vajcami, keď na mladých a na vajciach sedí matka, nesmieš vybrať matku spolu s mláďatami“ (Dt 22, 4. 6). V tomto zmysle sa odpočinok siedmeho dňa netýka iba človeka, ale tiež „aby si odpočinul tvoj býk a osol“ (Ex 23, 12). Tak si uvedomujeme, že Biblia nedáva podnet na despotickej antropocentrizmu, ktorý sa o iné stvorenia nestará.

69. Môžeme zodpovedne používať veci a zároveň sme povolaní uznať, že ostatné živé bytosti majú hodnotu pred Bohom a „už svojím jestvovaním ho veľbia a oslavujú“,⁴¹ pretože Pán sa teší zo svojich diel (porov. Ž 104, 31). Človek, práve pre svoju jedinečnú dôstojnosť a preto, že je obdarený inteligenciou, je povolaný rešpektovať stvorenie s jeho vnútornými zákonmi, lebo „Pán založil zem s múdrosťou“ (Prís 3, 19). Dnes Cirkev nehovorí

⁴¹ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 2416.

zjednodušujúco o úplnej podriadenosti ostatných stvorení človeku, akoby nemali hodnotu samy osebe a my sme nimi mohli disponovať podľa svojej ľubovôle. Nemeckí biskupi vysvetlili, že v súvislosti s inými tvormi „by sa dalo hovoriť o *priorite ich bytia pred ich užitočnosťou*“.⁴² Katechizmus veľmi priamo a dôrazne poukazuje na zvrátený antropocentrizmus: „Každé stvorenie má svoju vlastnú dobrotu a dokonalosť... Rozličné stvorenia, ktoré Boh chce v ich vlastnom bytí, odzrkadľujú – každé svojím spôsobom – lúč nekonečnej Božej múdrosti a dobroty. Preto človek, aby sa vyhol nezriadenému používaniu vecí, má rešpektovať dobrotu, ktorá je vlastná každému stvoreniu.“⁴³

70. V príbehu o Kainovi a Ábelovi vidíme, že žiarlivosť podnietila Kaina, aby sa dopustil krajnej nespravodlivosti voči svojmu bratovi. To spôsobilo zlom vo vzťahu medzi Kainom a Bohom a medzi Kainom a zemou, z ktorej bol vyhnaný. Tento prechod zachytáva dramatický rozhovor medzi Bohom a Kainom. Boh sa pýta: „Kde je tvoj brat Ábel?“ Kain hovorí, že nevie, a Boh nalieha: „Čo si to urobil?! Hlas krvi tvojho brata hlasno volá ku mne zo zeme! Buď teraz prekliaty zo zeme“ (*Gn 4, 9 – 11*). Zanedbávanie úlohy pestovať a udržiavať správny vzťah s blíznym, o ktorého som povinný sa starať a ho chrániť, ničí môj vnútorný vzťah k sebe samému, k druhým, k Bohu a k zemi. Keď sa všetky tieto vzťahy zanedbávajú, keď už na zemi neprebýva spravodlivosť, Biblia nám hovorí, že je ohrozený každý život. To nás učí príbeh o Noemovi, keď Boh hrozí, že vyhubí ľudstvo pre jeho trvalú neschopnosť žiť podľa

42 Konferencia biskupov Nemecka, *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung* (1980), II, 2.

43 *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 339.

požiadaviek spravodlivosti a mieru: „Predo mnou nastal koniec všetkému, čo má telo, lebo zem je preplnená ich nepravosťou“ (Gn 6, 13). Už tieto starobylé príbehy, bohaté na hlbokú symboliku, obsahovali presvedčenie, ktoré dnes vnímame, že totiž všetko je vo vzťahu a že autentická starostlivosť o náš vlastný život a naše vzťahy k prírode sú neoddeliteľné od bratstva, spravodlivosti a vernosti vo vzťahu k druhým.

71. Aj keď „ľudská nereseť na zemi (bola) veľká“ (Gn 6, 5) a Boh „oľutoval, že stvoril človeka na zemi“ (Gn 6, 6), prostredníctvom Noema, ktorý si zachoval bezúhonnosť a spravodlivosť, sa rozhodol otvoriť cestu spásy. Dal tak ľudstvu možnosť začať nanovo. Stačí jediný dobrý človek, aby bola nádej! Biblická tradícia jasne určuje, že táto rehabilitácia zahŕňa znovuzistenie a rešpektovanie rytmov vpísaných do prírody rukou Stvoriteľa. Vidieť to napríklad na zákone o *sabate*. Siedmy deň Boh odpočíval od všetkých svojich diel. Boh nariadil Izraelu, aby každý siedmy deň slávil ako deň odpočinku, ako *sabat* (porov. Gn 2, 2 – 3; Ex 16, 23; 20, 10). Okrem toho bol pre Izrael a jeho zem stanovený aj sabatický rok – raz za sedem rokov (porov. Lv 25, 1 – 4) –, keď sa zemi doprial úplný odpočinok, nesialo sa a zbierala sa iba úroda, ktorá bola nevyhnutná na prežitie a prejavenie pohostinnosti (porov. Lv 25, 4 – 6). Napokon keď uplynulo sedem ročných týždňov, teda štyridsaťdeväť rokov, slávil sa jubileum, rok všeobecného odpustenia, a bola vyhlásená sloboda „pre všetkých obyvateľov krajiny“ (Lv 25, 10). Rozvoj tohto zákonodarstva mal za cieľ zabezpečiť rovnováhu a rovnosť vo vzťahoch človeka s druhými a so zemou, na ktorej žil a pracoval. Zároveň to bolo aj uznanie skutočnosti, že dar zeme s jej plodmi patrí celému ľudu. Tí, ktorí zem obrábali a strážili, mali sa o jej

plody deliť najmä s chudobnými, vdovami, so sirotami a s cudzincami: „Keď budete zberať úrodu svojej krajiny, nežniete svoje pole až do kraja, a keď zoberiete svoju úrodu, nepaberkujte. Ani vo svojich viniciach nepaberkujte a nezberajte, čo poopadávalo v tvojej vinici; nechajte to pre chudobných a cudzincov!“ (Lv 19, 9 – 10).

72. Žalmy často pozývajú človeka, aby chválil Boha Stvoriteľa, ktorý „rozprestrel zem nad vodami, lebo jeho milosrdenstvo je večné“ (Ž 136, 6). Na chválu však pozývajú aj iné stvorenia: „Chváľte ho, slnko a mesiac, chváľte ho všetky hviezdy žiarivé. Chváľte ho, nebies nebesia, a všetky vody nad oblohou. Nech chvália meno Pánovo, lebo na jeho rozkaz boli stvorené“ (Ž 148, 3 – 5). Žijeme nielen z moci Boha, ale pred ním a s ním. Preto sa mu klaníme.

73. Spisy prorokov pozývajú znova nájsť silu v ťažkých chvíľach rozjímaním o mocnom Bohu, ktorý stvoril vesmír. Nekonečná Božia moc nás neprivádza k úteku pred jeho otcovskou nehou, pretože v ňom sa snúbi láska a sila. V skutočnosti každá zdravá spiritualita predpokladá prijať Božiu lásku a s dôverou sa klaňať Pánovi za jeho nekonečnú moc. V Biblii Boh, ktorý oslobodzuje a zachraňuje, je ten istý Boh, ktorý stvoril vesmír – a tieto dva spôsoby Božieho konania sú vnútorne a nerozlučne spojené: „Ach, Pane, Jahve, pozri; ty si svojou veľkou mocou a svojím vystretým ramenom učinil nebo i zem a tebe nie je nemožná nijaká vec... Ty si vyviedol svoj ľud, Izrael, z egyptskej krajiny znameniami a zázrakmi, mocnou rukou a vystretým ramenom i veľkou hrôzou“ (Jer 32, 17. 21). „Bohom večnosti je Pán. On stvoril končiny zeme, neukoná sa, ani neustane, jeho múdrosť je nevystihnuteľná. On dáva silu ukonanému a bezmocnému dá veľkú zdatnosť“ (Iz 40, 28b – 29).

74. Skúsenosť babylonského otroctva spôsobila duchovnú krízu, ktorá viedla k prehĺbeniu viery v Boha zdôraznením jeho stvoriteľskej všemohúcnosti, ktorá mala povzbudiť ľud, aby znova objavil nádej uprostred svojho nešťastného položenía. O mnoho storočí neskôr vo chvíli ďalšej skúšky a ďalšieho prenasledovania, keď sa Rímska ríša snažila presadiť absolútnu nadvládu, veriaci znova nachádzali útechu a nádej vo väčšej dôvere vo všemohúceho Boha – a spievali: „Veľké a obdivuhodné sú tvoje skutky, Pane, Bože všemohúci; spravodlivé a správne sú tvoje cesty“ (Zjv 15, 3). Ak Boh mohol stvoriť vesmír z ničoho, môže aj zasiahnuť do tohto sveta a zvíťaziť nad každou formou zla. Teda nespravodlivosť nie je neporažiteľná.

75. Nemôžeme zastávať spiritualitu, ktorá zabúda na všemohúceho Boha Stvoriteľa. Tak by sme sa napokon klaňali mocnostiam tohto sveta alebo sa stavali na miesto Pána až tak, že by sme si nárokovali neobmedzene šliapať po realite, ktorú stvoril. Najlepším spôsobom, ako postaviť človeka na jeho miesto a ukončiť jeho nárok byť absolútnym vládcom zeme, je vrátiť sa k predstaveniu postavy Otca, Stvoriteľa a jediného Pána sveta, pretože inak bude mať človek vždy tendenciu vnucovať realite svoje zákony a svoje záujmy.

III. Tajomstvo vesmíru

76. V židovsko-kresťanskej tradícii povedať „stvorenie“ je viac než povedať príroda, pretože sa to týka Božieho plánu lásky, kde každé stvorenie má svoju hodnotu a svoj význam. Príroda sa často poníma ako systém, ktorý sa analyzuje, chápe a riadi, ale stvorenie možno pochopiť

iba ako dar, ktorý vychádza z otvorenej ruky Otca všetkých, ako realita osvietená láskou, ktorá nás zvoľáva k univerzálnemu spoločenstvu.

77. „Pánovým slovom povstali nebesia“ (Ž 33, 6). Tým sa nám naznačuje, že svet pochádza z rozhodnutia, nie z chaosu alebo náhody, a to ho stavia ešte vyššie. Slobodná voľba je vyjadrená v stvoriteľskom slove. Vesmír nevznikol ako výsledok svojvoľnej všemohúcnosti, ako dôkaz sily alebo túžby po sebatpotvrdení. Stvorenie patrí do poriadku lásky. Základným dôvodom všetkého stvorenia je Božia láska: „Lebo všetko, čo je, miluješ a nič nemáš v nenávisti z toho, čo si urobil; lebo keby si bol nenávidel niečo, nebol by si to vytvoril“ (*Múd* 11, 24). Tak je každé stvorenie predmetom lásky Otca, ktorý mu určuje miesto vo svete. Dokonca aj pominuteľný život tej najbezvýznamnejšej bytosti je predmetom jeho lásky; i niekoľko sekúnd jej existencie zahŕňa svojou náklonnosťou. Svätý Bazil Veľký hovorieval, že Stvoriteľ je aj „dobrota bez počtu“,⁴⁴ a Dante Alighieri hovoril o „láske, ktorá pohýna slnko a všetky hviezdy“.⁴⁵ Preto sa od stvorených vecí vystupuje „až k jeho láskavému milosrdenstvu“.⁴⁶

78. Židovsko-kresťanské myslenie zároveň zbavilo prírodu mýtov. Bez toho, že by ju prestalo obdivovať pre jej krásu a nesmiernosť, nepripisovalo jej už božský charakter. Tým sa znova len zdôrazňuje náš záväzok voči nej. Nemožno sa vracieť k prírode na úkor slobody a zodpovednosti človeka, ktorý je súčasťou sveta a poverený úlohou rozvíjať svoje schopnosti, aby svet chránil a rozvíjal

44 *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 10: PG 29, 9.

45 *Božská komédia, Raj*, Spev XXXIII, 145.

46 Benedikt XVI., *Katechéza* (9. novembra 2005), 3: *Insegnamenti* 1 (2005), 768.

jeho možnosti. Ak uznáme hodnotu a krehkosť prírody a zároveň schopnosti, ktoré nám dal Stvoriteľ, umožní nám to dnes skončovať s moderným mýtom neohraníčeného materiálneho pokroku. Krehký svet spolu s človekom, ktorému Boh zveril starostlivosť oň, vyzýva našu inteligenciu, aby sme spoznali, ako by sme mali usmerniť, pestovať a ohraničiť svoju moc.

79. V tomto vesmíre zloženom z otvorených systémov, ktoré spolu navzájom komunikujú, môžeme objaviť nespočetné formy vzťahov a účastí. To nás vedie aj k myšlienke na celok, ktorý je otvorený Božej transcendentnosti a v rámci nej sa rozvíja. Viera nám umožňuje interpretovať tajomný význam a krásu toho, čo sa deje. Ľudská sloboda môže ponúknuť svoj inteligentný príspevok k pozitívnej evolúcii, ale môže aj pridať nové zlá, nové príčiny utrpenia a okamihy skutočného regresu. To dáva priestor strhujúcim a dramatickým ľudským dejinám, schopným meniť sa na prekvitajúce oslobodenie, rast, spásu a lásku, alebo aj na dekadenciu a vzájomné ničenie. Preto sa Cirkev snaží nielen pripomínať povinnosť starať sa o prírodu, ale zároveň „má chrániť predovšetkým človeka pred vlastným zničením“.⁴⁷

80. Napriek tomu Boh, ktorý chce konať spolu s nami a počítať s našou spoluprácou, je schopný vyťažiť niečo dobré aj zo zla, ktoré spôsobujeme, pretože „Duch Svätý má nekonečnú vynachádzavosť, ktorá je vlastná Božej myšli, a dokáže rozviazať zauzlené ľudské záležitosti, a to i tie najkomplikovanejšie a nepreniknuteľné“.⁴⁸ Boh chcel

47 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

48 Ján Pavol II., *Katechéza* (24. apríla 1991), 6: *Insegnamenti* 14/1 (1991), 856.

určitým spôsobom obmedziť seba samého, keď stvoril svet, ktorý potrebuje rozvoj, a kde mnohé veci, ktoré považujeme za zlo, nebezpečenstvo alebo zdroj utrpenia, sú súčasťou pôrodných bolestí, ktoré nás podnecujú do spolupráce so Stvoriteľom.⁴⁹ On je vnútorne prítomný v každej veci bez toho, aby podmieňoval autonómiu svojho stvorenia, čo umožňuje legitímnu autonómiu pozemských skutočností.⁵⁰ Táto božská prítomnosť, ktorá zabezpečuje trvanie a rozvoj každej bytosti, „je pokračovaním stvoriteľskej činnosti“.⁵¹ Boží Duch naplnil vesmír potencialitou, ktorá umožňuje, aby z lona samotných vecí vzišlo niečo nové: „Príroda nie je ničím iným ako umeleckým zámerom, konkrétne božským, vpísaným do vecí, ktoré tak smerujú k určitému cieľu. Akoby staviteľ lodí umožňoval drevu, aby sa pohybovalo a dostalo tvar lode.“⁵²

81. Človek, i keď predpokladá aj evolučné procesy, má v sebe novosť, ktorú nemožno celkom vysvetliť evolúciou iných otvorených systémov. Každý z nás disponuje osobnou identitou, schopnou nadväzovať dialóg s druhými a s Bohom. Schopnosť reflexie, uvažovanie, kreativita, interpretácia, umelecká tvorba a ďalšie originálne schopnosti poukazujú na jedinečnosť, ktorá presahuje fyzickú a biologickú oblasť. Kvalitatívna novosť, ktorú v sebe zahŕňuje vznik osobného bytia v rámci materiálneho sveta, predpokladá bezprostredný Boží zásah, osobitné povolanie k životu a k vzťahu jedného ty s druhým ty. Na základe

49 Katechizmus učí, že Boh chcel stvoriť svet, ktorý je na ceste ku konečnej dokonalosti, z čoho vyplýva aj výskyt nedokonalostí a fyzického zla. Porov. *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 310.

50 Porov. Druhý vatikánsky koncil, pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes* o Cirkvi v súčasnom svete, 36.

51 Tomáš Akvinský, *Summa theologiae* I, q. 104, art. 1, ad 4.

52 Tomáš Akvinský, *In octo libros Physicorum Aristotelis expositio*, lib. II, lectio 14.

biblických textov považujeme človeka za subjekt, ktorý nikdy nemôže byť redukovaný na kategóriu objektu.

82. Bolo by však tiež chybou myslieť si, že ďalšie živé bytosti by sa mali považovať za číry objekt podriadený svojvoľnej nadvláde človeka. Ak sa príroda chápe iba ako predmet zisku a záujmu, má to vážne dôsledky aj pre spoločnosť. Chápanie, ktoré posilňuje svojvôľu silnejšieho, viedlo k obrovským nerovnostiam, nespravodlivostiam a násilnostiam voči väčšine ľudstva, pretože zdroje sa stávajú vlastníctvom toho, kto príde prvý, alebo toho, kto má väčšiu moc: a víťaz berie všetko. Ideál harmónie, spravodlivosti, bratstva a pokoja, ktorý ponúka Ježiš, je protikladom tohto vzoru. On sám ho vo vzťahu k mocným svojich čias vyjadril takto: „Vládcovia národov panujú nad nimi a mocnári im dávajú cítiť svoju moc. Medzi vami to tak nebude. Ale kto sa medzi vami bude chcieť stať veľkým, bude vašim služobníkom“ (Mt 20, 25 – 26).

83. Cieľom cesty vesmíru je Božia plnosť, ktorú už dosiahol zmŕtvychvstalý Kristus, os univerzálneho dozrievania.⁵³ Takto pridávame ešte ďalší argument na odmietnutie akejkolvek despotickej a nezodpovednej nadvlády človeka nad ostatným stvorením. Konečným cieľom ostatných stvorení nie sme my. Naopak, všetky napredujú spolu s nami a prostredníctvom nás k spoločnému cieľu, ktorým je Boh, v transcendentnej plnosti, kde vzkriesený Kristus objíma a osvecuje všetko. Človek obdarovaný

53 V tejto perspektíve sa predkladá príspevok P. Teilharda de Chardina; porov. Pavol VI., *Príhovor v chemicko-farmaceutickom zariadení* (24. februára 1966); *Insegnamenti* 4 (1966), 992 – 993; Ján Pavol II., *List dôstojnému pánovi P. Georgeovi V. Coyneovi* (1. jún 1988); *Insegnamenti* 11/2 (1988), 1715; Benedikt XVI., *Homília pri slávení vešpier v Aoste* (24. júl 2009); *Insegnamenti* 5/2 (2009), 60.

inteligenciou a láskou je priťahovaný Kristovou plnosťou a povolaný priviesť všetky stvorenia k ich Stvoriteľovi.

IV. Posolstvo každého stvorenia v harmónii všetkého stvoreného

84. Pri zdôrazňovaní toho, že človek je obrazom Boha, by sme nemali zabúdať, že každé stvorenie má funkciu a žiadne nie je nadbytočné. Celý materiálny vesmír je rečou Božej lásky, nesmiernej Božej náklonnosti voči nám. Pôda, voda, hory – to všetko je Božím pohladením. Dejiny vlastného priateľstva s Bohom sa rozvíjajú vždy v určitom zemepisnom priestore, ktorý sa stáva veľmi osobným znamením, a každý z nás si uchováva v pamäti miesta, ktorých spomienka mu je veľmi príjemná. Kto vyrástol medzi vrchmi alebo kto ako dieťa sedával pri potoku, z ktorého pil, alebo kto sa hrával na námestí svojej štvrte, pri návrate na tieto miesta sa cíti povolaný obnoviť svoju identitu.

85. Boh napísal úžasnú knihu, „ktorej písmená tvorí množstvo stvorení prítomných vo svete“.⁵⁴ Biskupi Kanady sa dobre vyjadrili, že nijaké stvorenie nezostáva stáť mimo tohto Božieho prejavu: „Od tých najširších panorám až po najkrehkejšie formy života je príroda neustálym zdrojom úžasu a úcty. Okrem toho je neprestajným zjavovaním božského.“⁵⁵ Japonskí biskupi zasa povedali čosi veľmi sugestívne: „Vnímať každé stvorenie, ktoré

54 Ján Pavol II., *Katechézy* (30. januára 2002), 6: *Insegnamenti* 25/1 (2002), 140.

55 Konferencia katolíckych biskupov Kanady, Komisia pre sociálne záležitosti, pastiersky list *You Love All That Exists... All Things Are Yours, God, Lover of Life* (4. októbra 2003), 1.

spieva chválospev o svojej existencii, znamená žiť s radosťou v Božej láske a nádeji.⁵⁶ Táto kontemplácia stvorenia nám umožňuje v každej veci odhaliť nejaké ponaučenie, ktoré nám Boh chce odovzdať, pretože „rozjímať o stvorení pre veriaceho znamená načúvať posolstvu, počuť paradoxný a tichý hlas“.⁵⁷ Môžeme povedať, že „popri zjavení vo vlastnom zmysle slova, ako ho obsahuje Sväté písmo, je Božím prejavom aj žiara slnka a príchod noci“.⁵⁸ Keď človek venuje pozornosť tomuto prejavu, učí sa spoznávať sám seba vo vzťahu k iným stvoreniam. „Vyjadrujem sa vyjadrením sveta a skúmam svoju posvätnosť, keď lúštim posvätnosť sveta.“⁵⁹

86. Celok vesmíru a jeho mnohoraké vzťahy najlepšie poukazujú na nevyčerpatelné bohatstvo Boha. Svätý Tomáš Akvinský múdro zdôraznil, že mnohorakosť a rôznorodosť pochádzajú „z úmyslu prvého hýbateľa“, ktorý chcel, aby „to, čo každej veci chýba k tomu, aby mohla predstavovať Božiu dobrotu, doplňovali iné veci“,⁶⁰ pretože jeho dobrota „nemôže byť náležite predstavená iba jediným stvorením“.⁶¹ Preto potrebujeme pochopiť rozmanitosť vecí v ich mnohorakých vzťahoch.⁶² Dôležitosť a zmysel každého stvorenia možno lepšie pochopiť, ak nazeráme na celý Boží plán. To učí katechizmus:

56 Konferencia katolíckych biskupov Japonska, *Reverence for Life. A Message for the Twenty-First Century* (1. januára 2001), 89.

57 Ján Pavol II., *Katechézy*, (26. januára 2000), 5: *Insegnamenti* 23/1 (2000), 123.

58 Ján Pavol II., *Katechézy* (2. augusta 2000), 3: *Insegnamenti* 23/2 (2000), 112.

59 Paul Ricoeur, *Philosophie de la volonté. 2. Finitude et Culpabilité*, Paris 2009, 216 (taliensky preklad *Finitudine e colpa*, Bologna, 1970, 258).

60 *Summa theologiae* I, q. 47, art. 1.

61 *Tamže*.

62 Porov. *tamže*, art. 2, ad. 1; art. 3.

„Vzájomnú závislosť stvorení chcel Boh. Slnko a mesiac, céder a kvietok, orol a vrabec: ich nespočetné rozdiely a odlišnosti znamenajú, že ani jedno stvorenie si samo nestačí. Stvorenia jestvujú iba v závislosti jedných od druhých, aby sa navzájom dopĺňali v službe jedných druhým.“⁶³

87. Keď si uvedomíme odraz Boha vo všetkom, čo existuje, srdce prežíva túžbu klaňať sa Pánovi za všetky jeho stvorenia a spolu s nimi, ako to vidno v nádhernom chválospeve svätého Františka z Assisi:

„Buď pochválený, môj Pane, so všetkým svojim tvorstvom, najmä s pánom bratom Slnkom, ktorý je dňom a skrze neho nám dávaš svetlo. A on je krásny a žiari veľkým jasom; o tebe, Najvyšší, je nám znamením. Buď pochválený, môj Pane, za sestru Lunu a hviezdy; na nebi si ich utvoril jasné, vzácne a krásne. Buď pochválený, môj Pane, za brata Vietor, za vzduch i mračná, za jasnú oblohu i každé počasie, čím dávaš svojim tvorom obživu. Buď pochválený, môj Pane, za sestru Vodu, ktorá je veľmi užitočná, pokorná, vzácna a čistá. Buď pochválený, môj Pane, za brata Oheň, ktorým osvetľuješ noc. Aj on je krásny, veselý i silný a mocný.“⁶⁴

88. Brazílski biskupi zdôraznili, že celá príroda, okrem toho, že odhaľuje Boha, je miestom jeho prítomnosti. V každom stvorení prebýva jeho oživujúci Duch, ktorý

63 *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 340.

64 *Cantico delle creature* (Chválospev stvorenia): FF 263.

nás povoláva, aby sme s ním nadviazali vzťah.⁶⁵ Objavenie tejto prítomnosti v nás stimuluje rozvoj „ekologických cností“.⁶⁶ Keď o tom však hovoríme, nezabúdajme, že tu existuje aj nekonečná vzdialenosť a že veci tohto sveta nemajú plnosť Boha. Inak by sme neprejavovali dobro ani stvoreniam, lebo by sme im nepriznali ich vlastné a autentické miesto a žiadali by sme od nich niečo, čo nám vo svojej nepatrnosti nemôžu dať.

V. Univerzálne spoločenstvo

89. Stvorenia tohto sveta nemožno považovať za majetok bez vlastníka: „Je to tvoje, Pane, priateľ života“ (*Múd* 11, 26). To vedie k presvedčeniu, že nás, všetky bytosti sveta stvorené tým istým Otcom, spájajú neviditeľné putá a vytvárame určitý druh univerzálnej rodiny, vznešené spoločenstvo, ktoré nás pobáda k posvätnnej, láskyplnej a pokornej úcte. Chcem pripomenúť, že Boh nás „úzko spojil so svetom, ktorý nás obklopuje, takže pustošenie pôdy predstavuje istý druh choroby a vyhubenie niektorého živočíšneho druhu môžeme chápať ako zmrzačenie“.⁶⁷

90. Toto neznamená klásť všetky živé bytosti na jednu úroveň a upierať človeku osobitnú hodnotu, z ktorej vyplýva obrovská zodpovednosť. Neznačí to ani zbožštenie zeme, ktoré by nás oberalo o povolanie spolupracovať s ňou a chrániť jej krehkosť. Takéto koncepcie by

65 Porov. Národná konferencia biskupov Brazílie, *A Igreja e a questão ecológica*, 1992, 53 – 54.

66 *Tamže*, 61.

67 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 215: AAS 105 (2013), 1109.

napokon v snahe ujsť od reality, ktorá je pre nás výzvou, vytvorili novú nerovnováhu.⁶⁸ Niekedy badať priam obsesiu upierať človeku akúkoľvek výnimočnosť a bojovať za iné druhy bez toho, aby sme bránili rovnakú dôstojnosť všetkých ľudí. Zaiste sa znepokojujeme, keď sa s inými živými bytosťami zaobchádza nezodpovedne, ale mali by nás rozhorčovať predovšetkým enormné nerovnosti, ktoré existujú medzi nami, pretože stále tolerujeme, že niektorí si v porovnaní s inými prisudzujú väčšiu dôstojnosť. Nevšímame si, že niektorí sa rútia do ponížujúcej biedy bez reálnych možností na zlepšenie, kým iní ani nevedia, čo robiť s majetkom, ktorý vlastnia, pričom márnivo vystavujú na obdiv svoju domnelú nadradenosť a zanechávajú za sebou také množstvo odpadkov, že keby to robili všetci, zničilo by to planétu. V podstate stále pripúšťame, že niektorí sa cítia viac ľuďmi ako tí druhí, ako by prišli na svet s väčšími právami.

91. Pocit vnútornej jednoty s ostatnými bytosťami prírody nemôže byť autentický, ak nám v srdci chýba neha, súcitiť a starosť o druhých ľudí. Je zrejmé, že nie je dôsledný ten, kto bojuje proti obchodu s ohrozenými zvieratami, ale je ľahostajný voči obchodovaniu s ľuďmi, nezaujíma sa o chudobných alebo je rozhodnutý zničiť iného človeka, ktorý mu nie je po vôli. To ohrozuje zmysel boja za životné prostredie. Nie je to náhoda, že svätý František v chválospeve, v ktorom oslavuje Boha za stvorenia, dodáva: „Buď pochválený, môj Pane, za tých, čo odpúšťajú pre tvoju lásku.“ Všetko je prepojené. Preto je potrebné starať sa o životné prostredie a zároveň mať úprimnú lásku k ľuďom a neustále sa angažovať za riešenie problémov v spoločnosti.

68 Porov. Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 14: AAS 101 (2009), 650.

92. Keď je srdce naozaj otvorené univerzálnemu spoločenstvu, nič a nikto nemôže byť vylúčený z tohto bratstva. Je pravda aj to, že ľahostajnosť alebo krutosť k ostatným stvoreniam tohto sveta sa nakoniec určitým spôsobom vždy prenesie do správania k ostatným ľuďom. Srdce je len jedno jediné a tá istá bieda, ktorá vedie k zlému zaobchádzaniu so zvieratám, sa čoskoro prejaví vo vzťahu k iným ľuďom. Každé zlé zaobchádzanie s inými stvoreniami „protirečí ľudskej dôstojnosti“.⁶⁹ Nemôžeme sa považovať za skutočne milujúcich ľudí, ak zo svojich záujmov vylučujeme jednu časť reality: „Pokoj, spravodlivosť a ochrana stvorenia sú tri navzájom prepojené otázky, ktoré nemožno oddelovať a zaoberať sa nimi oddelene, lebo inak znova upadneme do redukcionizmu.“⁷⁰ Všetko je vo vzťahu a my, všetci ľudia, sme zjednotení ako bratia a sestry na obdivuhodnej púti, spojení láskou, ktorú má Boh pre každé svoje stvorenie a ktorá nás nežným citom spája s bratom slnkom, sestrou lunou, sestrou riekou a matkou zemou.

VI. Spoločné určenie dobier

93. Dnes sa veriaci i neveriaci zhodujú na tom, že zem je v podstate spoločným dedičstvom, ktorého ovocie musí byť na úžitok všetkým. Pre veriacich sa táto skutočnosť stáva otázkou vernosti Stvoriteľovi, pretože Boh stvoril svet pre všetkých. V dôsledku toho každý ekologický prístup musí zahrňovať sociálnu perspektívu, ktorá berie do úvahy základné práva tých, čo sú najviac znevýhodnení. Princíp podriadenosti súkromného vlastníctva spoločnému určaniu dobier a univerzálne právo na ich

⁶⁹ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 2418.

⁷⁰ Konferencia biskupov Dominikánskej republiky: pastiersky list *Sobre la relación del hombre con la naturaleza* (15. marca 1987).

používanie je „zlaté pravidlo“ spoločenského správania a prvá zásada „celého spoločensko-etického poriadku“.⁷¹ Kresťanská tradícia nikdy neuznávala právo na súkromné vlastníctvo za absolútne a nedotknuteľné a zdôrazňovala sociálnu funkciu akejkoľvek formy súkromného vlastníctva. Svätý Ján Pavol II. túto náuku veľmi dôrazne pripomenul, keď povedal, že „Boh dal zem celému ľudskému pokoleniu, aby živila všetkých jeho členov bez toho, žeby bol niekto vylúčený alebo uprednostnený“.⁷² Sú to vážne a silné slová. Poznamenal, že „spôsob rozvoja, ktorý by nerešpektoval ani nepodporoval ľudské práva, osobné a spoločenské, hospodárske a politické, ako aj práva štátov a národov, by nebol dôstojný človeka“.⁷³ Veľmi jasne vysvetlil, že „Cirkev bráni legitímne právo na súkromné vlastníctvo, ale s nie menšou jasnosťou učí, že každé súkromné vlastníctvo je vždy zaťažené spoločenskou hypotékou, aby dobrá slúžili všeobecnému určeniu, ktoré im určil Boh“.⁷⁴ Preto tvrdil, že „nie je podľa Božieho plánu užívať tento dar tak, že z jeho dobrodení budú mať výhody len niekoľkí“.⁷⁵ Toto vážne spochybňuje nespravodlivé zvyky jednej časti ľudstva.⁷⁶

94. Bohatý a chudobný majú rovnakú dôstojnosť, pretože „obidvaja sú dielom Pánovým“ (*Prís 22, 2*), „on stvoril

71 Ján Pavol II., encyklika *Laborem exercens* (14. septembra 1981), 19: AAS 73 (1981), 626.

72 Ján Pavol II., encyklika *Centesimus annus* (1. mája 1991), 31: AAS 83 (1991), 831.

73 Ján Pavol II., encyklika *Sollicitudo rei socialis* (30. decembra 1987), 33: AAS 80 (1988), 557.

74 *Príhovor k domorodcom a mexickým „campesinos“*, Cuilapán (29. januára 1979), 6: AAS 71 (1979), 209.

75 *Homília na omši celebrovanej pre poľnohospodárov v Recife, Brazília* (7. júla 1980), 4: AAS 72 (1980), 926.

76 Porov. Ján Pavol II., *Posolstvo na Svetový deň pokoja*, 1990, 8: AAS 82 (1990), 152.

malého i veľkého“ (*Múd* 6, 7) a „dáva slnku vychádzať nad zlých i dobrých“ (*Mt* 5, 45). To má praktické dôsledky, ktoré sformulovali biskupi Paraguaja: „Každý roľník má prirodzené právo vlastníť primeranú časť zeme, kde si môže postaviť svoj domov, pracovať na zabezpečení svojej rodiny a mať istotu vlastnej existencie. Také právo musí byť zaručené, aby jeho uplatňovanie nebolo len zdanlivé, ale reálne. To znamená, že okrem vlastníctva musí mať roľník k dispozícii prostriedky technickej formácie, pôžičky, poisťky a prístup na trh.“⁷⁷

95. Životné prostredie je spoločné dobro, dedičstvo celého ľudstva a zodpovednosť všetkých. Kto vlastní jednu jeho časť, má ju len v správe na úžitok všetkých. Ak to nerobíme, zafažujeme si svedomie popieraním existencie druhých. Preto si biskupi Nového Zélandu položili otázku, čo znamená prikázanie „nezabiješ“, keď „dvadsať percent svetovej populácie konzumuje zdroje v takej miere, že okráda chudobné národy a budúce generácie o to, čo potrebujú na prežitie“.⁷⁸

VII. Ježišov pohľad

96. Ježiš si prisvojuje biblickú vieru v Boha Stvoriteľa a zdôrazňuje základnú skutočnosť: Boh je Otec (porov. *Mt* 11, 25). V dialógoch Ježiš pozýval svojich učeníkov, aby spoznali otcovský vzťah, ktorý má Boh k svojim stvoreniam, a s dojemnou nežnosťou im pripomínal, že každé z nich je v jeho očiach dôležité: „Nepredáva sa päť

77 Konferencia biskupov Paraguaja, pastiersky list *El campesino paraguayo y la tierra* (12. júna 1983), 2, 4, d.

78 Konferencia biskupov Nového Zélandu, *Statement on Environmental Issues*, Wellington (1. septembra 2006).

vrabcov za dva haliere? A Boh ani na jedného z nich nezabudne“ (*Lk 12, 6*). „Pozrite sa na nebeské vtáky: nesejú ani nežnú, ani do stodôl nezhrmažďujú, a váš nebeský Otec ich živí“ (*Mt 6, 26*).

97. Pán mohol pozvať druhých, aby boli pozorní na krásu, ktorá je vo svete, pretože on sám bol v neustálom kontakte s prírodou a venoval jej pozornosť plnú lásky a úžas. Keď prechádzal po končinách svojej zeme, zastavoval sa, aby kontemплоval krásu, ktorú zasial jeho Otec, a pozýval učeníkov, aby vo veciach postrehli Božie poslanstvo: „Zdvihnite oči a pozrite sa na polia, že sú už biele na žatvu“ (*Jn 4, 35*). „Nebeské kráľovstvo sa podobá horčičnému zrnku, ktoré človek vzal a zasial na svojej roli. Ono je síce najmenšie zo všetkých semien, ale keď vyrastie, je väčšie než ostatné byliny a je z neho strom“ (*Mt 13, 31 – 32*).

98. Ježiš žil v úplnej harmónii so stvorením a ostatní nad tým žasli: „Ktože je to, že ho i vietor i more poslúchajú?“ (*Mt 8, 27*). Nepôsobil ako nejaký askéta odtrhnutý od sveta alebo nepriateľ príjemných vecí života. Hovoril o sebe: „Prišiel Syn človeka, je a pije, a hovoria: ‚Hľa, pažravec a pijan‘“ (*Mt 11, 19*). Bol vzdialený filozofiám, ktoré pohrdali telom, hmotou a realitou tohto sveta. Tieto nezdravé dualizmy mali v priebehu dejín značný vplyv na niektorých kresťanských mysliteľov a deformovali evanjelium. Ježiš pracoval vlastnými rukami a bol v dennom kontakte s matériou stvorenou Bohom, aby jej dal formu svojou schopnosťou remeselníka. Stojí za zmienku, že tejto úlohe venoval väčšiu časť svojho života, v jednoduchšej existencii, ktorá nevzbudzovala nijaký obdiv: „Vari to nie je tesár, syn Márie?“ (*Mk 6, 3*). Posvätil tak prácu a udelil jej osobitnú hodnotu pre naše dozrievanie. Svätý Ján Pavol II. učil, že „keď človek znáša námahu práce,

zjednotený s Kristom ukrižovaným za nás, istým spôsobom spolupracuje s Božím Synom na vykúpení ľudstva“.⁷⁹

99. Podľa kresťanského chápania reality osud celého stvorenia prechádza cez tajomstvo Krista, ktorý je prítomný od počiatku: „Všetko je stvorené skrze neho a pre neho“ (*Kol 1, 16*).⁸⁰ Prológ *Evanjelia podľa Jána* (1, 1 – 18) poukazuje na stvoriteľskú činnosť Krista ako Božieho Slova (*Logos*). Tento prológ však prekvapuje svojím tvrdením, že toto Slovo „sa telom stalo“ (*Jn 1, 14*). Jedna osoba z Trojice vstúpila do stvoreného kozmu a mala účasť na jeho osude až na kríž. Od začiatku sveta, ale predovšetkým od začiatku vtelenia pôsobí Kristovo tajomstvo skrytým spôsobom v celku prirodzenej reality bez toho, aby tým narušilo jej autonómiu.

100. Nový zákon nám nielen rozpráva o pozemskom Ježišovi a jeho konkrétnom a milujúcom vzťahu k svetu. Ukazuje ho aj vzkrieseného a osláveného, prítomného v celom stvorení svojou univerzálnou vládou: „Lebo Boh chcel, aby v ňom prebývala všetka plnosť a aby skrze neho zmieril všetko so sebou, keď pre jeho krv na kríži priniesol pokoj všetkému, čo je na zemi aj čo je na nebi“ (*Kol 1, 19 – 20*). Toto nás privádza na koniec časov, keď Syn všetko odovzdá Otcovi, aby „bol Boh všetko vo všetkom“ (*1 Kor 15, 28*). Takto sa stvorenia tohto sveta už nejavia ako čisto prirodzená skutočnosť, pretože Vzkriesený ich tajuplne zahľuje a usmerňuje k osudu plnosti. Aj samotné lúčne kvety a vtáky, ktoré svojimi ľudskými očami s obdivom kontemploval, sú dnes plné jeho žiarivej prítomnosti.

79 Ján Pavol II., encyklika *Laborem exercens* (14. septembra 1981), 27: *AAS* 73 (1981), 645.

80 Preto mohol svätý Justín hovoriť o „semenách Slova“ vo svete. Porov. *II Apologia* 8, 1 – 2; 13, 3 – 6; *PG* 6, 457 – 458; 467.

Tretia kapitola

ĽUDSKÝ KOREŇ EKOLOGICKEJ KRÍZY

101. Nanič nám bude popisovanie príznakov, ak nepoznáme ľudský koreň ekologickej krízy. Existuje určitý spôsob chápania života a ľudskej činnosti, ktorý ide chybným smerom a odporuje skutočnosti až do tej miery, že ju poškodzuje. Prečo by sme sa nezastavili, aby sme sa nad tým zamysleli? Navrhujem, aby sme sa sústredili na dominantnú technokratickú paradigmu a na miesto, ktoré v nej zaujíma človek a jeho činnosť vo svete.

I. Technológia: kreativita a moc

102. Ľudstvo vstúpilo do novej éry, v ktorej nás sila technológie priviedla na križovatku. Sme dedičmi dvoch storočí enormných zmien: parný stroj, železnica, telegraf, elektrina, automobil, lietadlo, chemický priemysel, moderná medicína, informatika a prednedávnom aj digitálna revolúcia, robotika, biotechnológie a nanotechnológie. Je správne tešiť sa z týchto pokrokov a nadchýnať sa širokými možnosťami, ktoré nám otvárajú tieto neustále novinky, pretože „veda a technológia sú obdivuhodným produktom ľudskej kreativity, ktorá je Božím darom“.⁸¹ Transformácia prírody s cieľom jej využitia pre ľudský rod je charakteristická už od počiatkov a technika „vyjadruje úsilie ľudského ducha o postupné prekonávanie

81 Ján Pavol II., *Príhovor k predstaviteľom sveta vedy, kultúry a vyšších štúdií na Univerzite Spojených národov, Hirošima* (25. februára 1981), 3: AAS 73 (1981), 422.

istých materiálnych obmedzení“.⁸² Technológia poskytla liek na množstvo ziel, ktoré človeka sužovali a obmedzovali. Nemôžeme si nevážiť dosiahnuté pokroky a neďakovať za ne, predovšetkým v medicíne, strojárstve a komunikácii. A ako by sme mohli neuznať úsilie mnohých vedcov a technikov, ktorí vypracovali alternatívy pre udržateľný rozvoj?

103. Správne orientovaná vedecká technológia je schopná nielen vyrobiť skutočne vzácne veci na zlepšenie kvality ľudského života, počnúc predmetmi na domáce používanie až po veľké dopravné prostriedky, mosty, budovy a verejné priestory. Dokáže tiež produkovať aj krásu a umožniť človeku, ponorenému do materiálneho sveta, „skok“ do krásneho prostredia. Možno vari poprieť krásu lietadla alebo niektorých mrakodrapov? Existujú vzácne maliarske a hudobné diela, ktoré vznikli použitím nových technických prostriedkov. Takto v túžbe po umeleckej kráse tvorcu a v tom, kto túto krásu kontempluje, dochádza ku skoku do určitej špecificky ľudskej plnosti.

104. Nemôžeme však ignorovať to, že jadrová energia, biotechnológia, informatika, poznanie našej vlastnej DNA a iné možnosti, ktoré sme dosiahli, nám ponúkajú obrovskú moc. Dokonca dávajú tým, ktorí vlastnia tieto poznatky a predovšetkým ekonomickú moc na ich využitie, zarážajúcu vládu nad celým ľudským druhom a svetom. Nikdy doteraz ľudstvo nemalo takú moc nad sebou samým a nič nezaručuje, že ju použije dobre, najmä ak sa vezme do úvahy spôsob, akým s ňou zaobchádza. Stačí pripomenúť atómové bomby zhodené v 20. storočí, ako aj veľký rozvoj technológií, ktorým sa chválil nacizmus,

82 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 69: AAS 101 (2009), 702.

komunizmus a ďalšie totalitné režimy pri likvidácii miliónov ľudí, a nezabúdajme, že dnes má vojna k dispozícii čoraz vražednejšie nástroje. V koho rukách je a do akých rúk sa môže dostať táto moc? Je hrozivo riskantné, že sa nachádza v moci nepatrnej časti ľudstva.

105. Máme tendenciu veriť, že „každé nadobudnutie moci je jednoducho pokrokom, zvýšením bezpečnosti, užitočnosti, blahobytu, životnej sily, plnosti hodnôt“;⁸³ akoby realita, dobro a pravda pramenili spontánne zo samotnej moci technológie a ekonomiky. Faktom je, že „moderný človek nie je vychovaný k správne mu používaniu moci“;⁸⁴ pretože nesmierny technologický rozmach nebol sprevádzaný rozvojom človeka, pokiaľ ide o zodpovednosť, hodnoty a svedomie. Každá epocha má tendenciu iba slabo spoznávať svoje obmedzenia. Z toho dôvodu je možné, že ľudstvo si dnes neuvedomuje vážnosť výziev, ktoré sa pred ním stavajú, a „možnosť, že človek zle použije svoju moc, neustále narastá“, keďže „nie je podriadený nijakým normám slobodného ľudského rozhodovania a údajne sa riadi iba imperatívom užitočnosti a zabezpečenia“.⁸⁵ Človek nie je plne autonómny. Jeho sloboda upadá, keď sa odovzdá slepým silám nevedomia, okamžitým potrebám, egoizmu a brutálnemu násiliu. V tomto zmysle je obnažený a vystavený svojej vlastnej moci, ktorá neustále rastie, bez toho, aby mal nástroje na jej kontrolu. Môže disponovať povrchnými mechanizmami, ale dá sa povedať, že mu chýba solídna a náležitá etika, kultúra a spiritualita, ktoré by mu skutočne poskytli hranice a udržali ho v rámci zreteľného sebaovládania.

83 Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965, 87 (talianске vydanie *La fine dell'epoca moderna*, Brescia 1987, 80).

84 *Tamže* (talianске vydanie, 81).

85 *Tamže*, 87 – 88 (talianске vydanie, 81).

II. Globalizácia technokratickej paradigmy

106. Základný problém je iný, ešte hlbší; totiž spôsob, ktorým ľudstvo de facto urobilo z technológie a jej rozvoja *homogénnu a jednorozmernú paradigmu*. V tejto paradigme vystupuje do popredia pojem subjektu, ktorý v logicko-rationálnom procese postupne pojme vonkajší objekt a získa nad ním kontrolu. Tento subjekt sa rozvíja tak, že stanoví experimentálnu vedeckú metódu, ktorá je už explicitne technikou vlastníctva, nadvlády a transformácie. Je to akoby subjekt stál pred beztvorou realitou, ktorá je úplne disponibilná na jeho manipuláciu. Zásahy človeka do prírody existovali vždy, ale dlhý čas sa vyznačovali tým, že sprevádzali a spolupracovali s možnosťami, ktoré sa naskytli. Išlo o dosiahnutie toho, čo prirodzená realita sama umožňovala akoby podaním ruky. Naopak, dnes je záujmom vydobýť z vecí všetko, čo sa len dá, prostredníctvom ľudskej ruky, ktorá má tendenciu ignorovať alebo zanedbávať samotnú realitu toho, čo má pred sebou. Preto si človek a veci prestali priateľsky podávať ruky a stali sa z nich súpermi. Odtiaľto sa možno ľahko posunúť k myšlienke nekonečného a neobmedzeného rastu, ktorá tak veľmi nadchla ekonómov a teoretikov finančnej a technologickej oblasti. Predpokladom je lož o nekonečnej dostupnosti dobier planéty, ktorá vedie k jej „vyžmýkaniu“ až na doraz, ba aj za doraz. Ide o falošný predpoklad, že „existuje neobmedzené množstvo energie a použiteľných prostriedkov, ktorých obnova je možná, a že negatívne účinky manipulovania prírody sa môžu ľahko vstrebať“.⁸⁶

86 Pápežská rada *Iustitia et pax*, *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 462.

107. Môžeme preto tvrdiť, že pri koreni mnohých ťažkostí súčasného sveta je predovšetkým tendencia, nie vždy uvedomelá, nastaviť metodológiu a ciele vedeckej techniky podľa paradigmy chápania, ktoré podmieňuje život ľudí a fungovanie spoločnosti. Dôsledky aplikácie tohto modelu na celú, ľudskú i spoločenskú realitu možno konštatovať v zhoršovaní životného prostredia, ktoré je len jedným znakom redukcionizmu, zasahujúcim ľudský život a spoločnosť vo všetkých dimenziách. Treba uznať, že technické produkty nie sú neutrálne, pretože vytvárajú rámec, ktorý podmieňuje životné štýly, a orientujú spoločenské možnosti v smere záujmov určitých mocenských skupín. Určité rozhodnutia, ktoré sa zdajú čisto účelové, sa v skutočnosti vzťahujú na taký typ spoločenského života, ktorý sa má rozvíjať.

108. Je nemysliteľné zastávať inú kultúrnu paradigmu a slúžiť si technikou iba ako nástrojom, pretože technokratická paradigma sa dnes stala takou dominantnou, že je veľmi ťažké odhliadnuť od jej zdrojov a ešte ťažšie je používať tieto jej zdroje a nechať sa ovládnuť jej logikou. Stalo sa protikultúrnym zvoliť si životný štýl, ktorého ciele aspoň sčasti nezávisia od techniky, jej nákladov a jej globalizujúcej a odosobňujúcej moci. Technika má totiž tendenciu postupovať tak, že nič nemôže zostať mimo sféry jej železnej logiky, a „človek, ktorý je jej protagonistom, vie, že v konečnom dôsledku nejde ani o užitočnosť, ani o blahobyť, ale o vládu, vládu v najvlastnejšom zmysle slova“.⁸⁷ Preto „sa snaží uchopiť kontrolu nad prvkami prírody a zároveň prvkami ľudského života“.⁸⁸ Zmenšuje sa tak rozhodovacia schopnosť, tá

87 Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 63 – 64 (talianske vydanie *La fine dell'epoca moderna*, 58).

88 *Tamže*, 64 (talianske vydanie, 58).

najautentickejšia sloboda a priestor na alternatívnu kreativitu jednotlivcov.

109. Technokratická paradigma sa snaží ovládnuť aj ekonomiku a politiku. Ekonomika zahŕňa každý technologický rozvoj s cieľom dosiahnuť zisk a nevenovať pozornosť eventuálnym negatívnym dôsledkom pre človeka. Finančníctvo udúša reálnu ekonomiku. Nezobrali sme si ponaučenie zo svetovej finančnej krízy a veľmi pomaly sa učíme zo zhoršovania životného prostredia. V niektorých kruhoch existuje presvedčenie, že súčasná ekonomika a technológia vyriešia všetky problémy životného prostredia tým istým spôsobom, akým sa v neakademickej reči tvrdí, že problémy hladu a biedy vo svete sa vyriešia jednoducho rastom trhu. Nie je to otázka ekonomických teórií, ktoré sa dnes možno nikto neodváža obhajovať, ale ich zasadenia do faktického ekonomického vývoja. Tí, ktorí to netvrdia slovami, robia tak skutkami, keď sa zdá, že sa nestarajú o správnu úroveň výroby, lepšie rozdelenie bohatstva, zodpovednú starostlivosť o životné prostredie alebo práva budúcich generácií. Svojím správaním potvrdzujú, že cieľ maximalizácie ziskov je dostačujúci. Samotný trh však nezaručuje integrálny ľudský rozvoj a sociálnu inklúziu.⁸⁹ Medzitým tu prebieha „márnotratný a na konzum orientovaný superluxus, ktorý neprijateľným spôsobom kontrastuje s pretrvávajúcou neľudskou biedou“,⁹⁰ pričom s dostatočnou rýchlosťou nezasahujú ekonomické inštitúcie a sociálne programy, ktoré by tým najchudobnejším umožnili pravidelný prístup k základným zdrojom. Neberú sa dostatočne do úvahy najhlbšie korene súčasných nerovností,

89 Porov. Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 35: AAS 101 (2009), 671.

90 *Tamže*, 22: 657.

ktoré súvisia s orientáciou, cieľmi, zmyslom a sociálnym kontextom technologického a ekonomického rastu.

110. Špecializácia, ktorá je vlastná technológii, značne sťažuje celkový pohľad. Fragmentácia poznania spĺňa svoju funkciu, keď treba dosiahnuť konkrétne aplikácie, ale často vedie k strate zmyslu pre celok a vzťahy medzi vecami, pre široký horizont a zmysel, ktorý sa stáva irelevantným. Tá istá skutočnosť bráni hľadať vhodné cesty na riešenie tých najzložitejších problémov súčasného sveta, predovšetkým tých, ktoré sa týkajú životného prostredia a chudobných a ktorým nemožno čeliť len z jedného uhla pohľadu alebo jedného druhu záujmov. Veda, ktorá chce ponúknuť odpovede na veľké otázky, musí nevyhnutne brať do úvahy všetko, čo prinieslo poznanie v iných oblastiach poznania vrátane filozofie a sociálnej etiky. Toto je však spôsob konania, aký dnes možno len ťažko uskutočniť. Preto nemožno rozpoznať ani etické horizonty, ktoré sú opornými bodmi. Život začína byť odovzdaním sa do okolností podmienených technikou, ktorá sa vníma ako hlavný kľúč na interpretáciu života. V konkrétnej realite, ktorá nás oslovuje, sa objavujú rozličné príznaky poukazujúce na omyly, ako je zhoršovanie životného prostredia, úzkosť, strata zmyslu pre život a spoločnosť. Tak sa znova ukazuje, že „skutočnosť je viac než myšlienka“.⁹¹

111. Ekologickú kultúru nemožno zredukovať na rad urgentných a čiastkových odpovedí na problémy, ktoré sa objavujú v súvislosti so zhoršeným životným prostredím, vyčerpaním prírodných zdrojov a znečistením. Mal by tu byť odlišný pohľad, myslenie, politika, výchovný

91 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 231: AAS 105 (2013), 1114.

program, životný štýl a spiritualita, ktoré sformujú odpor voči postupu technokratickej paradigmy. Inak aj tie najlepšie ekologické iniciatívy môžu skončiť uzavreté v tej istej globalizovanej logike. Hľadať iba technické riešenie na každý problém životného prostredia, ktorý vznikne, znamená izolovať veci, ktoré v skutočnosti súvisia, a skrývať skutočné a najhlbšie problémy svetového systému.

112. Je však možné znova rozšíriť pohľad a ľudská sloboda je schopná ohraničiť techniku, usmerniť ju a postaviť do služby iného typu pokroku, zdravšieho, ľudskejšieho, sociálnejšieho a integrálnejšieho. Oslobodenie od prevládajúcej technokratickej paradigmy sa pri niektorých príležitostiach de facto uskutočňuje. Napríklad ak si malé spoločenstvo výrobcov zvolí menej znečisťujúce výrobné systémy a podporí nekonzumný model života, šťastia a súdržnosti. Alebo ak sa technika prioritne sústreďuje na riešenie konkrétnych problémov druhých so snahou pomôcť im žiť dôstojnejšie a s úľavou v utrpení. A ešte keď úmysel tvorivo hľadať krásu a jej kontemplácia dokážu prekonať objektivizujúcu moc určitým druhom spásy, ktorá sa uskutočňuje v tom, čo je krásne, a v človeku, ktorý ju kontempluje. Autentická ľudskosť, ktorá pozýva k novej syntéze, prebýva uprostred technologickej civilizácie takmer nepozorovateľne ako hmla, ktorá preniká popod zatvorené dvere. Bude to trvalý prísľub, ktorý napriek všetkému rozkvitne ako neoblomný odpor z toho, čo je autentické?

113. Na druhej strane sa zdá, že ľudia dnes už neveria v šťastnú budúcnosť, nedôverujú slepo v lepšiu zajtrajšok založenú na súčasných podmienkach sveta a technických možnostiach. Uvedomujú si, že pokroku vedy a techniky

nezodpovedá pokrok ľudstva a histórie, a tušia, že tie základné cesty, vedúce do šťastnej budúcnosti, sú inšie. Napriek tomu si nedokážu predstaviť, že by sa mali vzdať možností, ktoré ponúka technológia. Ľudstvo sa hlboko zmenilo a zhromažďovanie neustálych noviniek posväcuje prelietavosť, ktorá nás strháva do povrchnosti jediným smerom. Je stále ťažšie sa zastaviť a obnoviť hĺbku prežívania. Ak architektúra odráža ducha určitej doby, tak megastavby a radové zástavby vyjadrujú ducha globalizovanej techniky, v ktorej sa neustála novosť produktov spája s ťaživou nudou. Nezmierme sa s tým a neprestaňme si klásť otázky o cieľoch a zmysle každej veci. Inak budeme iba legitimizovať faktický stav a potrebovať viac náhradiek na zaplnenie prázdnoty.

114. To, čo sa deje, nás stavia pred naliehavosť pokračovať v odvážnej kultúrnej revolúcii. Veda a technológia nie sú neutrálne, ale môžu od začiatku do konca procesu obsahovať rozličné úmysly a možnosti a môžu sa utvárať rozličnými spôsobmi. Nikto sa nechce vrátiť do jaskýň, ale je nevyhnutné spomaliť tempo, aby sme sa pozreli na skutočnosť iným spôsobom, zachytili pozitívny a udržateľný pokrok, a zároveň znova objavili hodnoty a veľké ciele zničené megalomanskou bezuzdnosťou.

III. Kríza a dôsledky moderného antropocentrizmu

115. Moderný antropocentrizmus paradoxne povýšil technický rozum nad realitu, pretože človek „už nevníma prírodu ani ako platnú normu svojho života, ani ako živé útočisko. Pristupuje k nej nezaujato, objektívne; je priestorom a hmotou pre jeho dielo, do ktorého dáva

všetko bez ohľadu na následky“.⁹² Takto sa zmenšuje vnútorná hodnota sveta. Ale ak človek neobjaví znova svoje pravé miesto, neporozumie náležite sebe samému a nakoniec sa postaví na odpor samotnej realite. „Nielen zem daroval Boh človeku, aby ju užíval, rešpektujúc pôvodný cieľ, pre ktorý mu bola darovaná ako dobro, ale človek dostal od Boha ako dar aj seba samého. Preto musí rešpektovať prirodzenú a morálnu štruktúru, ktorou bol obdarený.“⁹³

116. V novoveku došlo k značnému antropocentrickému vybočeniu, ktoré dnes v inom šate naďalej podkopáva každý odkaz na niečo spoločné a každý pokus o posilnenie spoločenských zväzkov. Preto nadišla chvíľa opäť venovať pozornosť realite s obmedzeniami, ktoré z nej vplyvajú a ktoré predstavujú možnosť zdravšieho a plodnejšieho, ľudského a spoločenského rozvoja. Neadekvátna prezentácia kresťanskej antropológie viedla k mylnej koncepcii vzťahu človeka k svetu. Často sa predkladal prometeovský sen vlády nad svetom, ktorý vyvolal dojem, že starostlivosť o prírodu je vecou slabochov. Správna interpretácia človeka ako pána sveta ho však chápe ako zodpovedného správcu.⁹⁴

117. Chýbajúca starostlivosť o výpočet škôd na prírode a dosah rozhodnutí na životné prostredie je len jasným odrazom nezájmu uznať posolstvo, ktoré má príroda vpísané do svojej štruktúry. Keď sa v realite neuzná dôležitosť chudobného človeka, ľudského embrya, človeka

92 Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 63 (talianske vydanie *La fine dell'epoca moderna*, 57 – 58).

93 Ján Pavol II., encyklika *Centesimus annus* (1. mája 1991), 38: AAS 83 (1991), 841.

94 Porov. Deklarácia *Love for Creation. An Asian Response to the Ecological Crisis*, Stretnutie organizované federáciou ázijských biskupských konferencií (Tagaytay, 31. januára – 5. februára 1993), 3.3.2.

s postihnutím – aby sme uviedli len niekoľko príkladov –, ťažko bude vypočuté volanie samotnej prírody. Všetko je prepojené. Ak sa človek vyhlasuje za nezávislého od reality a pokladá sa za absolútneho vládcu, rozpadá sa samotný základ jeho existencie, pretože „namiesto toho, aby plnil svoju úlohu Božieho spolupracovníka na diele stvorenia, stavia sa na miesto Boha a tým vyvoláva nakoniec vzburu prírody“.⁹⁵

118. Táto situácia nás vedie k trvalej schizofrénii, siahajúcej od vyvyšovania technokracie, ktorá nepriznáva iným bytiam vlastnú hodnotu, až po reakciu popierajúcu každú osobitnú hodnotu človeka. Nemožno však nebrať do úvahy ľudskosť. Bez obnoveného človeka nevznikne nový vzťah k prírode. Neexistuje ekológia bez adekvátnej antropológie. Keď sa človek považuje len za jednu bytosť navyše medzi ostatnými, ktorá vzišla zo súhry náhod alebo z fyzického determinizmu, „hrozí, že sa vo vedomí ľudí oslabí pocit zodpovednosti“.⁹⁶ Vychýlený antropocentrizmus nemusí nevyhnutne ustúpiť „biocentrizmu“, pretože by to znamenalo zavedenie novej nerovnováhy, ktorá nielenže nerieši problémy, ale ešte pridáva ďalšie. Nemožno vyžadovať od človeka záväzok voči svetu, ak sa neuznajú a zároveň nedocenia jeho osobitné schopnosti poznania, vôle, slobody a zodpovednosti.

119. Kritika vychýleného antropocentrizmu by nemala odsunúť na druhé miesto ani hodnotu vzťahov medzi ľuďmi. Ak je ekonomická kríza výrazom alebo vonkajším prejavom etickej, kultúrnej a duchovnej krízy novoveku, nemôžeme sa klamať tým, že ozdravíme svoj vzťah k prírode a životnému

95 Ján Pavol II., encyklika *Centesimus annus* (1. mája 1991), 37: AAS 83 (1991), 840.

96 Benedikt XVI., *Posolstvo na Svetový deň pokoja*, 2: AAS 102 (2010), 41.

prostrediu bez ozdravenia všetkých základných ľudských vzťahov. Ak kresťanské myslenie pripomína, že človek má osobitnú hodnotu prevyšujúcu ostatné stvorenia, poskytuje priestor na docenenie každej ľudskej osoby, a podnecuje tak k rešpektu voči druhému. Otvorenosť voči „ty“, schopná poznať, milovať a viesť dialóg, je naďalej veľkou vznešenosťou ľudskej osoby. Preto netreba pre adekvátny vzťah k stvoreniu oslabovať spoločenský rozmer človeka, ani jeho transcendentný rozmer, jeho otvorenosť božskému „ty“. Nie je možné presadzovať vzťah k životnému prostrediu bez ohľadu na vzťah s ostatnými ľuďmi a s Bohom. Bol by to prejav romantického individualizmu prezlečeného do ekologickej krásy a dusivého uzavretia sa do imanencie.

120. Keďže všetko je vo vzťahu, ochrana prírody nie je zlučiteľná s ospravedlňovaním umelého potratu. Nejaví sa ako uskutočniteľná výchova k prijímaniu slabých bytostí, ktoré nás obklopujú a niekedy sú nepríjemné a dotieravé, ak sa neposkytne ochrana ľudskému embryu, aj keď jeho príchod spôsobuje nepríjemnosti a ťažkosti. „Ak sa stratí osobná a sociálna vnímavosť na prijímanie nového života, ochabujú aj iné formy prijímania druhých, osožné v spoločenskom živote.“⁹⁷

121. Ešte sa očakáva rozvoj novej syntézy, ktorá prekoná faľošné dialektiky posledných storočí. Samotné kresťanstvo, ktoré verne uchováva svoju identitu a poklad pravdy, ktorý prijalo od Ježiša Krista, vždy nanovo nad sebou premýšľala a nanovo sa vyjadruje v dialógu s novými historickými situáciami, aby tak dalo rozkvet svojej nepominuteľnej novosti.⁹⁸

97 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 28: AAS 101 (2009), 663.

98 Porov. Vincenzo di Lérins, *Commonitorium primum*, kap. 23: PL 50, 668: Ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur

Praktický relativizmus

122. Vychýlený antropocentrizmus vedie k vychýlenému spôsobu života. V apoštolskej exhortácii *Evangelii gaudium* som sa zmienil o praktickom relativizme, ktorý charakterizuje našu dobu a ktorý je „ešte nebezpečnejší ako ten doktrinálny“.⁹⁹ Keď človek stavia do centra seba samého, nakoniec dáva absolútnu prioritu svojim časným záujmom a všetko ostatné sa stáva relatívnym. Preto by nemala prekvapovať skutočnosť, že spolu so všadeprítomnosťou technokratickej paradigmy a adoráciou neobmedzenej ľudskej moci sa v subjektoch rozvinie tento relativizmus, v ktorom sa všetko stáva irelevantným, ak to neslúži vlastným bezprostredným záujmom. Je v tom logika, ktorá umožňuje pochopiť, ako sa navzájom živia rozličné postoje, ktoré vyvolávajú zhoršovanie životného prostredia i spoločenský úpadok.

123. Kultúra relativizmu je tou istou patológiou, ktorá núti človeka využívať druhého a zaobchádzať s ním ako s predmetom; donucuje ho k núteným prácam alebo z neho robí otroka v dôsledku zadlženia. Je to tá istá logika, ktorá vedie k sexuálnemu zneužívaniu detí alebo k opusteniu starých ľudí, ktorí už nie sú užitoční. Je to tiež vnútorná logika tých, ktorí hovoria: nechajme, nech neviditeľné sily trhu regulujú ekonomiku, pretože ich škodlivé vplyvy na spoločnosť a prírodu sú iba nevyhnutnými škodami. Ak neexistujú objektívne pravdy ani stabilné princípy okrem uspokojenia vlastných túžob a bezprostredných potrieb, aké hranice môže mať obchodovanie s ľuďmi, organizovaný zločin, obchod s drogami, obchod s krvavými

aetate (Napredujú, rokmi sa upevňujú, vyvíjajú sa v čase, prehlbujú sa vekom – preklad redakcie).

99 Č. 80: AAS 105 (2013), 1053.

diamantmi a s kožušinami zvierat, ktorým hrozí vyhynutie? Nie je to tá istá relativistická logika, ktorá ospravedlňuje získavanie orgánov od chudobných s cieľom ich predaja alebo použitia na pokusy, alebo skartovanie detí, pretože nezodpovedajú túžbe rodičov? Je to tá istá logika „použi a zahod“, ktorá produkuje množstvo odpadov len v dôsledku nezriadenej túžby konzumovať viac, než je reálne potrebné. A teda si nemôžeme myslieť, že politické programy alebo sila zákona budú stačiť na odstránenie takého správania, ktoré poškodzuje životné prostredie, pretože keď sa kazí kultúra a prestaneme uznávať akúkoľvek objektívnu pravdu alebo univerzálne platné princípy, zákony budú chápané len ako svojvoľné príkazy a ako prekážky, ktorým sa treba vyhnúť.

Nevyhnutnosť obrany práce

124. Do akéhokoľvek integrálneho chápania ekológie, ktoré nevyklučuje človeka, je nevyhnutné integrovať hodnotu práce, múdro rozvinutú svätým Jánom Pavlom II. v jeho encyklike *Laborem exercens*. Majme na pamäti, že podľa biblického príbehu o stvorení Boh vložil človeka do práve stvorenej záhrady (porov. *Gn 2, 15*) nielen preto, aby sa staral o to, čo existuje (strážiť), ale aj pracoval, aby to prinieslo ovocie (obrábať). Takto robotníci a roľníci zabezpečujú stvorenie naveky (porov. *Sir 38, 34*). Ľudský zásah, ktorý napomáha rozvážny rozvoj stvorenia, je tým najvhodnejším spôsobom, ako sa o stvorenie starať, pretože koná ako Boží nástroj a pomáha vyniknúť potencialite, ktorú Boh vpísal do vecí: „Najvyšší vytvoril zo zeme liečivé byliny a múdry muž ich nebude odmietaať od seba“ (*Sir 38, 4*).

125. Ak sa snažíme premýšľať nad adekvátnymi vzťahmi človeka k svetu, ktorý ho obklopuje, vystupuje na povrch

nevyhnutnosť správneho chápania práce, pretože ak hovoríme o vzťahu človeka k veciam, kladie sa otázka o zmysle a celi ľudského pôsobenia na realitu. Nehovoríme iba o manuálnej práci alebo o poľnohospodárstve, ale o akejkolvek aktivite, z ktorej vyplýva nejaká premena toho, čo existuje – od vypracovania spoločenskej štúdie až po projekt technologického rozvoja. Akákoľvek forma práce predpokladá predstavu o vzťahu, ktorý človek môže alebo musí nadviazať s druhým. Kresťanská spiritualita spolu s kontemplatívnym úžasom nad stvorením, ktorý nachádzame u svätého Františka z Assisi, rozvinula aj bohaté a zdravé chápanie práce, ako sa o tom môžeme presvedčiť napríklad v živote blahoslaveného Charlesa de Foucaulda a jeho učeníkov.

126. Prijmime niečo aj z dlhej mníšskej tradície. Na začiatku bola istým spôsobom naklonená úteku zo sveta v snahe vzdialiť sa od mestského úpadku. Preto mnísi vyhľadávali púšť a boli presvedčení, že je to vhodné miesto na rozpoznanie Božej prítomnosti. Svätý Benedikt z Nursie potom chcel, aby jeho mnísi žili v komunitách a spájali modlitbu, štúdium a manuálnu prácu (*ora et labora*). Zavedenie manuálnej práce preniknuté duchovným zmyslom bolo revolučné. Učilo hľadať dozrievanie a posväcovanie v spojení medzi rozjímaním a prácou. Tento spôsob prežívania práce nás robí schopnejšími starať sa o životné prostredie a mať k nemu úctu, pričom preniká náš vzťah k svetu zdravou triezvosťou.

127. Tvrdíme, že „tvorcom, stredobodom a cieľom hospodársko-spoločenského života je človek“.¹⁰⁰ Keď však človek stratí schopnosť rozjímania a úcty, vytvorí sa

¹⁰⁰ Druhý vatikánsky koncil, pastorálna konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete *Gaudium et spes*, 63.

podmienky nato, aby sa zmysel práce prekrútil.¹⁰¹ Treba stále pamätať na to, že človek je „schopný stať sa zodpovedným činiteľom svojho hmotného zveladenia, usilovať sa o svoj mravný pokrok a duchovne sa rozvíjať“.¹⁰² Práca by mala byť priestorom tohto mnohorakého osobného rozvoja, kde sa prelínajú viaceré dimenzie života: kreativita, projekty do budúcnosti, rozvoj schopností, uplatňovanie hodnôt, komunikácia s inými, postoj adorácie. Spoločenská realita dnešného sveta preto prevyšuje obmedzené záujmy podnikov a diskutabilnú ekonomickú racionálnosť a vyžaduje, aby sa „naďalej ako *priorita sledovala dostupnosť zamestnania... pre všetkých*“.¹⁰³

128. Sme povolání k práci už od nášho stvorenia. Netreba sa snažiť ľudskú prácu nahrádzať technologickým pokrokom: takto by ľudstvo poškodilo samo seba. Práca je nevyhnutnosť, je súčasťou zmyslu života na tejto zemi, cestou dozrievania, ľudského rozvoja a osobnej realizácie. V tomto zmysle musí byť peňažná pomoc chudobným vždy len provizórnym prostriedkom na riešenie naliehavých situácií. Skutočný cieľ by mal spočívať v tom, že sa im pomocou práce umožní dôstojný život. Zameralenie ekonomiky vždy uprednostňovalo určitý typ technologického pokroku, ktorého cieľom je znížiť výrobné náklady z dôvodu znižovania počtu pracovných miest, ktoré sú nahradzované strojmi. To je ďalší spôsob, ktorým sa činnosť človeka môže obrátiť proti nemu samotnému. Znižovanie počtu pracovných miest „má aj negatívny

101 Porov. Ján Pavol II., encyklika *Centesimus annus* (1. mája 1991), 37: AAS 83 (1991), 840.

102 Pavol VI., encyklika *Populorum progressio* (26. marca 1967), 34: AAS 59 (1967), 274.

103 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 32: AAS 101 (2009), 666.

dosah na ekonomiku tým, že postupne dochádza k erózii ‚sociálneho kapitálu‘, teda toho súhrnu vzťahov dôvery, dôveryhodnosti a dodržiavania pravidiel, ktoré sú nevyhnutné pre každé občianske spolužitie“.¹⁰⁴ V konečnom dôsledku „náklady spojené so zamestnávaním sú vždy i ekonomickými nákladmi a ekonomické zlyhania vždy dopadajú na človeka“.¹⁰⁵ Odmietnuť investovať do ľudí, aby sa dosiahol väčší bezprostredný zisk, je pre spoločnosť tým najhorším obchodom.

129. Aby bolo naďalej možné ponúkať zamestnanie, je nevyhnutné podporovať ekonomiku, ktorá bude presadzovať diverzifikáciu výroby a podnikateľskú kreativitu. Existuje napríklad veľká škála poľnohospodárskych potravinárskych systémov a malovýroby, ktoré stále živia väčšinu svetovej populácie, používajú pôdu a vodu v obmedzenom rozsahu a produkujú menej odpadkov, ako v malých poľnohospodárskych či záhradných parcelách, tak pri love, zbere lesných plodov a ručnom rybolove. Ekonomika úspor z výroby najmä v poľnohospodárskom sektore núti drobných roľníkov predávať svoju pôdu alebo opúšťať tradičné spôsoby pestovania. Pokusy niektorých z nich o rozvoj iných foriem výroby, viac diverzifikovaných, končia neúspešne v dôsledku ťažkého prístupu na regionálne a globálne trhy alebo preto, že infraštruktúra predaja a dopravy slúži veľkým podnikom. Úrady majú právo a zodpovednosť prijať jasné a rozhodné opatrenia na podporu drobných roľníkov a na diverzifikáciu výroby. Aby existovala ekonomická sloboda, z ktorej majú napokon prospech všetci, môže byť niekedy prospešné stanoviť hranice tým, ktorí disponujú veľkými zdrojmi a finančnou mocou. Jednoduché hlásanie

104 *Tamže.*

105 *Tamže.*

ekonomickej slobody, ktorú však mnohí vzhľadom na reálnu situáciu nemôžu využiť, a obmedzovanie dostupnosti práce sa stáva protirečením, ktoré znevažuje politiku. Podnikateľská činnosť, ktorá je vznešeným poslaním zameraným na produkciu bohatstva a zlepšovanie sveta pre všetkých, môže byť veľmi plodným spôsobom podpory regiónu, v ktorom uskutočňuje svoje aktivity, ak chápe, že vytváranie pracovných miest je neoddeliteľnou súčasťou jej služby pre spoločné dobro.

Biologická inovácia založená na výskume

130. Vo filozofickej a teologickej vízii človeka a stvorenia, ktorú som sa snažil navrhnuť, je zjavné, že človek s osobitosťou svojho rozumu a svojich znalostí nie je len vonkajším faktorom, ktorý by mal byť celkom vylúčený. I keď človek môže zasahovať do rastlinného a živočíšneho sveta a používať ho, nakoľko je to nevyhnutné pre jeho život, katechizmus učí, že pokusy na zvieratách sú legitímne iba vtedy, ak „zostávajú v rozumných medziach a prispievajú k liečeniu ľudí alebo k záchrane ľudských životov“.¹⁰⁶ Dôrazne pripomína, že ľudská moc má hranice a že „protirečí ľudskej dôstojnosti zvieratá zbytočne trápiť a márneť ich životy“.¹⁰⁷ Akékoľvek použitie a experimentovanie si „vyžaduje posvätnú úctu k neporušiteľnosti stvorenstva“.¹⁰⁸

131. Rád by som tu prebral vyváženú pozíciu svätého Jána Pavla II., ktorý zdôrazňoval dobrodenie vedeckých a technologických výtvarníkov, ktoré „ukazujú, aké vznešené je povolanie človeka zodpovedne sa podieľať

106 *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 2417.

107 *Tamže*, 2418.

108 *Tamže*, 2415.

na stvoriteľskom čine Boha“, ale ktorý zároveň pripomínal, že „žiadny zásah do jednej oblasti ekosystému nesmie zanedbávať dôsledky na ostatné oblasti“. ¹⁰⁹ Tvrdil, že Cirkev oceňuje prínos „štúdia a aplikovania molekulárnej biológie a ďalších disciplín, ako je genetika a jej technologická aplikácia v poľnohospodárstve a v priemysle“. ¹¹⁰ Dodal však, že to nesmie viesť k „neuváženej genetickej manipulácii“, ¹¹¹ ktorá ignoruje negatívne dôsledky týchto zásahov. Ľudskú kreativitu nemožno zastaviť. Ako nie je možné zakázať umelcovi, aby vyjadril svoju kreatívnu schopnosť, tak nemožno klásť prekážky ani tým, ktorí majú osobitné dary na vedecký a technologický rozvoj, pretože ich schopnosti im boli darované Bohom na službu druhým. Zároveň nemožno nebrať do úvahy cieľ, účinky, kontext a etické hranice tejto ľudskej činnosti, ktorá je veľmi riskantnou formou moci.

132. V tomto rámci by sa malo uberať každé uvažovanie o ľudských zásahoch do rastlinného a živočíšneho sveta, ktorými sa dnes biotechnologicky produkujú genetické mutácie s cieľom využiť možnosti prítomné v materiálnej realite. Úcta viery k rozumu si vyžaduje venovať pozornosť tomu, čo nás samotná biologická veda, rozvíjaná nezávisle od ekonomických záujmov, môže naučiť o biologických štruktúrach a ich možnostiach a mutáciách. V každom prípade je legitímny taký zásah do prírody, ktorý jej pomôže „rozvíjať sa podľa jej podstaty stvorenia, ktorú chcel Boh“. ¹¹²

109 Ján Pavol II., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 1990*, 6: AAS 82 (1990), 150.

110 *Príhovor k Pápežskej akadémii vied* (3. októbra 1981), 3: *Insegnamenti* 4/2 (1981), 333.

111 Ján Pavol II., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 1990*, 7: AAS 82 (1990), 151.

112 Ján Pavol II., *Príhovor k 35. generálnemu zhromaždeniu Svetovej zdravotníckej organizácie* (29. októbra 1983), 6: AAS 76 (1984), 394.

133. Je ťažké všeobecne posúdiť vývoj geneticky modifikovaných rastlinných či živočíšnych organizmov (GMO) na medicínske alebo poľnohospodárske ciele, pretože môžu byť navzájom veľmi odlišné a vyžadujú si rozdielne posúdenie. Na druhej strane netreba pripisovať riziká vždy samotnej technike, ale skôr jej neadekvátnemu alebo nadmernému použitiu. Genetické mutácie v skutočnosti boli a sú často vytvárané samotnou prírodou. Ani tie, ktoré vyvolal človek, nie sú moderným javom. Môže sem patriť domestikácia zvierat, kríženie druhov a ďalšie starodávne a univerzálne prijímané praktiky. Je vhodné pripomenúť, že na začiatku vedeckého vývoja transgenických obilnín bolo pozorovanie baktérií, ktoré prirodzene a spontánne vytvárali zmenu v rastlinnom genóme. Tieto procesy v prírode však majú pomalý rytmus, ktorý je neporovnateľný s rýchlosťou zavedenou súčasnými technologickými pokrokmi, i keď sa takisto zakladajú na stáročnom vedeckom vývoji.

134. Aj keď nedisponujeme definitívnymi dôkazmi ohľadom škôd, ktoré by ľuďom mohli spôsobiť transgenické obilniny, a v niektorých oblastiach ich používanie viedlo k ekonomickému rastu, ktorý prispel k vyriešeniu určitých problémov, objavujú sa značné ťažkosti, ktoré by nemali byť podceňované. V mnohých zónach po zavedení týchto plodín totiž dochádza ku koncentrácii pôdy v rukách jednotlivcov, čo vedie k „postupnému vytrácaniu drobných výrobcov, ktorí sú v dôsledku straty obrábanej pôdy nútení prestať vyrábať“.¹¹³ Najzraniteľnejšími sa stávajú nádečníci, a mnohí námezdní roľníci napokon migrujú do biednych mestských osídlení. Šírenie týchto plodín ničí zložitú štruktúru ekosystémov, znižuje diverzitu

113 Argentínska biskupská komisia pre sociálnu pastoraáciu, *Una tierra para todos* (jún 2005), 19.

výroby a postihuje prítomnosť i budúcnosť regionálnych ekonomík. Vo viacerých krajinách sa objavuje tendencia rozvoja oligopolov v produkcii osiva a ďalších produktov nevyhnutných v poľnohospodárstve a táto závislosť sa ešte stupňuje, ak vezmeme do úvahy produkciu sterilného osiva, ktoré sú roľníci nútení kupovať od výrobcov.

135. Bezpochyby je potrebná stála pozornosť, ktorá bude mať na zreteli všetky predpokladané etické aspekty. Na tento účel je potrebné zabezpečiť vedeckú a spoločenskú diskusiu, ktorá bude zodpovedná a rozsiahla, schopná vziať do úvahy všetky dostupné informácie a pomenovať veci ich pravým menom. Niekedy nie sú predložené kompletne informácie, ale sa selektujú podľa vlastných záujmov politických, ekonomických alebo ideologických. Toto sťažuje vytvorenie vyváženého a rozumného úsudku o rozličných otázkach, ktorý pamätá na všetky činitele vstupujúce do hry. Je nevyhnutné zriadiť miesta na diskusiu, na ktorých sa budú môcť zúčastniť všetci tí, ktorí si myslia, že sa ich priamo alebo nepriamo bude týkať (poľnohospodári, spotrebiteľia, zodpovední činitelia, vedci, výrobcovia osiva, obyvateľstvo žijúce v blízkosti obrábaných polí a iní), aby mohli predložiť svoje problémy alebo mať prístup k rozsiahlym a spoľahlivým informáciám potrebným na prijatie vzhľadom na súčasné a budúce spoločné dobro. Otázka genetickej modifikovaných organizmov si vyžaduje, aby bola riešená z komplexného pohľadu obsahujúceho všetky jej aspekty, čo by si vyžadovalo väčšiu snahu o financovanie rôznych smerov autonómneho a interdisciplinárneho výskumu, čo by mohlo priniesť nové svetlo.

136. Na druhej strane je znepokojujúca skutočnosť, že niektoré ekologické hnutia bránia integritu životného

prostredia a právom sa domáhajú obmedzenia vedeckého výskumu, kým tieto isté princípy niekedy neaplikujú na ľudský život. Často sa tak ospravedlňuje, že sa prekračujú hranice pri pokusoch so živými ľudskými embryami. Zabúda sa, že neodňateľná hodnota človeka značne presahuje stupeň jeho vývinu. Rovnako platí, keď technika neuznáva veľké etické princípy a považuje za legitímny akýkoľvek postup. Ako sme to videli v tejto kapitole, technika oddelená od etiky bude len ťažko schopná limitovať svoju moc.

Štvrtá kapitola

INTEGRÁLNA EKOLÓGIA

137. Keďže všetko je úzko spojené a súčasné problémy si vyžadujú pohľad, ktorý berie do úvahy všetky aspekty svetovej krízy, navrhujem, aby sme sa teraz zastavili a uvažovali o jednotlivých prvkoch integrálnej ekológie, ktorá obsahuje ľudské i sociálne rozmery.

I. Environmentálna, ekonomická a sociálna ekológia

138. Ekológia študuje vzťahy medzi živými organizmami a prostredím, kde sa vyvíjajú. Vyžaduje si zastaviť sa, premýšľať a diskutovať o podmienkach života a prežitia spoločnosti, poctivo spochybňovať modely rozvoja, výroby a spotreby. Nie je zbytočné zdôrazňovať skutočnosť, že všetko navzájom súvisí. Čas a priestor nie sú od seba nezávislé a ani atómy a elementárne častice nemožno chápať oddelene. Tak ako rozličné zložky planéty – fyzické, chemické a biologické – sú medzi sebou prepojené, aj biologické druhy tvoria určitú sieť, ktorej spoznávanie a chápanie pre nás nikdy neskončí. O veľkú časť svojej genetickej informácie sa delíme spolu s rôznymi živými bytosťami. Preto sa zlomkovité a izolované poznatky môžu stať formou nevedomosti, ak odporujú tomu, aby sa integrovali do širšej vízie skutočnosti.

139. Keď hovoríme o „životnom prostredí“, máme na mysli aj jeden zvláštny vzťah, totiž vzťah medzi prírodou a spoločnosťou, ktorá ju obýva. To nám

bráni považovať prírodu za niečo od nás oddelené alebo za jednoduchý rámec nášho života. Sme do nej včlenení, sme jej časťou a zároveň nás preniká. Dôvody, prečo je niektoré miesto znečistené, si vyžadujú analýzu fungovania spoločnosti, jej ekonomiky, správania a jej spôsobov chápania reality. Vzhľadom na rozsah zmien nie je už možné nájsť špecifickú a nezávislú odpoveď na každý jednotlivý problém. Podstatné je hľadať integrálne riešenia, ktoré berú do úvahy interakciu prírodných systémov medzi sebou navzájom i so sociálnymi systémami. Neexistujú dve oddelené krízy, teda kríza životného prostredia a kríza spoločenská, ale je len jedna a komplexná spoločensko-environmentálna kríza. Smery riešenia si vyžadujú integrálny prístup v boji proti chudobe, v navrátení dôstojnosti vylúčeným osobám a v starostlivosti o prírodu.

140. Vzhľadom na množstvo a rôznorodosť prvkov, ktoré treba vziať do úvahy pri určovaní vplyvu konkrétnej podnikateľskej aktivity na životné prostredie, je potrebné dať vedúcu úlohu výskumníkom a ulahčiť ich interakciu širokou akademickou slobodou. Tento neustály výskum by mal umožniť aj spoznanie spôsobu, ako rozličné tvory v prírode vstupujú do vzťahov, keď formujú väčšie útvary, ktoré dnes voláme „ekosystémy“. Neuvažujeme o nich len preto, aby sme určili, ako ich rozumne využívať, ale preto, že majú svoju vnútornú hodnotu nezávislú od ich využívania. Ako je každý organizmus dobrý a obdivuhodný sám osebe, pretože je Božím stvorením, to isté platí aj o harmonickom celku organizmov v určitom priestore, ktorý funguje ako ekosystém. Aj keď si to neuvedomujeme, naša existencia závisí od tohto celku. Treba pripomenúť, že ekosystémy zasahujú do odstraňovania oxidu uhličitého, čistenia vody, proti chorobám

a zamoreniu, do zloženia pôdy, do rozkladu odpadov a do mnohých ďalších služieb, na ktoré zabúdame alebo ich nepoznáme. Mnohí ľudia, keď si to uvedomia, nано-vo spoznajú, že žijeme a konáme na základe skutočnosti, ktorá predchádza naše schopnosti i našu existenciu. Preto keď sa hovorí o „udržateľnom využívaní“, treba vždy brať do úvahy schopnosť regenerácie každého ekosystému v jeho rozličných sektoroch a aspektoch.

141. Ekonomický rast má tendenciu vytvárať automatizmy a homogenizovať, aby sa zjednodušili procesy a znížili náklady. Preto je potrebná ekonomická ekológia, ktorá bude schopná zvažovať realitu v širšom rozsahu. „Ochrana životného prostredia musí tvoriť integrálnu súčasť procesu rozvoja a nemožno ju chápať izolovane.“¹¹⁴ Zároveň sa však stáva aktuálnou naliehavá nevyhnutnosť humanizmu, ktorý apeluje na rôzne, aj ekonomické poznatky, aby sa dosiahla integrálna a integrujúca vízia. Analýzu problémov životného prostredia dnes nemožno oddelovať od analýzy ľudských, rodinných, pracovných a mestských kontextov a od vzťahu každého človeka k sebe samému, čo plodí určitý druh vytvárania vzťahov k druhým a k životnému prostrediu. Existuje aj interakcia medzi ekosystémami a medzi rozličnými svetmi spoločenského charakteru. Tak sa znova ukazuje, že „všetko je viac než jedna časť“.¹¹⁵

142. Ak je všetko vo vzťahu, potom aj zdravotný stav spoločenských inštitúcií má vplyv na životné prostredie a na kvalitu ľudského života: „Každé porušenie solidarity a priateľstva medzi občanmi škodí životnému

114 Deklarácia z Ría o životnom prostredí a rozvoji (14. júna 1992), Principio 4.

115 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 237: AAS 105 (2013), 1116.

prostrediu.“¹¹⁶ V tomto zmysle je sociálna ekológia nevyhnutne inštitucionálna a postupne zahŕňa rozličné dimenzie, ktoré siahajú od primárnej spoločenskej skupiny, rodiny, cez miestne spoločenstvo a národ až k medzinárodnému životu. V rámci každej spoločenskej úrovne a medzi nimi navzájom sa rozvíjajú inštitúcie, ktoré regulujú ľudské vzťahy. Všetko, čo tieto inštitúcie poškodzuje, má škodlivé dôsledky, ako je strata slobody, nespravodlivosť a násilie. Viaceré krajiny riadi pochybný inštitucionálny systém za cenu utrpenia ľudí a na prospech tých, ktorí z tohto stavu vecí ťažia. Tak vnútri správy štátu, ako aj v rozličných prejavoch občianskej spoločnosti alebo vo vzájomných vzťahoch obyvateľov často prichádza k nezákonnému správaniu. Zákony môžu byť napísané správnym spôsobom, ale často zostávajú mŕtvou literou. Možno teda dúfať, že legislatíva a normy týkajúce sa životného prostredia budú skutočne účinné? Vieme napríklad, že krajiny, ktoré majú jasné zákonodarstvo na ochranu pralesov, sú naďalej nemými svedkami jeho častého porušovania. Okrem toho dianie v jednej oblasti priamo alebo nepriamo vplýva aj na ostatné regióny. Tak napríklad užívanie drog v bohatých spoločnostiach vyvoláva konštantný alebo rastúci dopyt po produktoch, ktoré pochádzajú z chudobných oblastí, kde sa korumpuje správanie, ničia životy a poškodzuje životné prostredie.

II. Kultúrna ekológia

143. Okrem prírodného dedičstva existuje aj historické, umelecké a kultúrne dedičstvo, ktoré je rovnako

116 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 51: AAS 101 (2009), 687.

ohrozené. Je súčasťou spoločnej miestnej identity a základom pre vybudovanie obývatelného mesta. Nejde o ničenie a následné budovanie nových, hypoteticky viac ekologických miest, kde nie je vždy žiaduce žiť. Treba integrovať dejiny, kultúru a architektúru určitého miesta a zachovať jeho pôvodnú identitu. Ekológia si preto vyžaduje aj starostlivosť o kultúrne bohatstvo ľudstva v jeho najširšom význame. Bezprostrednejšie treba venovať pozornosť miestnym kultúram, keď sa analyzujú otázky spojené so životným prostredím, a umožniť dialóg medzi vedecko-technickým jazykom a ľudovým jazykom. Kultúra sa potom chápe nielen ako pamätník minulosti, ale vo svojom živom, dynamickom a participatívnom zmysle, ktorý nemožno vylúčiť, keď sa nanovo premýšľa nad vzťahom človeka k životnému prostrediu.

144. Konzumná vízia človeka podporovaná súkolesím súčasnej globalizovanej ekonomiky vedie k homogenizácii kultúr a nesmiernemu oslabeniu kultúrnej rozmanitosti, ktorá je pokladom ľudstva. Domnievať sa preto, že všetky ťažkosti vyriešia uniformné normy alebo technické zásahy, vedie k obchádzaniu komplexnosti miestnych problematik, ktoré si vyžadujú aktívnu účasť obyvateľov. Nové procesy riadenia nemôžu byť vždy integrované do modelov nastolených zvonka, ale do tých, ktoré vychádzajú z miestnej kultúry. A ako život a svet sú dynamické, aj starostlivosť o svet musí byť flexibilná a dynamická. Čisto technickým riešeniam hrozí, že budú brať do úvahy príznaky, ktoré nezodpovedajú tým najhlbším problematikám. Je nevyhnutné pripustiť perspektívu práv národov a kultúr, a tak pochopiť, že rozvoj sociálnej skupiny predpokladá historický proces v rámci kultúrneho kontextu a vyžaduje si neustály protagonizmus miestnych spoločenských činiteľov, pričom *treba*

vychádzať z ich vlastnej kultúry. Nemožno nanucovať ani pojem kvality života, ale musí byť chápaný v rámci sveta symbolov a zvykov každej ľudskej skupiny.

145. Mnohé formy intenzívneho vykorisťovania a úpadku životného prostredia môžu vyčerpať nielen miestne zdroje obživy, ale aj spoločenské zdroje, ktoré umožňujú taký spôsob života, ktorý dlhý čas udržoval kultúrnu identitu a zmysel spoločnej existencie a života. Strata nejakej kultúry môže byť rovnako vážna alebo ešte závažnejšia ako vyhynutie živočíšneho či rastlinného druhu. Vnucovanie jedného dominantného životného štýlu, spojeného s jedným spôsobom výroby, môže byť rovnako škodlivé ako zmena ekosystémov.

146. V tomto zmysle je nevyhnutné venovať osobitnú pozornosť domorodým spoločenstvám a ich kultúrnym tradíciám. Nie sú len jednoduchou menšinou medzi ostatnými, ale mali by sa stať skôr hlavnými hovorcami, najmä keď sa chystajú veľké projekty, ktoré sa týkajú ich priestorov. Pre nich totiž zem nie je ekonomickou hodnotou, ale darom Boha a predkov, ktorí v nej odpočívajú, posvätným priestorom, s ktorým potrebujú byť v interakcii, aby živilí svoju identitu a hodnoty. Keď zostávajú na svojich územiach, vedia sa o ne najlepšie starať. Na rozličných miestach sveta sú však nútení opúšťať svoju zem a uvoľňovať ju pre ťažobné, poľnohospodárske, pestovateľské alebo chovateľské projekty, ktoré nevenujú pozornosť ničeniu prírody a kultúry.

III. Ekológia každodenného života

147. Aby bolo možné hovoriť o autentickom rozvoji, bude treba zistiť, či dochádza k celkovému zlepšeniu kvality ľudského života, a to predpokladá analýzu priestoru, v ktorom ľudia žijú. Prostredie, v ktorom žijeme, ovplyvňuje náš pohľad na život, cítenie a konanie. Zároveň v našej izbe, v našom dome, na našom pracovisku a v našej štvrti využívame životné prostredie, aby sme vyjadrili svoju identitu. Snažíme sa prispôbiť životnému prostrediu, a keď je neusporiadané, chaotické alebo plné vizuálneho a akustického znečistenia, potom sú naše snahy o vytváranie celostnej a šťastnej identity v dôsledku nadbytku stimulov vystavené skúške.

148. Obdivuhodná je kreativita a veľkodušnosť ľudí a skupín, ktoré sú schopné prekonávať environmentálne ohraničenia, zmierňovať nepriaznivý vplyv podmienok a dávať svojmu životu smer uprostred neporiadku a neistoty. Na niektorých miestach, kde sú fasády budov veľmi poškodené, žijú ľudia, ktorí sa s veľkou dôstojnosťou starajú o interiér svojich príbytkov alebo sa tešia zo srdečnosti a priateľstva ľudí. Pozitívne a blahodarné spolunažívanie obyvateľov vyžaruje do prostredia svetlo, ktoré je na prvý pohľad neviditeľné. Chvályhodná je ľudská ekológia, ktorú dokážu aj uprostred mnohých obmedzení rozvíjať chudobní ľudia. Dusivý pocit vyvolaný obytnými aglomeráciami a priestormi s vysokou hustotou obyvateľstva možno zmierniť, ak sa nadväzujú blízke a vrúčne ľudské vzťahy, ak sa vytvárajú spoločenstvá, ak sa obmedzenia životného prostredia kompenzujú vnútorným životom každého človeka, ktorý sa cíti súčasťou siete spoločenstva a spolupatričnosti. Takýmto spôsobom každé miesto prestáva byť peklom a stáva sa kontextom dôstojného života.

149. Okrem toho je dokázané, že extrémna núdza, ktorá sa vyskytuje v niektorých prostrediach zbavených harmónie, priestoru, šírky a možnosti integrácie, podporuje vznik neľudského správania a manipuláciu ľudí zo strany zločineckých organizácií. U obyvateľov veľmi neistých periférií môže každodenná skúsenosť prechodu z davu do sociálnej anonymity, ako je to bežné vo veľkých mestách, vyvolať pocit vykorenenia, ktorý vedie k antisociálnemu správaniu a násiliu. Musím však zdôrazniť, že láska je silnejšia. Mnohí ľudia sú aj v týchto podmienkach schopní osnovať vzťahy spolupatričnosti a spolužitia, ktoré preludnenie pretvárajú na komunitnú skúsenosť, búrajú steny vlastného ja a prekonávajú bariéry egoizmu. Táto skúsenosť komunitnej spásy neraz vyvoláva kreatívne reakcie zamerané na vylepšenie niektorej budovy alebo štvrte.¹¹⁷

150. Projektanti budov, štvrtí, verejných priestorov a miest vzhľadom na prepojenie medzi obytným priestorom a správaním ľudí potrebujú poznatky rozličných disciplín, ktoré umožňujú pochopiť procesy, symboliku a správanie osôb. Nestačí skúmať krásu projektu, pretože ešte väčšiu cenu má iný typ krásy, totiž kvalita života osôb, ich harmónia so životným prostredím, stretnutia a vzájomná pomoc. Aj preto je veľmi dôležité, aby názory miestnych obyvateľov prispievali k analýze urbanistického plánovania.

117 Niektorí autori poukázali na hodnoty, ktoré sa často prežívajú, napríklad vo *villas*, *chabolas* alebo *favelas* Latinskej Ameriky. Porov. Juan Carlos Scannone SJ, „La irrupción del pobre y la lógica de la gratitud“, in Juan Carlo Scannone y Marcelo Perine (edd.), *Irrupción del pobre y quehacer filosófico. Hacia una nueva racionalidad*, Buenos Aires 1993, 225 – 230.

151. Je nevyhnutné starať sa o verejné priestory, orientačné body a kľúčové stavby miest, ktoré posilňujú náš zmysel pre príslušnosť, náš pocit zakorenenosti, naše „cítanie sa ako doma“ v meste, ktoré nás obklopuje a zjednocuje. Je dôležité, aby rozličné časti jedného mesta boli dobre integrované a obyvatelia mohli mať spoločnú víziu, neuzatvárali sa do jednej štvrte a neprestávali obývať celé mesto ako svoj priestor, o ktorý sa delia s ostatnými. Každý zásah do mestskej alebo vidieckej krajiny by mal brať do úvahy, ako rozličné prvky daného miesta formujú celok, ktorý obyvatelia vnímajú ako súvislý rámec bohatý na významy. Druhí tak prestávajú byť cudzí a možno ich vnímať ako jednu časť toho „my“, ktoré spoločne budujeme. Z toho istého dôvodu je vhodné, aby sa v mestskom i vo vidieckom prostredí zachovali niektoré priestory, ktoré ostanú bez ľudských zásahov, ktoré by ich ustavične menili.

152. Nedostatok bytov je na mnohých miestach sveta vážnym problémom, tak vo vidieckych oblastiach, ako aj vo veľkých mestách aj preto, že štátne rozpočty obvykle pokrývajú iba nepatrnú časť dopytu. Nielen chudobní, ale veľká časť spoločnosti sa stretáva s vážnymi ťažkosťami, ak chcú mať vlastný dom. Vlastniť dom je veľmi dôležité pre dôstojnosť ľudí a rozvoj rodín. Je to centrálna otázka ľudskej ekológie. Ak na niektorých miestach už vznikli chaotické aglomerácie provizórnych domov, treba predovšetkým tieto štvrte urbanizovať, a nie ich zrovnať so zemou a obyvateľov vyhnať. Keď chudobní žijú na znečistených predmestiach alebo v rizikových sídliskách, v takom prípade „treba pristúpiť k ich presťahovaniu, a aby sa nemnožilo utrpenie na utrpenie, treba im vopred poskytnúť primerané informácie, ponúknuť alternatívne ubytovanie s priamym zapojením

zainteresovaných osôb“.¹¹⁸ Kreativita by zároveň mala viesť k integrácii biednych štvrtí do pohostinného rámca mesta. „Aké nádherné sú mestá, ktoré prekonajú nezdravú nedôveru i dokážu prijať iných a ktoré túto integráciu vedia využiť ako nový faktor rozvoja. Aké sú krásne mestá, ktoré aj vo svojom architektonickom pláne sú plné priestorov, čo spájajú, vytvárajú vzťahy a umožňujú spoznávať druhých.“¹¹⁹

153. Kvalita života v mestách je z veľkej časti spojená s dopravou, ktorá obyvateľom často spôsobuje značné trápenia. V mestách sa pohybujú mnohé motorové vozidlá používané jednou alebo dvomi osobami, a preto sa zhusťuje premávka, zvyšuje sa úroveň znečistenia, míňajú sa enormné množstvá neobnoviteľnej energie a je nevyhnutné budovať ďalšie cesty a parkoviská, ktoré poškodzujú štruktúru mesta. Mnohí odborníci sa zhodujú, že treba uprednostniť prostriedky verejnej dopravy. Niektoré nevyhnutné opatrenia však spoločnosť ťažko prijme s pokojom, ak sa podstatne nezlepší doprava, ktorá v mnohých mestách vedie k nedôstojnému zaobchádzaniu s ľuďmi v dôsledku preplnenosti, nepohodlia alebo nedostatočných služieb a bezpečnosti.

154. Uznanie osobitnej dôstojnosti človeka často kontrastuje s chaotickým životom, ktorý musia viesť ľudia v našich mestách. Nemalo by sa však pritom zabudnúť na osamotenosť a zanedbanosť, ktorými trpia aj niektorí obyvatelia vidieckych oblastí, kam neprichádzajú ani základné služby a kde sú pracovníci nútení žiť

118 Pápežská rada *Iustitia et pax*, *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 482.

119 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 210: AAS 105 (2013), 1107.

v podmienkach otroctva bez práv a vyhlíadok na dôstojnejší život.

155. Ľudská ekológia zahŕňa aj niečo oveľa hlbšie, a to nevyhnutný vzťah ľudského života s morálnym zákonom vpísaným do jeho vlastnej prirodzenosti; vzťah, ktorý je nevyhnutný na vytvorenie dôstojného životného prostredia. Benedikt XVI. povedal, že existuje „ekológia človeka“, pretože „aj človek má prirodzenosť, ktorú musí rešpektovať a s ktorou nemôže ľubovoľne manipulovať“.¹²⁰ V tomto zmysle treba uznať, že naše telo nás stavia do priameho vzťahu k životnému prostrediu a k ostatným živým bytostiam. Prijatie vlastného tela ako Božieho daru je nevyhnutné na prijatie a akceptovanie celého sveta ako daru Otca a spoločného domova. Naopak, logika nadvlády nad vlastným telom sa niekedy premieňa na ľstivú logiku nadvlády nad stvorením. Naučiť sa prijať vlastné telo, starať sa oň a rešpektovať jeho význam je podstatné pre skutočnú ekológiu človeka. Vážiť si vlastné telo v jeho ženskosti alebo mužskosti je potrebné na uznanie seba samých pri stretnutí s druhými, ktorí sa líšia. Tak je možné s radosťou prijať špecifický dar druhého alebo druhej ako dielo Boha Stvoriteľa a navzájom sa obohacovať. Preto nie je zdravý postoj, ktorý chce „zrušiť sexuálnu odlišnosť, pretože sa s ňou už nedokáže konfrontovať“.¹²¹

IV. Princíp spoločného dobra

156. Ľudská ekológia je neoddeliteľná od pojmu spoločného dobra, princípu, ktorý má ústrednú a zjednocujúcu

120 Benedikt XVI., *Príhovor k nemeckému parlamentu*, Berlín (22. septembra 2011): AAS 103 (2011), 668.

121 *Katechéza* (15. apríla 2015): *L'Osservatore Romano*, 16. apríla 2015, s. 8.

úlohu v sociálnej etike. Je to „súhrn podmienok spoločenského života, ktoré tak spoločnostvám, ako aj jednotlivým členom umožňujú plnšie a ľahšie dosiahnuť vlastnú dokonalosť“.¹²²

157. Spoločné dobro predpokladá úctu k človeku ako takému s jeho základnými a neodňateľnými právami, zameranými na jeho integrálny rozvoj. Vyžaduje si aj blahobyt a sociálnu bezpečnosť a rozvoj rozličných sprostredkujúcich skupín s využitím princípu subsidiarity. Medzi týmito skupinami vystupuje do popredia predovšetkým rodina ako základná bunka spoločnosti. Spoločné dobro si napokon vyžaduje sociálny zmier, teda stabilitu a bezpečnosť určitého poriadku, ktorý nemožno uskutočniť bez zvláštnej pozornosti voči distributívnej spravodlivosti, ktorej porušenie vždy plodí násilie. Celá spoločnosť a v nej predovšetkým štát má povinnosť brániť a podporovať spoločné dobro.

158. V súčasných podmienkach svetovej spoločnosti, kde je toľko nerovností a stále viac ľudí, ktorí sú vylúčení, zbavení základných ľudských práv, sa princíp spoločného dobra ako logický a nevyhnutný dôsledok okamžite premieňa na volanie po solidarite a na rozhodnutie uprednostňovať najchudobnejších. Toto rozhodnutie si žiada vyvodiť dôsledky zo spoločného určenia pozemských dobier, ale ako som sa to snažil ukázať v apoštolovej exhortácii *Evangelii gaudium*,¹²³ najprv je potrebné rozjímať o nesmiernej dôstojnosti chudobného vo svetle najhlbšieho presvedčenia viery. Stačí pozorovať realitu, aby sme pochopili, že dnes je toto rozhodnutie

122 Druhý vatikánsky koncil, pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes* o Cirkvi v súčasnom svete, 26.

123 Porov. č. 186 – 201: AAS 105 (2013), 1098 – 1105.

základnou etickou požiadavkou účinného uskutočňovania spoločného dobra.

V. Spravodlivosť medzi generáciami

159. Pojem spoločného dobra zahŕňa aj budúce generácie. Medzinárodné ekonomické krízy kruto poukázali na škodlivé účinky, ktoré prináša neuznanie spoločného osudu, z ktorého nemožno vylúčiť ani tých, čo prídu po nás. Nedá sa teda hovoriť o udržateľnom rozvoji bez solidarity medzi generáciami. Keď pomyslíme na situáciu, v akej planétu zanechávame budúcim generáciám, vstupujeme do odlišnej logiky, totiž do logiky nezištného daru, ktorý dostávame a zdieľame. Ak je nám zem darovaná, nemôžeme rozmyšľať len na základe utilitaristického kritéria efektívnosti a produktivity zameraného na individuálny zisk. Nehovoríme o voliteľnom postoji, ale o podstatnej otázke spravodlivosti, pretože zem, ktorú sme dostali, patrí aj tým, ktorí prídu po nás. Portugalskí biskupi povzbudili na prijatie tejto požiadavky spravodlivosti: „Životné prostredie patrí do logiky prijatia. Je to pôžička, ktorú každá generácia prijíma a musí odovzdať generácii nasledujúcej.“¹²⁴ Integrálna ekológia má takúto širokú víziu.

160. Aký typ sveta chceme odovzdať tým, ktorí prídu po nás, deťom, ktoré vyrastajú? Táto otázka sa netýka iba izolovaného životného prostredia, pretože otázku nemožno klásť len čiastkovo. Keď sa pýtame na svet, ktorý chceme po sebe zanechať, máme na mysli predovšetkým jeho všeobecné smerovanie, jeho zmysel, jeho hodnoty.

¹²⁴ Konferencia biskupov Portugalska, pastiersky list *Responsabilidade solidária pelo bem comum* (15. septembra 2003), 20.

Ak v nich nepulzuje táto základná otázka, nemyslím si, že by naše ekologické snaženie mohlo mať zásadný vplyv. Ak si však túto otázku položíme s odvahou, nevyhnutne nás vedie k ďalším a veľmi priamym otázkam: S akým cieľom sme na tomto svete? Prečo sme sa narodili? Prečo pracujeme a bojujeme? Prečo nás táto zem potrebuje? Preto už nestačí povedať, že musíme myslieť na budúce generácie. Treba si uvedomiť, že v hre je dôstojnosť nás samotných. My sme tí prví, ktorí majú záujem odovzdať obývateľnú planétu ľudstvu, ktoré príde po nás. Je to dráma pre nás samotných, pretože nás vedie zamyslieť sa nad zmyslom nášho pobytu na tejto zemi.

161. Katastrofické predpovede už dnes nemožno prijímať s pohrdaním a iróniou. Mohli by sme zanechať budúcim generáciám príliš mnoho trosiek, púští a špiny. Rytmus spotreby, plytvania a zmien životného prostredia prekročil možnosti planéty tak, že súčasný neudržateľný životný štýl môže vyústiť iba do katastrof, ako sa to už v niektorých oblastiach skutočne pravidelne stáva. Zmiernenie vplyvov súčasnej nerovnováhy závisí od toho, čo spravíme dnes, najmä ak pomyslíme na zodpovednosť, ktorú nám prisúdia tí, čo budú musieť znášať tie najhoršie dôsledky.

162. Ťažkosť brať vážne túto výzvu je spojená s etickým a kultúrnym úpadkom, ktorý sprevádza ekologický úpadok. Muž a žena postmoderného sveta sú neustále vystavení riziku, že sa stanú hlboko individualistickými. Mnoho súčasných spoločenských problémov sa dáva do súvislosti s egoistickou snahou o okamžité uspokojenie, s krízami rodinných a spoločenských vzťahov, s ťažkosťou uznať druhého. Často sme svedkami nadmernej a krátkozrakej spotreby rodičov, čo poškodzuje deti, ktoré majú

čoraz väčšie ťažkosti zaobstarať si vlastný dom a založiť si rodinu. Neschopnosť vážne sa zamyslieť nad budúcimi generáciami súvisí aj s našou neschopnosťou rozširovať horizont svojich starostí a myslieť na tých, ktorí zostávajú vylúčení z rozvoja. Nemyslíme len na chudobných budúcnosti, stačí, keď budeme pamätať na chudobných dneška, ktorým na tomto svete zostáva len niekoľko rokov života a nemôžu ďalej čakať. Preto „okrem poctivej medzigeneračnej solidarity treba zdôrazniť naliehavú morálnu povinnosť obnoviť solidaritu v rámci generácie“.¹²⁵

125 Benedikt XVI., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 2010*, 8: AAS 102 (2010), 45.

Piata kapitola

NIEKTORÉ LÍNIE SMEROVANIA A ČINNOSTI

163. Snažil som sa pozrieť na súčasnú situáciu ľudstva z hľadiska viditeľných trhlín planéty, ktorú obývame, ako aj z perspektívy najhlbších ľudských príčin úpadku životného prostredia. Aj keď tento pohľad na samotnú realitu už naznačuje nevyhnutnosť zmeny smeru a navrhuje niektoré činnosti, pokúsim sa teraz načrtnúť hlavné trasy dialógu, ktoré nám pomôžu opustiť špirálu sebazničenia, do ktorej sa ponárame.

I. Dialóg o životnom prostredí v medzinárodnej politike

164. Od polovice minulého storočia sa po prekonaní mnohých ťažkostí postupne ustálila tendencia chápať planétu ako vlasť a ľudstvo ako ľud, ktorý obýva spoločný domov. Navzájom prepojený svet nás vyzýva nielen pochopiť, že škodlivé dôsledky štýlov života, výroby a spotreby zasahujú všetkých, ale aj zabezpečiť, aby predkladané riešenia vychádzali z globálnej perspektívy, a nielen z hľadiska obrany záujmov niektorých krajín. Vzájomná závislosť nás zaväzuje, aby sme mysleli na *jeden svet*, na *jeden spoločný projekt*. Avšak ten istý dôvtip, ktorému vďačíme za enormný technologický rozvoj, nedokáže nájsť účinné formy medzinárodného riadenia, ktoré by vyriešili vážne ekologické a spoločenské problémy. Nato, aby sme čelili základným problémom, ktoré nemôžu byť vyriešené zásahmi jednotlivých krajín, je nevyhnutný

svetový konsenzus, ktorý povedie napríklad k programu udržateľného a diverzifikovaného poľnohospodárstva, k rozvoju obnoviteľných a neznečisťujúcich foriem energie, k podpore väčšej energetickej účinnosti, k presadeniu adekvátnej správy lesných a vodných zdrojov, k zabezpečeniu prístupu k pitnej vode pre všetkých.

165. Vieme, že technológia založená na fosílnych, veľmi znečisťujúcich palivách – najmä na uhlí, ale aj na ropu a v menšej miere na zemnom plyne – musí byť postupne a bez meškania nahradená. V očakávaní širokého rozvoja obnoviteľných energií, ktorý by už mal prebiehať, je legitímne voľiť si menšie zlo či prijímať prechodné riešenia. Medzinárodné spoločenstvo však nedospelo k náležitej dohode, pokiaľ ide o zodpovednosti tých, ktorí majú znášať väčšie náklady na tento energetický prechod. V posledných desaťročiach otázky životného prostredia podnietili širokú verejnú diskusiu, ktorá v občianskej spoločnosti viedla k pozoruhodnej angažovanosti a veľkorysej obetavosti. Politika a priemysel reagujú pomaly a zďaleka nedosahujú úroveň svetových výziev. V tomto zmysle možno povedať, že ak ľudstvo postindustriálneho obdobia možno zostane v pamäti ako jedno z najnezodpovednejších v dejinách, žiada sa, aby ľudstvo na začiatku 21. storočia vstúpilo do pamäti preto, že veľkodušne zobralo na seba svoju vážnu zodpovednosť.

166. Svetové ekologické hnutie už absolvovalo dlhú cestu, obohatenú úsilím mnohých organizácií občianskej spoločnosti. Nie je možné ich tu všetky vymenovať ani opísať ich prínos. Vďaka tomuto nasadeniu sa však otázky životného prostredia dostávajú stále viac do verejnej agendy a stali sa trvalou pozvánkou na dlhodobú reflexiu. Svetové ekologické samity za posledné roky však

nezodpovedali očakávaniam, pretože pre chýbajúcu politickú rozhodnosť nedosiahli skutočne významné a účinné dohody o životnom prostredí.

167. Za zmienku stojí samit o životnom prostredí v Riu de Janeiro v roku 1992, kde sa vyhlásilo, že „ľudia sú v centre záujmov o trvale udržateľný rozvoj“.¹²⁶ Vyhlásenie prevzalo niekoľko bodov Štokholmskej deklarácie (1972), ktorá okrem iného ustanovila medzinárodnú spoluprácu v starostlivosti o ekosystém celej zeme, povinnosť znášať jej ekonomické náklady pre tých, ktorí znečisťujú, a povinnosť zvažovať dosah každého diela a projektu na životné prostredie. Dalo si za cieľ stabilizovať koncentráciu skleníkových plynov v atmosfére a zvrátiť tak tendenciu globálneho otepľovania. Vypracovalo aj agendu akčného programu, dohovor o biologickej diverzite a deklarovalo princípy v oblasti lesníctva. Hoci tento samit bol na svoju dobu skutočne inováčný a prorocký, dohody boli uskutočnené minimálne, pretože neboli zriadené adekvátne kontrolné mechanizmy, ktoré by pravidelne preverovali a sankcionovali ich nedodržanie. Deklarované princípy si naďalej vyžadujú účinnú a pružnú realizáciu v praxi.

168. Medzi pozitívnymi skúsenosťami možno spomenúť napríklad Bazilejský dohovor o kontrole pohybov nebezpečných odpadov, zavádzajúci ohlasovací systém, záväzné limity a kontroly, ako aj záväzný Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými rastlinnými a živočíšnymi druhmi, ktorý takisto stanovuje kontrolu jeho dodržiavania. Vďaka Viedenskému dohovoru o ochrane ozónovej vrstvy a jeho aktualizácii Montrealským

¹²⁶ Deklarácia z Ria o životnom prostredí a rozvoji (14. júna 1992), Princíp 1.

protokolom a jeho dodatkov vstúpil problém oslabenia tejto atmosférickej vrstvy do fázy riešenia.

169. Pokiaľ ide o starostlivosť o biologickú diverzitu a dezertifikáciu, dosiahnutý pokrok bol oveľa menší. Čo sa týka klimatických zmien, pokrok je žalostne skromný. Znižovanie objemu skleníkových plynov si vyžaduje poctivosť, odvahu a zodpovednosť najmä zo strany najmocnejších a najviac znečisťujúcich krajín. Konferencia Spojených národov o udržateľnom rozvoji nazvaná Rio+20 (Rio de Janeiro 2012) vydala obsahlu, no neúčinnú záverečnú deklaráciu. Medzinárodné dohody nemôžu významne uspieť v dôsledku postoja krajín, ktoré uprednostňujú svoje národné záujmy pred globálnym spoločným dobrom. Tí, ktorí ponесú dôsledky toho, čo sa pokúšame zamaskovať, si spomenú na tento nedostatok svedomia a zodpovednosti. Počas prípravy tejto encykliky dosiahla diskusia osobitnú intenzitu. My veriaci nemôžeme neprosiť Boha za pozitívny vývoj súčasných diskusií, aby budúce generácie nemuseli trpieť dôsledkami nerozvážneho odkladania.

170. Niektoré stratégie na zníženie emisií znečisťujúcich skleníkových plynov sa snažia o zavedenie internacionalizácie environmentálnych nákladov a hrozia ukladaním ťažkých záväzkov na zníženie týchto emisií krajinám s malými zdrojmi, ako aj priemyselným krajinám. Uloženie týchto opatrení penalizuje krajiny, ktoré ešte potrebujú rozvoj. Takto sa pridáva nová nespravodlivosť, zahalená do starostlivosti o životné prostredie. Aj v tomto prípade za najkratší koniec ťahá ten najchudobnejší. Keďže účinky klimatických zmien bude cítiť ešte dlho, aj keby sa hneď prijali prísne opatrenia, niektoré krajiny s nedostatočnými zdrojmi budú potrebovať pomoc, aby

sa vyrovnali s účinkami, ktoré vznikli a postihujú ich ekonomiky. Je isté, že existujú spoločné, ale aj diferencované zodpovednosti, lebo ako to hovoria bolívijskí biskupi, „krajiny, ktoré profitovali z vysokej úrovne industrializácie za cenu enormných emisií skleníkových plynov, majú väčšiu zodpovednosť prispieť k riešeniu problémov, ktoré spôsobili“.¹²⁷

171. Stratégia kúpy a predaja „emisných kvót“ môže vyvolať novú formu špekulácií a neposlúži redukcii globálnych emisií znečisťujúcich plynov. Tento systém vyzerá ako rýchle a jednoduché riešenie, ktoré má zdanie určitej angažovanosti za životné prostredie, avšak vôbec nezahŕnuje radikálnu zmenu, ktorá by zodpovedala naliehavým okolnostiam. Môže sa stať dokonca prostriedkom na odvedenie pozornosti, ktorý ešte umožní udržiavať nadmernú spotrebu niektorých krajín a odvetví.

172. Pre chudobné krajiny je prioritou vykorenenie biedy a sociálny rozvoj obyvateľov. Zároveň treba brať do úvahy škandalóznú úroveň spotreby niektorých privilegovaných sektorov vlastného obyvateľstva a lepšie čeliť korupcii. Musia sa tiež rozvíjať menej znečisťujúce formy výroby energie, ale na to potrebujú počítať s pomocou krajín, ktoré sa značne rozvinuli za cenu aktuálneho znečistenia planéty. Priame využívanie výdatnej slnečnej energie si vyžaduje vznik mechanizmov a podpôr, aby rozvojové krajiny mali prístup k technológiám, technickej podpore a finančným zdrojom, ale vždy treba venovať pozornosť konkrétnym situáciám, lebo „nie vždy sa zodpovedne zväži kompatibilita týchto zariadení

¹²⁷ Konferencia biskupov Bolívie, pastiersky list o životnom prostredí a ľudskom rozvoji v Bolívii *El Universo, don de Dios para la Vida* (2012), 86.

s kontextom, pre ktorý sú navrhnuté“.¹²⁸ Náklady by boli nízke, keby sa porovnali s rizikom klimatických zmien. V každom prípade je to predovšetkým etické rozhodnutie, založené na solidarite všetkých národov.

173. Naliehavá je realizácia medzinárodných dohôd vzhľadom na slabú schopnosť miestnych inšancií zasahovať účinným spôsobom. Vzťahy medzi štátmi majú chrániť zvrchovanosť každého z nich, ale aj stanoviť cesty, aby sa zabránilo miestnym katastrofám, ktoré by poškodili všetkých. Potrebne sú globálne regulačné rámce, ktoré ukladajú povinnosti a bránia neprijateľným činnostiam, akou je napríklad umiestnenie vysoko znečisťujúceho priemyslu a odpadu mocnými krajinami do iných krajín.

174. Spomeňme aj systém *správy* oceánov. I keď existujú rozličné medzinárodné a regionálne dohovory, fragmentácia a absencia regulačných mechanizmov, kontrol a sankcií podkopávajú všetky snahy. Narastajúci problém morského odpadu a ochrana pobrežných oblastí presahujúcich hranice štátov naďalej predstavujú osobitnú výzvu. Potrebujeme dohodu o režimoch správy pre celú škálu takzvaných globálnych spoločných dobier.

175. Tá istá logika, ktorá sťažuje prijímanie róznych rozhodnutí na zvrátenie tendencie globálneho otepľovania, zároveň znemožňuje vykorenenie chudoby. Potrebujeme zodpovednejšiu globálnu reakciu, ktorá bude zameraná na znižovanie znečistenia a rozvoj chudobných krajín a oblastí. Dvadsiate prvé storočie sa ešte stále drží systémov správy z minulosti a je svedkom úpadku moci

128 Pápežská rada *Iustitia et pax, Energia, Giustizia e Pace*, IV, 1, Città del Vaticano (2013), 56.

národných štátov najmä preto, že ekonomicko-finančná dimenzia nadnárodnej povahy smeruje k ovládnutiu politiky. V tomto kontexte je nevyhnutné rozvinúť prostredníctvom dohôd medzi národnými vládami silnejšie a účinnejšie organizované medzinárodné inštitúcie s nestrannou právomocou a mocou sankcionovať. Ako povedal Benedikt XVI. v rámci už rozvinutej sociálnej náuky Cirkvi: „Riadenie svetovej ekonomiky; ozdravenie ekonomík zasiahnutých krízou a preventívne opatrenia, aby sa táto nezhoršila a nevedla k väčším nerovnostiam; realizácia vhodného celkového odzbrojenia; potravinová istota a mier; zaručenie ochrany životného prostredia a usmernenie migračných pohybov – to všetko si naliehavo vyžaduje existenciu *svetovej politickej authority*, ktorú navrhol už môj predchodca (svätý) Ján XXIII.“¹²⁹ V tejto perspektíve nadobúda diplomacia nesmierny význam pri presadzovaní medzinárodných stratégií, aby sa predišlo vážnejším problémom, ktoré napokon uškodia všetkým.

II. Dialógom k novej národnej a lokálnej politike

176. Víťazi a porazení nie sú len medzi jednotlivými krajinami, ale aj v rámci chudobných krajín, v ktorých je potrebné identifikovať rozličné stupne zodpovednosti. Otázky týkajúce sa životného prostredia a ekonomického rozvoja sa preto nemôžu klásť len na základe rozdielov medzi krajinami, ale vyžadujú, aby sa venovala pozornosť národnej a lokálnej politike.

129 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 67: AAS 101 (2009), 700.

177. Vzhľadom na možnosť nezodpovedne využívať ľudské schopnosti má každý štát v rámci svojho vlastného územia neodkladnú úlohu plánovať, koordinovať, strážiť a sankcionovať. Ako spoločnosť spravuje a stráži svoj vlastný rozvoj v kontexte neustálych technologických inovácií? Faktorom, ktorý pôsobí ako účinný moderátor, je právo, ktoré určuje pravidlá dovoleného správania vo svetle spoločného dobra. Obmedzenia, ktoré má ukladať zdravá, zrelá a zvrchovaná spoločnosť, sa týkajú predvídavosti a obozretnosti, adekvátnej regulácie, dohľadu nad aplikáciou noriem, boja proti korupcii, operatívnej kontroly nad nežiaducimi účinkami výrobných procesov a prípadného zásahu v neurčitých alebo potenciálnych rizikách. Narastá jurisprudencia zameraná na zníženie znečisťujúcich vplyvov podnikateľských aktivít. Politická a inštitucionálna štruktúra neexistuje len preto, aby zabráňovala zlým praktikám, ale aby aj povzbudzovala dobré praktiky, stimulovala kreativitu, ktorá hľadá nové cesty, a uľahčovala osobné a kolektívne iniciatívy.

178. Dráma politiky zameranej na bezprostredné výsledky, podporovanej aj populáciou sústredenou na konzumný životný štýl, núti produkovať v krátkodobom čase. Vlády sa vzhľadom na volebné preferencie len tak ľahko nepúšťajú do riskantného popudenia obyvateľstva opatreniami, ktoré by narušili úroveň spotreby alebo ohrozili zahraničné investície. Krátkozraké budovanie moci brzdí začlenenie environmentálnej agendy do verejnej agendy vlády. Zabúda sa tak na to, že „čas je nadradený priestoru“¹³⁰ a že sme vždy plodnejší, keď sa staráme o generovanie procesov než o ovládnutie mocenského priestoru. Veľkosť politiky sa prejaví vtedy, keď sa v ťažkých

130 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 222: AAS 105 (2013), 1111.

okamíhoch koná na základe veľkých princípov a so zreteľom na spoločné dobro z dlhodobého hľadiska. Pre politickú moc je však veľmi náročné začleniť túto povinnosť do národného projektu.

179. Na niektorých miestach sa rozvíjajú iniciatívy spolupráce využívajúce obnoviteľné energie, ktoré umožňujú lokálnu sebestačnosť a dokonca predaj nadbytočnej produkcie. Tento jednoduchý príklad naznačuje, že zatiaľ čo existujúci svetový poriadok je neschopný prevziať zodpovednosť, miestna inštitúcia to dokáže. Práve tam sa totiž môže zrodiť väčšia zodpovednosť, silný komunitný zmysel, osobitná schopnosť veľkodušne sa starať a tvoriť, hlboká láska k vlastnej krajine, ako aj premýšľanie o tom, čo sa zanechá deťom a vnukom. Tieto hodnoty sú veľmi hlboko zakorenené v domorodých populáciách. Keďže právo sa niekedy pre korupciu ukazuje ako nedostatočné, sú potrebné politické rozhodnutia vyvolané tlakom obyvateľov. Spoločnosť pomocou mimovládnych a sprostredkujúcich organizácií musí donútiť vlády, aby vyvinuli prísnejšie normy, postupy a kontroly. Ak občania nekontrolujú národnú, regionálnu a obecnú politickú moc, nie je možné čeliť ani poškodzovaniu životného prostredia. Na druhej strane obecné zákonodarstvo môže byť účinnejšie, ak existuje zhoda medzi susedmi, zameraná na podporu danej environmentálnej politiky.

180. Nemožno tu myslieť na uniformné recepty, pretože každá krajina a každý región má špecifické problémy a ohraničenia. Je tiež pravda, že politický realizmus si môže vyžadovať prechodné opatrenia a technológie, sprevádzané plánom a súhlasom s postupnými záväzkami. V národnej a lokálnej oblasti je však stále čo robiť, napríklad presadzovať formy energetického šetrenia.

Zahrnuje to spôsoby maximálne energeticky účinnej priemyselnej výroby, čo najmenšiu spotrebu surovín a stiahnutie z trhu takých produktov, ktoré majú malú energetickú účinnosť alebo viac znečisťujú. Môžeme tiež spomenúť dobré riadenie dopravy alebo technológie výstavby či prestavby budov, ktoré znižujú energetickú spotrebu a stupeň znečistenia. Miestna politika sa na druhej strane môže zamerať na modifikáciu spotreby, na rozvoj ekonomiky odpadov a recyklovania, na ochranu určitých druhov a plánovanie diverzifikovaného poľnohospodárstva so striedaním plodín. Je možné podporovať poľnohospodársky rozvoj chudobných regiónov investíciami do vidieckych infraštruktúr, do organizácie miestneho alebo národného trhu, do zavlažovacích systémov, do rozvoja udržateľných poľnohospodárskych techník. Možno uľahčiť formy komunitnej spolupráce a organizácie, ktoré obhajujú záujmy malých výrobcov a chránia lokálne ekosystémy pred drancovaním. Je veľa toho, čo možno urobiť!

181. Je nevyhnutná kontinuita, pretože nemožno meniť politiku týkajúcu sa klimatických zmien a ochrany životného prostredia zakaždým, keď sa mení vláda. Výsledky si vyžadujú mnoho času a sú spojené s bezprostrednými nákladmi, ktorých účinky sa nemôžu prejavíť počas jedného vládneho obdobia. Preto bez nátlaku obyvateľstva a inštitúcií bude vždy existovať odpor proti zásahom, a to tým skôr, ak bude treba niečo naliehavo riešiť. Politik, ktorý prijme túto zodpovednosť spolu s cenou, ktorú to zahŕňa, nezodpovedá súčasnej logike efektivity a krátkodobých výsledkov súčasnej politiky, ale ak bude mať odvahu tak konať, bude môcť znova rozpoznať dôstojnosť, ktorú mu dal Boh ako osobe, a v dejinách zanechá po sebe svedectvo veľkodušnej zodpovednosti. Treba dať

väčší priestor zdravej politike, schopnej reformovať inštitúcie, koordinovať ich a zaviesť v nich dobré praktiky, ktoré pomôžu prekonať tlaky a bludnú zotrvačnosť. Treba však dodať, že aj tie najlepšie mechanizmy nakoniec zlyhajú, keď chýbajú veľké ciele, hodnoty, humanistické chápanie, schopné dať každej spoločnosti ušľachtilý a veľkorysý cieľ.

III. Dialóg a transparentnosť v rozhodovacích procesoch

182. Prognóza vplyvu podnikateľských aktivít a projektov na životné prostredie si vyžaduje transparentné politické procesy podrobené dialógu, zatiaľ čo korupcia, ktorá skrýva skutočný dosah nejakého projektu na životné prostredie výmenou za určité výhody, často vedie k pochybným dohodám, ktoré sa vyhýbajú povinnosti informovať a hlbšie o veci diskutovať.

183. Štúdium vplyvu na životné prostredie by nemalo nasledovať až po vypracovaní výrobného projektu alebo akejkolvek politiky, plánu či programu. Musí stáť hneď na začiatku a musí byť vypracované interdisciplinárne, transparentne a nezávisle od každého ekonomického alebo politického tlaku. Musí sa spájať s analýzou pracovných podmienok a možných vplyvov na fyzické alebo duševné zdravie ľudí, na miestnu ekonomiku a bezpečnosť. Ekonomické výsledky tak možno predvídať realistickejšie, ak sa berú do úvahy možné scenáre, a eventuálne predvídať nutnosť väčších investícií na vyriešenie nežiaducich a napravitelných vplyvov. Je vždy nutné dosiahnuť konsenzus medzi rozličnými spoločenskými aktérmi, ktorí môžu priniesť rozdielne perspektívy, riešenia

a alternatívy. Ale v diskusii musia mať prednosť miestni obyvatelia, ktorí si kladú otázku, čo chcú pre seba a pre svoje deti, a môžu brať do úvahy ciele, ktoré presahujú bezprostredné ekonomické záujmy. Treba opustiť myšlienku „zásahov“ do životného prostredia a dať priestor premyslenej politike, prediskutovanej všetkými zainteresovanými stranami. Účasť si vyžaduje, aby boli všetci adekvátne informovaní o rozličných aspektoch, rizikách a možnostiach, a nemá sa zredukovať iba na počiatočné rozhodnutie o projekte, ale musí zahŕňať aj neustálu kontrolu a dozor. Je potrebná úprimnosť a pravdivosť vo vedeckých a politických diskusiách, ktoré sa pritom nemajú obmedziť iba na to, čo je alebo nie je dovolené zákonom.

184. Keď sa objavia prípadné riziká pre životné prostredie, ktoré sa týkajú súčasného i budúceho spoločného dobra, táto situácia si vyžaduje, aby „sa rozhodnutia zakladali na porovnaní hypotetických rizík a úžitkov každého možného rozhodnutia“.¹³¹ Platí to predovšetkým vtedy, ak nejaký projekt môže zvýšiť využívanie prírodných zdrojov, emisie, produkciu odpadu alebo zásadne zmeniť krajinu, habitat chránených druhov alebo využívanie verejného priestoru. Niektoré projekty nepodporované presnou analýzou môžu vážne narušiť život na nejakom mieste v rôznych ohľadoch, ako je napríklad nepredvídané akustické znečistenie, vizuálny smog, strata kultúrnych hodnôt, dôsledky využívania nukleárnej energie. Konzumná kultúra, ktorá uprednostňuje krátkodobé a súkromné záujmy, môže viesť k unáhlenej realizácii projektu alebo k utajovaniu informácií.

131 Pápežská rada *Iustitia et pax*, *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 469.

185. V každej diskusii o podnikateľskej aktivite si treba položiť sériu otázok, aby bolo možné rozlíšiť, či povedie ku skutočnému integrálnemu rozvoju: S akým cieľom? Z akého dôvodu? Kde? Kedy? Akým spôsobom? Komu je určená? Aké sú riziká? Za akú cenu? Kto zaplatí náklady a ako? V tomto skúmaní sú otázky, ktoré musia mať prioritu. Vieme napríklad, že voda je nedostatkový a nevyhnutný zdroj okrem toho, že je aj základným právom, ktoré podmieňuje uplatňovanie ostatných ľudských práv. Toto je nepochybné a prekračuje každú analýzu vplyvu na životné prostredie určitého regiónu.

186. V Deklarácii z Ria z roku 1992 sa tvrdí, že „tam, kde hrozí vážna alebo nenapraviteľná škoda, nesmie byť nedostatok vedeckej istoty zneužitý na odklad určitých opatrení“,¹³² ktoré by mohli zabrániť poškodeniu životného prostredia. Táto zásada obozretnosti umožňuje chrániť tých najslabších, ktorí majú minimum možností sa brániť a zaobstarať si nezvratné dôkazy. Ak objektívna informácia predvída vážnu a nezvratnú škodu, aj keby nebol k dispozícii nezvratný dôkaz, mal by byť akýkoľvek projekt zastavený alebo pozmenený. Takto sa mení dôkazné bremeno, takže v týchto prípadoch treba predpokladať objektívny a rozhodujúci dôkaz o tom, že navrhovaná činnosť nespôsobí vážne škody životnému prostrediu alebo tým, ktorí ho obývajú.

187. Toto neznamená stavať sa proti akejkoľvek technologickej inovácii, ktorá umožní zlepšiť kvalitu života obyvateľov. Ale v každom prípade sa musí zachovať, že zisk nemôže byť jediným kritériom, na ktoré treba prihliadať, a že vo chvíli, keď sa objavia nejaké informácie o nových

¹³² Deklarácia z Ria o životnom prostredí a rozvoji (14. júna 1992), Princípio 15.

skutočnostiach, musí prísť k novému posúdeniu za účasti všetkých zainteresovaných strán. Výsledkom diskusie možno bude rozhodnutie nepokračovať v projekte, ale aj jeho úprava alebo vypracovanie alternatívnych návrhov.

188. V diskusii o otázkach životného prostredia je ťažké dosiahnuť konsenzus. Znova zdôrazňujem, že Cirkev si nenárokujú definovať vedecké otázky, ani nahrádzať politiku, ale pozýva na poctivú a transparentnú diskusiu, aby individuálne potreby alebo ideológie nepoškodzovali spoločné dobro.

IV. Dialóg politiky a ekonomiky za plnosť ľudskosti

189. Politika sa nesmie podriaďovať ekonomike, ktorá sa zas nesmie podriaďovať technokratickému diktátu a paradigme výkonnosti. Vzhľadom na spoločné dobro dnes nevyhnutne potrebujeme, aby cestou dialógu politika a ekonomika rozhodne slúžili životu, zvlášť ľudskému životu. Záchrana bánk za každú cenu na úkor populácie bez rozhodného odhodlania reformovať celý systém opäť potvrdzuje absolútnu nadvládu finančníctva, ktoré nemá budúcnosť a ktoré po dlhých, nákladných a zdanlivých úpravách môže plodiť iba nové krízy. Finančná kríza v rokoch 2007 – 2008 bola príležitosťou na rozvoj novej ekonomiky, pozornejšej na etické princípy a na novú reguláciu špekulatívnych finančných činností a virtuálneho bohatstva. Neprišla však reakcia, ktorá by viedla k prehodnoteniu zastaraných kritérií, ktoré naďalej vládnu svetu. Výroba nie je vždy racionálna a často sa spája s premenlivými ekonomickými činiteľmi, ktoré pripisujú produktom hodnotu nezodpovedajúcu ich

reálnej hodnote. To často spôsobuje nadprodukciu niektorých tovarov, čo má nežiaduci vplyv na životné prostredie, a zároveň poškodzuje mnohé regionálne ekonomiky.¹³³ Finančná bublina je zvyčajne aj produktívnou bublinou. Skrátka sa neprístupuje k rozhodnému riešeniu problémov reálnej ekonomiky, umožňujúcej diverzifikáciu a skvalitnenie produkcie, adekvátne fungovanie podnikov, rozvoj malých a stredných podnikov vytvárajúcich zamestnanosť atď.

190. V tomto kontexte treba vždy pripomínať, že „ochranu prostredia nemožno zabezpečiť iba na základe finančnej kalkulácie nákladov a ziskov. Životné prostredie je jedným z tých dobier, ktoré trhové mechanizmy nie sú schopné primerane chrániť ani podporovať“.¹³⁴ Znova je potrebné vyhnúť sa magickému chápaniu trhu, ktoré má tendenciu si myslieť, že problémy sa vyriešia len rastom zisku podnikov alebo jednotlivcov. Je realistické očakávať, že kto je posadnutý maximalizáciou ziskov, bude premýšľal o účinkoch na životné prostredie, ktoré zanechá budúcim generáciám? V rámci schémy ziskov nie je miesto na premýšľanie o rytmoch prírody, o obdobiach jej úpadku a ohrozenia a o zložitosti ekosystémov, ktoré môžu byť ľudským zásahom závažne poškodené. Okrem toho, keď sa hovorí o biodiverzite, premýšľa sa maximálne o tom, ako by bolo možné využiť nejakú rezervu ekonomických zdrojov, ale neberie sa vážne do úvahy reálna hodnota vecí, ich význam pre ľudí a kultúry, ako ani záujmy a potreby chudobných.

133 Porov. Konferencia biskupov Mexika. Biskupská komisia pre sociálnu pastoráciu, *Jesu cristo, vida y esperanza de los indígenas y campesinos* (14. január 2008).

134 Pápežská rada *Iustitia et pax*, *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 470.

191. Keď sa kladú tieto otázky, niektorí reagujú obvi-
nením, že za nimi je iracionálny nárok zastaviť pokrok
a ľudský rozvoj. Musíme si však osvojiť presvedčenie,
že spomalenie rytmu produkcie a konzumu môže viesť
k inému spôsobu pokroku a rozvoja. Snahy o udržateľ-
ný rozvoj prírodných zdrojov nie sú zbytočným výdajom,
ale investíciou, ktorá môže priniesť iný ekonomický zisk
v strednodobom termíne. Ak nie sme úzkoprší, môžeme
zistiť, že diverzifikácia produkcie, ktorá bude inovatívna
a bude mať menší dosah na životné prostredie, môže byť
veľmi zisková. Ide o otvorenie cesty k rozmanitým príle-
žitostiam, ktoré neznamenajú zastavenie kreativity člo-
veka a jeho sna o pokroku, ale skôr využívajú túto ener-
giu novým spôsobom.

192. Napríklad kreatívnejší a lepšie orientovaný rozvoj
produkcie by mohol napraviť nerovnomernosť medzi
nadmernými technologickými investíciami do spotre-
by a minimálnymi investíciami do riešenia naliehavých
problémov ľudstva; mohol by splodiť inteligentné a vý-
nosné formy opätovného použitia, funkčnej rekuperá-
cie a recyklácie; mohol by zlepšiť energetickú účinnosť
miest atď. Diverzifikácia produkcie poskytuje ľudskej
inteligencii široké tvorivé a inovatívne možnosti pri
súčasnej ochrane životného prostredia a vytvára viac
pracovných príležitostí. Takáto kreativita by mohla
viesť k novému rozmachu šľachetnosti človeka, pretože
je dôstojnejšie používať inteligenciu odvážne a zodpo-
vedne s cieľom hľadať udržateľné a spravodlivé formy
rozvoja v rámci širšej koncepcie kvality života. A je na-
opak menej dôstojné, menej kreatívne a povrchné trvať
na vytváraní foriem drancovania prírody iba preto, aby
sa ponúkli nové možnosti konzumu a bezprostredného
zisku.

193. Ak však udržateľný rozvoj v niektorých prípadoch ponúka nové spôsoby rastu, potom rovnako v prípade nenásytného a nezodpovedného rastu, ku ktorému dochádzalo už desiatky rokov, je potrebné myslieť na mierne spomalenie kroku a stanoviť určité rozumné hranice vrátane návratu späť, skôr než bude neskoro. Vieme, že je neudržateľné správanie tých, ktorí stále viac spotrebúvajú a ničia, kým iní sa ešte ani nezmohli na život zodpovedajúci ich ľudskej dôstojnosti. Preto nastal čas v niektorých častiach sveta spomaliť a chrániť zdroje, aby sa podporil zdravý rast v iných častiach. Benedikt XVI. hovoril, že je potrebné, aby „technologicky vyspelé spoločnosti boli ochotné podporovať striedmejšie postoje tým, že budú redukovať spotrebu energie a zlepšovať podmienky na využívanie energie“.¹³⁵

194. Aby vznikli nové modely pokroku, potrebujeme zmeniť „globálny rozvojový model“,¹³⁶ čo si vyžaduje zodpovedne uvažovať „nad významom ekonomiky a jej cieľoch, aby sa napravili jej dysfunkcie a deformácie“.¹³⁷ Nestačí kompromisne zmierovať starostlivosť o prírodu s finančným ziskom alebo ochranu životného prostredia s pokrokom. Kompromisné riešenie v tejto veci iba nepatrne oddiali pohromu. Jednoducho tu ide o novú definíciu pokroku. Technologický a ekonomický rozvoj, ktorý nerobí svet lepším a kvalitu života integrálne nezlepšuje, nemožno považovať za pokrok. Na druhej strane sa reálna kvalita života ľudí v kontexte ekonomického rastu často znižuje: zhoršovaním životného prostredia, nízkou kvalitou potravinových produktov alebo vyčerpaním

135 Benedikt XVI., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 2010*, 9: AAS 102 (2010), 46.

136 *Tamže*.

137 *Tamže*, 5: s. 43.

niektorých prírodných zdrojov. Diskusie o udržateľnom raste sa v tomto kontexte stávajú často prostriedkom na odvrátenie pozornosti a na ospravedlňovanie, takže ekologická problematika je absorbovaná logikou finančnictva a technokracie, čím sa spoločenská a ekologická zodpovednosť podnikov redukuje iba na záležitosť marketingu a imidžu.

195. Princíp maximalizácie zisku má tendenciu izolovať sa od akéhokoľvek iného uvažovania a predstavuje akési pojmové skreslenie ekonomiky: ak sa zvyšuje produkcia, je malý záujem o to, čo sa vyrába na úkor budúcich zdrojov alebo zdravia životného prostredia; ak vyfatie pralesov zvýši produkciu, nikto pri tejto kalkulácii nepočíta straty, ktoré spočívajú v dezertifikácii nejakého územia či v raste znečistenia. Znamená to, že podniky dosahujú zisk tým, že započítavajú a platia nepatrnú časť nákladov. Za etické by bolo možné považovať len také správanie, kde „ekonomické a sociálne náklady spojené s užívaním spoločných prírodných zdrojov a bremená týchto nákladov plne nesú tí, ktorí tieto zdroje zneužívajú, a nie ostatné národy alebo budúce generácie“.¹³⁸ Účelová racionalita, ktorá sa opiera iba o štatistickú analýzu reality v službe momentálnych potrieb, pôsobí ako vtedy, keď to robí centrálnym plánovaním štát.

196. Aké je miesto politiky? Pripomeňme si princíp subsidiarity, ktorý priznáva slobodu rozvoja schopnostiam prítomným na všetkých úrovniach, ale zároveň vyžaduje väčšiu zodpovednosť voči spoločnému dobru zo strany tých, ktorí majú väčšiu moc. Je pravda, že niektoré ekonomické sektory majú dnes viac moci ako samotné štáty.

138 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 50: AAS 101 (2009), 686.

Nemožno však ospravedlňovať ekonomiku bez politiky, lebo nebude schopná presadzovať logiku, schopnú riadiť rozličné aspekty súčasnej krízy. Logika, ktorá neponecháva priestor úprimnej starostlivosti o životné prostredie, je totožná s tou, v ktorej nenachádza miesto starosť o integráciu najslabších, pretože pre „súčasný model úspechu“ a „sebastačnosti“ sa nejaví ako zmysluplné investovať tak, aby sa ľudia neúspešní, slabí či menej obdarení mohli v živote presadiť“.¹³⁹

197. Potrebujeme politiku, ktorá bude uvažovať so širokým rozhľadom, prinesie novú integrálnu koncepciu, zahrnie interdisciplinárny dialóg rozličných aspektov krízy. Často je samotná politika zodpovedná za vlastnú diskreditáciu v dôsledku korupcie a nedostatku dobrej verejnej politiky. Ak štát neplní svoju úlohu v určitom regióne, môžu sa niektoré ekonomické skupiny javiť ako dobrodinci a mať reálnu moc, cítiť sa oprávnenými dodržiavať isté normy, ba dokonca umožňovať vznik rôznych foriem organizovanej kriminality, obchodovania s ľuďmi, obchodu s drogami a násilia, ktoré je veľmi ťažké vykoreniť. Ak politika nie je schopná prelomiť túto perverznú logiku a navyše je pohltená prázdnyimi debatami, zostávajú veľké problémy ľudstva naďalej neriešené. Stratégia reálnej zmeny si vyžaduje nanovo premyslieť celok rôznych procesov, pretože nestačí pripustiť povrchné ekologické uvažovanie a pritom nediskutovať o logike, ktorá je základom súčasnej kultúry. Zdravá politika by sa mala vyrovnáť aj s týmto problémom.

198. Politika a ekonomika majú tendenciu navzájom sa obviňovať, pokiaľ ide o chudobu a zhoršovanie životného

¹³⁹ Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 209: AAS 105 (2013), 1107.

prostredia. Očakáva sa však od nich, že uznajú svoje chyby a nájdu formy spolupráce zamerané na spoločné dobro. Kým sa jedni snažia iba o ekonomický zisk a druhí sú posadnutí iba udrжанím či rastom moci, nám zostávajú len vojny alebo nejasné dohody, v ktorých je ochrana životného prostredia a starosť o chudobných tým, o čo sa obe strany zaujímajú najmenej. I tu platí princíp, že „jednota má prevahu nad konfliktom“.¹⁴⁰

V. Náboženstvá v dialógu s vedami

199. Nemožno tvrdiť, že empirické vedy úplne vysvetlia život, vnútornú podstatu všetkých stvorení a celok reality. To by znamenalo, že prekročili svoje metodologické hranice. Ak sa uvažuje v tomto obmedzenom rámci, vytratí sa estetická citlivosť, poézia a dokonca aj schopnosť rozumu chápať zmysel a účel vecí.¹⁴¹ Chcem pripomenúť, že „náboženské texty vykladajú zmysel vecí pre všetky doby a majú motivačný materiál, ktorý otvára stále nové obzory... Je rozumné a inteligentné považovať tieto spisy za tmárske iba preto, že vznikli v kontexte náboženskej

140 *Tamže*, 228: AAS 105 (2013), 1113.

141 Porov. encyklika *Lumen fidei* (29. júna 2013), 34: AAS 105 (2013), 577: „Na druhej strane svetlo viery v jednote s pravdou lásky nie je cudzie materiálnemu svetu, pretože láska sa vždy žije v tele a duši. Svetlo viery je vtelené svetlo, ktoré prúdi z Ježišovho žiarivého života. Svetlo viery osvecuje aj hmotu, vkladá dôveru do jej poriadku, vie, že v nej sa otvára cesta harmónie a čoraz širšieho porozumenia. Pohľad viery je obohatením pre pohľad vedy. Vedca pozýva, aby zostal otvorený realite v celom jej nevyčerpatelnom bohatstve. Viera prebúdza aj kritický zmysel, keďže vede bráni vyhladávať zadosťučinenie vo vlastných formuláciách a pomáha jej pochopiť, že príroda je vždy väčšia. Tým, že viera podnecuje obdiv nad tajomstvom stvorenia, rozširuje horizonty rozumu, aby lepšie osvetlila svet, ktorý sa otvára vedeckému bádaniu.“

viery?“¹⁴² Bolo by zjednodušujúce myslieť si, že etické princípy možno predstaviť čisto abstraktne, oddelene od každého kontextu; skutočnosť, že sa podávajú s náboženským slovníkom, im vo verejnej diskusii neodníma hodnotu. Etické princípy, ktoré je rozum schopný vnímať, sa vždy môžu objaviť v novom šate a byť vyjadrené odlišným slovníkom vrátane toho náboženského.

200. Na druhej strane, nijaké technické riešenie, ktoré chcú vedy podať, nebude schopné vyriešiť vážne problémy sveta, ak ľudstvo stratí smer; ak sa zabudne na veľké motivácie, ktoré umožňujú spoločný život, obeť, dobrotu. V každom prípade treba vyzvať veriacich, aby boli vo svojej viere dôslední a neprotirečili jej svojimi skutkami, aby sa nanovo otvorili Božej milosti a čerpali z hlĺby svojho presvedčenia o láske, spravodlivosti a pokoji. Ak nás zlé chápanie našich princíпов niekedy zviedlo k ospravedlňovaniu zneužívaním prírody alebo k despotickej nadvláde človeka nad stvorením, alebo k vojnám, nespravodlivosti a násiliu, musíme ako veriaci uznať, že v takomto prípade sme boli neverní pokladu múdrosti, ktorý by sme mali strážiť. Kultúrne obmedzenia rozličných období často podmienili toto vedomie o vlastnom etickom a duchovnom dedičstve, ale práve návrat k vlastným prameňom umožňuje náboženstvám lepšie odpovedať na aktuálne potreby.

201. Väčšina obyvateľov planéty je veriaca, a to by malo náboženstvá viesť k nadviazaniu vzájomného dialógu zameraného na starostlivosť o prírodu, na obranu chudobných, na budovanie siete úcty a bratstva. Nevyhnutný je aj dialóg medzi samotnými vedami vzhľadom na to, že

142 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 256: AAS 105 (2013), 1123.

každá z nich sa zvykne zatvárať do obmedzení vlastného slovníka, a špecializácia má tendenciu izolovať a absolutizovať svoje poznatky. To bráni adekvátne sa vyrovnáť s problémami životného prostredia. Rovnako je nevyhnutný otvorený a úctivý dialóg medzi rozličnými ekologickými hnutiami, medzi ktorými nechýbajú ideologické boje. Závažnosť ekologickej krízy si od nás všetkých vyžaduje, aby sme mysleli na spoločné dobro a pokračovali v dialógu, ktorý si vyžaduje trpezlivosť, askézu a veľkodušnosť, pričom treba vždy pamätať na to, že „realita je viac ako myšlienka“.¹⁴³

143 *Tamže*, 231: s. 1114.

Šiesta kapitola

VÝCHOVA A EKOLOGICKÁ SPIRITUALITA

202. Mnohé veci musia upraviť svoje smerovanie, ale predovšetkým ľudstvo potrebuje zmenu. Chýba vedomie spoločného pôvodu, vzájomnej príslušnosti a budúcnosti zdieľanej všetkými. Toto základné povedomie by umožnilo rozvoj nových presvedčení, nových životných postojov a štýlov. Vynára sa tak veľká kultúrna, duchovná a výchovná výzva, ktorej súčasťou budú dlhé procesy regenerácie.

I. Zacieliť na iný životný štýl

203. Od chvíle, ako trh smeruje k vytváraniu nutkavého konzumistického mechanizmu, zabezpečujúceho odbyt svojich produktov, ľudí strháva vír zbytočného nakupovania a utrácania. Obsesívny konzumizmus je subjektívnym odrazom technicko-ekonomickej paradigmy. Deje sa to, čo už naznačoval aj Romano Guardini: človek „prijíma obyčajné predmety a životné formy, ako mu ich vnučuje racionálne plánovanie a normovaná strojová výroba, a to robí s pocitom, že je to tak rozumné a správne“.¹⁴⁴ Táto paradigma všetkým nahovára, že sú slobodní, kým si uchovajú domnelú slobodu konzumovať, i keď v skutočnosti majú slobodu tí, čo tvoria menšinu, ktorá má v rukách ekonomickú a finančnú moc. V tomto zmätku postmoderné ľudstvo nenašlo nové chápanie seba samého, aby sa mohlo zorientovať, a prežíva tento nedostatok

¹⁴⁴ *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1965, 66 – 67 (talianske vydanie *La fine dell'epoca moderna*, Brescia 1987, 61).

identity s úzkosťou. Máme priveľa prostriedkov pre prí- málo cieľov, aj to pokrivených.

204. Aktuálna situácia vo svete „vyvoláva pocit chamtivosti a neistoty, ktoré podporujú formy kolektívneho egoizmu“.¹⁴⁵ Keď sa človek zameria na seba a izoluje sa vo svojom vedomí, rastie jeho chamtivosť. Čím viac je srdce človeka prázdnejšie, tým viac potrebuje kupovať, vlastniť a konzumovať veci. Zdá sa, že v tomto kontexte nemožno akceptovať žiadne hranice kladené realitou. V tomto horizonte neexistuje ani skutočné spoločné dobro. Ak bude takýto typ subjektu v spoločnosti prevažovať, budú sa normy rešpektovať iba do v tej miere, v akej nebudú protirečiť jeho potrebám. Preto myslíme nielen na možnosti hrozných klimatických javov či veľkých prírodných pohrôm, ale aj na katastrofy spôsobené spoločenskými krízami, lebo posadnutosť konzumným spôsobom života, najmä ak si ho môžu dovoliť len niektorí, môže vyvolať iba násilie a vzájomnú deštrukciu.

205. Predsa však nie je všetko stratené, pretože ľudia, ktorí sú schopní upadnúť do extrému, sa vedia aj prekonať, znova sa rozhodnúť pre dobro a obrodiť sa bez ohľadu na akúkoľvek spoločenskú alebo psychologickú podmienenosť, ktorá sa im vnucuje. Sú schopní poctivo sa na seba pozrieť, pocítiť znechutenie a vydať sa novými cestami k pravej slobode. Neexistujú systémy, ktoré by úplne anulovali otvorenosť pre dobro, pravdu a krásu, ani schopnosť reagovať, ktoré Boh neustále podnecuje v hĺbke našich srdc. Každého človeka tohto sveta žiadam, aby nezabudol na svoju dôstojnosť, ktorú mu nikto nemá právo odňať.

145 Ján Pavol II., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 1990*, 1: AAS 82 (1990), 147.

206. Zmena životných štýlov by mohla postupne vyvinúť zdravý tlak na tých, ktorí majú v rukách politickú, ekonomickú a sociálnu moc. To sa deje, keď spotrebiteľské združenia dokážu spôsobiť, aby sa prestali kupovať určité produkty, a účinne ovplyvnia konanie podnikov, ktoré donútia brať do úvahy dôsledky na životné prostredie a modely výroby. Je faktom, že keď spoločenské návyky siahnu na zisky podnikov, tieto podniky sa cítia nútené vyrábať iným spôsobom. To nám pripomína spoločenskú zodpovednosť spotrebiteľov. „Nakupovanie je vždy mravný, a nielen ekonomický úkon.“¹⁴⁶ Preto dnes „téma zhoršovania stavu životného prostredia volá každého z nás na zodpovednosť za vlastné správanie“.¹⁴⁷

207. Charta zeme nás všetkých vyzývala, aby sme zanechali fázu sebazničenia a začali nanovo, avšak doteraz sme ešte nerozvinuli univerzálne povedomie, ktoré by to umožnilo. Preto sa odvažujem predložiť túto vzácnu výzvu znova: „Ako nikdy predtým v dejinách nás spoločný osud vyzýva hľadať nový začiatok... Nech sa na našu epochu spomína ako na prebudenie novej úcty k životu, ako na pevné rozhodnutie dosiahnuť udržateľnosť, ako na zrýchlenie boja za právo a mier a ako na radostnú oslavu života.“¹⁴⁸

208. Vždy je možné rozvinúť novú schopnosť vyjsť zo seba smerom k druhému. Bez nej nie je možné spoznať iné stvorenia v ich skutočnej hodnote, nie je záujem starať sa o niečo v prospech druhých, chýba schopnosť klásť si obmedzenia, aby sme sa vyhli utrpeniu alebo úpadku,

146 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 66: AAS 101 (2009), 699.

147 Benedikt XVI., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 2010*, 11: AAS 102 (2010), 48.

148 *Carta della Terra*, L'Aja (29. júna 2000).

ktorý nás obklopuje. Základný postoj sebatranscendencie, ktorý rozbíja izolované a egocentrické vedomie, je koreňom, ktorý umožňuje starostlivosť o druhých a o životné prostredie a z ktorého vyrastá morálna reakcia, nevyhnutná na uvažovanie o dosahu, ktorý má každý čin a každé osobné rozhodnutie na naše okolie. Keď sme schopní prekonávať individualizmus, môžeme skutočne vytvárať alternatívny životný štýl a v spoločnosti bude možná zásadná zmena.

II. Vychovávať k spojenectvu medzi ľudstvom a životným prostredím

209. Vedomie závažnosti kultúrnej a ekologickej krízy sa musí prejavíť v nových návykoch. Mnohí vedia, že súčasný pokrok a obyčajné hromadenie predmetov či potešenie nedokážu poskytnúť ľudskému srdcu zmysel a radosť, ale nie sú schopní zrieknuť sa toho, čo im ponúka trh. V krajinách, kde by sa mali uskutočniť najväčšie zmeny konzumných návykov, majú mladí ľudia novú ekologickú citlivosť, sú veľkodušní a niektorí z nich obdivuhodne bojujú za ochranu životného prostredia. Vyrástli však v kontexte vysokej spotreby a blahobytu, čo sťažuje dozrievanie iných návykov. Preto sa nachádzame pred výchovnou výzvou.

210. Environmentálna výchova postupne rozšírila svoje ciele. Ak na začiatku bola zameraná na vedecké informácie, rast vedomia a prevenciu ekologických rizík, v súčasnosti sa snaží zapojiť kritiku „mýtov“ modernosti, založených na účelovom uvažovaní (individualizmus, neurčitý pokrok, konkurencia, konzumizmus, trh bez pravidiel), a tiež obnovu rôznych úrovní ekologickej rovnováhy: tej

vnútornej so sebou samými, tej solidárnej s druhými, tej prírodnej so všetkými živými bytosťami a tej duchovnej s Bohom. Environmentálna výchova by nás mala urobiť schopnými uskutočniť skok smerom k Tajomstvu, z ktorého ekologická etika odvodzuje svoj najhlbší zmysel. Na druhej strane sú tu vychovávatelia, ktorí sú schopní zostavovať pedagogické osnovy ekologickej etiky tak, aby účinne pomáhali rásť v solidarite, zodpovednosti a v starostlivosti založenej na súcite.

211. Táto výchova, povolaná vytvárať „ekologické občianstvo“, sa niekedy obmedzí len na poskytovanie informácií a nedokáže pomôcť vytvárať návyky. Existencia zákonov a noriem dlhodobo nestačí obmedziť zlé správanie, aj keď dochádza k ich účinnej kontrole. Aby právna norma dosiahla významné a trvalé účinky, je nevyhnutné, aby ju väčšia časť spoločnosti na základe vhodných motivácií prijala a reagovala osobnou zmenou. Jediné upevňovanie cností umožní venovať sa ekologickej angažovanosti. Aby sa človek, ktorému ekonomické podmienky umožňujú spotrebovať a míňať viac, radšej obliekol než zapol kúrenie, predpokladá, že si osvojil určité presvedčenia a vnímanie, ktoré je priaznivé vzhľadom na starostlivosť o životné prostredie. Je naozaj veľmi šlachetné vziať na seba úlohu starostlivosti o stvorenie malými každodenným skutkami a je obdivuhodné, že výchova je schopná motivovať tak, že prispeje k vytvoreniu vlastného životného štýlu. Výchova k environmentálnej zodpovednosti môže povzbudiť rozličné postoje, ktoré majú priamy a zásadný vplyv na starostlivosť o životné prostredie, ako je napríklad menšie používanie plastických hmôt a papiera, zníženie spotreby vody, triedenie odpadkov, varenie rozumného množstva potravy, starostlivé zaobchádzanie s ostatnými živými tvormi,

používanie verejnej dopravy alebo užívanie vlastného motorového vozidla spolu s viacerými ľuďmi, vysádzanie stromov, vypínanie zbytočného svetla a podobne. Toto všetko je súčasťou veľkodušnej a dôstojnej kreativity, ktorá umožňuje, aby z človeka vychádzalo to najlepšie. Opätovné použitie nejakej veci namiesto jej okamžitého zahodenia môže na základe hlbokých motivácií byť skutkom lásky, ktorý vyjadruje našu dôstojnosť.

212. Netreba si myslieť, že toto úsilie nezmení svet. Tieto skutky šíria dobro v spoločnosti, ktorá vždy prináša plody presahujúce to, čo možno konštatovať, pretože vyvolávajú v lone tejto zeme dobro, ktoré má tendenciu sa stále a neviditeľne šíriť. Toto správanie nám navyše vracia zmysel našej dôstojnosti, vedie nás k väčšej existenciálnej hĺbke, umožňuje nám zakúsiť, že život na tomto svete stojí za to.

213. Výchovné prostredia sú rôzne: škola, rodina, komunikačné prostriedky, katechéza a iné. Dobrá školská výchova v detstve a dospievaní zasieva semenka, ktoré môžu prinášať plody celý život. Chcem však zdôrazniť ústredný význam rodiny, pretože „je miestom, na ktorom môže byť život, Boží dar, primerane prijatý a chránený pred najrôznejšími útokmi, ktorým je vystavený, a kde sa môže rozvíjať v súlade s požiadavkami opravdivého ľudského rastu. Oproti takzvanej kultúre smrti rodina predstavuje sídlo kultúry života“.¹⁴⁹ V rodine sa pestujú prvé návyky lásky k životu a starostlivosti oň, ako je napríklad správne používanie vecí, poriadok a čistota, úcta k miestnemu ekosystému a ochrana všetkých stvorení. Rodina je miestom integrálnej formácie,

149 Ján Pavol II., encyklika *Centesimus annus* (1. mája 1991), 39: AAS 83 (1991), 842.

kde sa rozvíjajú rôzne a vnútorne navzájom súvisiace aspekty osobného dozrievania. V rodine sa učíme žiadať o dovoľenie bez spurnosti; povedať „ďakujem“ ako prejav úprimného ocenenia vecí, ktoré dostávame; ovládať agresivitu a chamtivosť a prosiť o odpustenie, keď sme urobili niečo zlé. Tieto malé gestá úprimnej zdvorilosti pomáhajú budovať zdieľanú kultúru života a úctu k tomu, čo nás obklopuje.

214. Politike a rôznym združeniam prináleží úsilie formovať svedomie. Prináleží aj Cirkvi. Všetky kresťanské spoločnosti majú v tejto výchove plniť dôležitú úlohu. Dúfam, že aj v našich seminároch a formačných rehoľných domoch sa vychováva k zodpovednej striedmosti, k vďačnému nazeraniu na svet, k starostlivosti o krehkosť chudobných a životné prostredie. Keďže tu ide o veľa, sú potrebné inštitúcie vybavené mocou sankcionovať útoky na životné prostredie a potrebujeme sa tiež kontrolovať a vychovávať navzájom.

215. V tomto kontexte „netreba opomenúť vzťah, ktorý je medzi náležitou estetickou výchovou a udržovaním zdravého životného prostredia“.¹⁵⁰ Venovať pozornosť krásy a milovať ju nám pomáha vychádzať z utilitaristického pragmatizmu. Keď sa nenaučíme zastaviť, obdivovať a oceňovať krásu, nie div, že sa každá vec bez škrupúl premení na predmet používania a zneužívania. Zároveň ak chceme dosiahnuť hlboké zmeny, treba pamätať na to, že modely myslenia reálne ovplyvňujú správanie. Výchova bude neúčinná a jej úsilie zostane neplodné, ak sa nepostará o šírenie nového modelu vo vzťahu k človeku, životu, spoločnosti a k prírode. Inak bude ďalej napredovať

150 Ján Pavol II., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 1990*, 14: AAS 82 (1990), 155.

konzumný model šírený komunikačnými prostriedkami a účinnými trhovými mechanizmami.

III. Ekologická konverzia

216. Veľké bohatstvo kresťanskej spirituality, ktorá sa rodila v priebehu dvadsiatich storočí z osobných a spoločných skúseností, predstavuje veľkolepý prínos k snahe o obnovu ľudstva. Rád by som navrhol kresťanom niektoré línie ekologickej spirituality, ktoré sa rodia z presvedčenia našej viery, pretože to, čo nás učí evanjelium, má dôsledky na náš spôsob myslenia, cítenia a života. Nejde ani tak o rozprávanie o myšlienkach, ako skôr o motivácie, ktoré vyplývajú zo spirituality, aby živila naše nadšenie za starostlivosť o svet. Nebude totiž možné angažovať sa vo veľkých veciach len náukou, bez mystiky, ktorá nás oživuje; bez vnútornej hybnej sily, „ktorá podnecuje, motivuje, povzbudzuje a dáva zmysel osobnej a spoločenskej činnosti“.¹⁵¹ Musíme uznať, že nie vždy sme my kresťania zachytili a rozmnožovali bohatstvo, ktorým Boh obdaroval Cirkev. Spiritualita v Cirkvi nie je odtrhnutá od tela ani od prírody alebo od skutočností tohto sveta, ale skôr žije s nimi a v nich, v spoločensktve so všetkým, čo nás obklopuje.

217. „Vo svete sa množia vonkajšie púšte, pretože sa veľmi rozšírili púšte vnútorné“¹⁵² a ekologická kríza je výzvou na hlbokú vnútornú konverziu. Musíme však tiež uznať, že niektorí kresťania, ktorí sú oddaní modlitbe a venujú

151 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 261: AAS 105 (2013), 1124.

152 Benedikt XVI., *Homília na slávnostný začiatok Petrovej služby* (24. apríla 2005): AAS 97 (2005), 710.

sa jej, si pod zámkou realizmu a pragmatizmu často robia posmešky zo starostlivosti o životné prostredie. Iní sú pasívni, nechcú meniť svoje návyky a stávajú sa nedôslednými. Chýba im *ekologická konverzia*, ktorá vedie k tomu, že umožníme, aby sa vo vzťahoch so svetom, ktorý nás obklopuje, prejavili všetky dôsledky nášho stretnutia s Ježišom. Povolanie strážiť Božie dielo je podstatnou súčasťou cnostného života a nie niečím voliteľným alebo druhotným aspektom kresťanského života.

218. Pripomeňme si vzor svätého Františka z Assisi, ktorý predstavuje zdravý vzťah k stvoreniu ako dimenziu integrálnnej osobnej konverzie človeka. To si tiež vyžaduje uznať svoje omyly, hriechy, neresti alebo zanedbania, zo srdca ich ľutovať, zmeniť sa zvnútra. Austrálski biskupi vyjadrili túto konverziu v kategóriách zmierenia so stvorením: „Na uskutočnenie tohto zmierenia musíme skúmať svoj život a uznať spôsoby, ktorými sme urazili Božie stvorenie svojím správaním a svojou neschopnosťou konať. Musíme zakúsiť obrátenie, premenu srdca.“¹⁵³

219. Na vyriešenie takej zložitej situácie, ktorej čelí súčasný svet, však nestačí, že každý bude lepší. Jednotlivci môžu stratiť schopnosť a slobodu premáhať logiku účelového uvažovania a napokon podľahnúť konzumizmu bez etiky, sociálneho a ekologického cítenia. Na sociálne problémy sa odpovedá komunitnými sieťami, nielen jednoduchým súčtom individuálnych dohier: „Nesmierne požiadavky, ktoré toto dielo prináša, nebude možné vyriešiť iba individuálnou iniciatívou ani spoluprácou individualisticky vychovaných jednotlivcov. Bude potrebná

153 Konferencia katolíckych biskupov Austrálie, *A New Earth. The Environmental Challenge* (2002).

koncentrácia a jednotný postup.“¹⁵⁴ Ekologická konverzia, nevyhnutná na vytvorenie dynamizmu trvalej zmeny, je aj komunitnou konverziou.

220. Táto konverzia zahŕňa rôzne súvisiace postoje, ktoré aktivujú veľkodušnú a jemnocitnú starostlivosť. Na prvom mieste táto konverzia zahŕňa vďačnosť a pocit nezaslúženosti, teda uznanie, že svet je dar prijatý z lásky Otca. Dôsledkom toho je ochota k nezištnému odriekaniu a veľkodušným činom, aj keď ich nikto nevidí alebo neuznáva: „Nech nevie tvoja ľavá ruka, čo robí pravá... a tvoj Otec ňa odmení, lebo on vidí aj v skrytosti“ (Mt 6, 3 – 4). Zahrnuje aj láskyplné presvedčenie o tom, že nie sme oddelení od ostatných stvorení, ale že spolu s ostatnými bytosťami sveta tvoríme jedno nádherné univerzálne spoločenstvo. Veriaci nekontempluje svet zvonka, ale zvnútra, pričom uznáva väzby, ktorými ho Otec spojil so všetkými bytosťami. Okrem toho rastom osobitných schopností, ktoré Boh dal každému veriacemu, jeho ekologická konverzia vedie k rozvíjaniu kreativity a nadšenia, aby vyriešil drámy sveta a prinášal seba Bohu „ako živú, svätú, Bohu milú obeť“ (Rim 12, 1). Necháme výnimočnosť svojho postavenia v tvorstve ako dôvod na osobnú slávu alebo nezodpovednú nadvládu, ale ako výnimočnú schopnosť, ktorá ukladá človeku vážnu zodpovednosť vyplývajúcu z jeho viery.

221. Rozličné presvedčenia našej viery, rozvinuté na začiatku tejto encykliky, pomáhajú obohatiť zmysel tejto konverzie, napríklad vedomie, že každé stvorenie odzrkadľuje niečo Božie a má v sebe posolstvo, ktoré nám má odovzdať, alebo istotu, že Kristus prijal na seba tento

154 Romano Guardini, *Das Ende der Neuzeit*, 72 (talianske vydanie *La fine dell'epoca moderna*, 66).

materiálny svet a teraz vzkriesený prebýva v hĺbke každej bytosti, ktorú zahrnuje svojou láskou a preniká ju svojím svetlom. Vedie aj k uznaniu, že Boh stvoril svet a vpísal doň poriadok a dynamiku, ktoré človek nemá právo ignorovať. Keď čítame v evanjeliu, že Ježiš rozpráva o vtáčkoch a hovorí, že „Boh ani na jedného z nich nezabudne“ (Lk 12, 6), mohli by sme s nimi zaobchádzať zle a ubližovať im? Pozývam všetkých kresťanov, aby vyjadrili túto dimenziu svojej konverzie a umožnili tak sile a svetlu prijatej milosti preniknúť i do vzťahov k ostatným stvoreniam a okolitému svetu a prebúdzať ono vznešené bratstvo s celým stvorením, ktoré svätý František z Assisi tak vynikajúco prežíval.

IV. Radosť a pokoj

222. Kresťanská spiritualita ponúka alternatívne chápanie kvality života a povzbudzuje k prorockému a kontemplatívne životnému štýlu, schopnému hlboko sa radosť a nebyť posadnutý konzumom. Je dôležité prijať starodávne ponaučenia prítomné v rôznych náboženských tradíciách, ako aj v Biblii. Ide o presvedčenie, že „menej je viac“. Neustále hromadenie možností konzumácie rozptyľuje srdce a bráni docenovať každú vec a každý okamih. Naopak, vyrovnané prežívanie každej a akokoľvek nepatrnej reality nám otvára oveľa viac možností chápať a osobne sa realizovať. Kresťanská spiritualita navrhuje rásť v striedmosti a schopnosti tešiť sa aj z mála. Je návratom k jednoduchosti a umožňuje nám zastaviť sa a vychutnať malé veci, ďakovať za možnosti, ktoré nám ponúka život bez lipnutia na tom, čo máme, a bez smútku nad tým, čo nemáme. Preto treba unikať pred dynamikou nadvlády a číreho zhromažďovania pôžitkov.

223. Striedmosť, prežívaná slobodne a vedome, je oslobodzujúca. Nie je menej živá ani menej intenzívna, ale práve naopak. Najviac vychutnávajú a najlepšie prežívajú každý okamih tí, ktorí prestanú pachtieť po tom, čo nemajú, ale cenia si každého človeka a každú vec, učia sa dôverne spoznávať aj tie najjednoduchšie skutočnosti a vedia sa z nich tešiť. Takto dokážu obmedzovať svoje neuspokojené potreby a umenšovať svoju únavu a úzkosť. Je možné potrebovať málo a žiť naplno, najmä ak sme schopní dávať priestor iným potešeniam a nachádzať uspokojenie v bratských stretnutiach, v službe, v zužitkovaní vlastných chariziem, v hudbe a umení, v kontakte s prírodou, v modlitbe. Šťastie si vyžaduje umenie obmedzovať niektoré potreby, ktoré nás otupujú, a zostať tak prístupní rozmanitým možnostiam, ktoré život ponúka.

224. Striedmosť a pokora v poslednom storočí neboli docenené. Ak sa však generalizujúcim spôsobom oslabí uplatňovanie niektorej cnosti v osobnom a spoločenskom živote, vyvolá to mnohé nerovnosti, aj ekologické. Preto už nestačí hovoriť iba o integrite ekosystémov. Treba mať odvahu hovoriť o integrite ľudského života, o nevyhnutnosti presadzovať a spájať všetky veľké hodnoty. Strata pokory v človeku, prehnane nadšenom možnosťou ovládať všetko bez obmedzenia, môže skončiť poškodením spoločnosti a životného prostredia. Nie je ľahké nechať dozrieť túto zdravú pokoru a šťastnú striedmosť, ak sme autonómni, ak vylučujeme zo svojho života Boha a naše ja zaujíma jeho miesto, ak veríme, že naša subjektivita môže určovať, čo je dobré a čo zlé.

225. Na druhej strane v žiadnom človeku nemôže dozrieť šťastná striedmosť, ak nie je zmierený sám so sebou.

A súčasťou adekvátneho pochopenia spirituality je rozšírenie nášho chápania mieru, ktorý znamená oveľa viac ako len absencia vojny. Vnútorňý pokoj ľudí sa veľmi spája so starostlivosťou o ekológiu a so spoločným dobrom, pretože ak je prežívaný autenticky, odráža sa vo vyrovnanom životnom štýle, ku ktorému sa pridružuje schopnosť žasnúť, ktorá vedie do hĺbky života. Príroda je plná slov lásky, ale ako ich môžeme počúvať uprostred neustáleho hluku, trvalej a úzkostlivej roztržitosti alebo kultu vonkajšieho zdania? Mnohí ľudia zakúšajú hlbokú nerovnováhu, ktorá ich núti robiť veci maximálne rýchle, aby mali pocit zaneprázdnenosti, v neustálom zhone, ktorý vedie k tomu, že prevráti všetko, čo je okolo nich. Toto vplyva na spôsob, ktorým sa zaochádza so životným prostredím. Integrálna ekológia si vyžaduje, aby sme venovali trocha času na obnovenie pokojnej harmónie so stvorením, na uvažovanie o svojom životnom štýle a svojich ideáloch, na rozjímanie o Stvoriteľovi, ktorý žije medzi nami a v tom, čo nás obklopuje, a ktorého prítomnosť „nesmie byť vykonštruovaná, ale musí byť objavovaná a odhaľovaná“.¹⁵⁵

226. Hovoríme o postoji srdca, ktoré všetko prežíva s pokojnou pozornosťou, ktoré vie byť naplno prítomné pred niekým bez toho, aby premýšľalo nad tým, čo bude potom, ktoré sa odovzdáva každému okamihu ako Božiemu daru, ktorý treba prežívať v plnosti. Ježiš nás učil tomuto postoju, keď nás pozýval, aby sme hľadeli na poľné ľalie a nebeské vtáky, alebo keď sa na hľadajúceho človeka „pozrel s láskou“ (Mk 10, 21). On naozaj vedel byť naplno prítomný pred každým človekom a pred každým stvorením, a tak nám ukázal cestu na prekonanie chorobnej

155 Apoštolská exhortácia *Evangelii gaudium* (24. novembra 2013), 71: AAS 105 (2013), 1050.

úzkosti, ktorá z nás robí povrchných, agresívnych a bezuzdných konzumentov.

227. Tento postoj vyjadríme tým, že sa zastavíme a poďakujeme Bohu pred jedlom a po jedle. Navrhujem veriacim, aby obnovili tento vzácny zvyk a hlboko ho prežívali. Táto chvíľa dobrorečenia, i keď veľmi krátka, nám pripomína našu životnú závislosť od Boha, upevňuje v nás zmysel pre vďačnosť za dary stvorenia, je prejavom vďačnosti voči tým, ktorí svojou prácou poskytujú tieto dobrá, a utužuje solidaritu s tými najnúdznejšími.

V. Občianska a politická láska

228. Starostlivosť o prírodu je súčasťou životného štýlu, ktorý zahŕňa schopnosť žiť spolu a spoločne. Ježiš nám pripomenul, že Boh je našim spoločným Otcom, ktorý z nás robí bratov. Bratská láska môže byť jedine nezištná, nikdy nemôže byť odmenou za to, čo urobil ten druhý, ani preddavkom za niečo, čo dúfame, že urobí. Preto je možné milovať i nepriateľov. Táto nezištnosť nás vedie, aby sme milovali a prijímali vietor, slnko či mraky, i keď nepodliehajú našej kontrole. Preto môžeme hovoriť o *univerzálnom bratstve*.

229. Musíme znova precítiť, že sa navzájom potrebujeme, že máme zodpovednosť jedni za druhých a za svet, že stojí za to byť dobrí a poctiví. Už príliš dlho sme zotrvali v morálnom úpadku, vysmievali sme sa etike, добрote, viere, poctivosti, a nadišiel čas uznať, že táto veselá povrchnosť nám málo prospela. Ničenie všetkých základov spoločenského života nás postaví jedných proti druhým, aby sme bránili svoje záujmy, vyvolá nové formy násilia

a krutosti a zabráni rozvoju opravdivej kultúry starostlivosti o životné prostredie.

230. Príklad svätej Terézie z Lisieux nás pozýva, aby sme praktizovali malú cestu lásky, nepremeškali príležitosť na dobré slovo, úsmev, akékoľvek malé gesto, ktoré zase je pokoj a priateľstvo. Integrálnu ekológiu tvoria jednoduché každodenné gestá, ktorými lámeme logiku násilia, vykorisťovania, egoizmu. Svet vyhroteného konzumu je zároveň svetom zlého zaobchádzania so životom v každej jeho forme.

231. Láska, plná malých gest vzájomnej starostlivosti, je aj občianska a politická, a prejavuje sa všetkými skutkami, ktoré sa snažia budovať lepší svet. Láska k spoločnosti a angažovanie sa za spoločné dobro sú vynikajúcimi formami dobročinnnej lásky, ktorá sa týka nielen vzťahov medzi jednotlivcami, ale aj „spoločenských, ekonomických a politických makrovzťahov“.¹⁵⁶ Preto Cirkev navrhla svetu ideál „civilizácie lásky“.¹⁵⁷ Sociálna láska je kľúčom k autentickému rozvoju: „Aby sa spoločnosť stala ľudskejšou a dôstojnejšou človeka, treba prehodnotiť lásku v spoločenskom živote na úrovni politickej, ekonomickej i kultúrnej a urobiť z nej stálu a najvyššiu normu konania.“¹⁵⁸ V tomto rámci spolu s dôležitosťou malých každodenných gest nás sociálna láska núti myslieť na veľké stratégie, ktoré účinne zastavia zhoršovanie životného prostredia a povzbudia *kultúru starostlivosti*, ktorá prenikne celú spoločnosť. Kto rozpozná Božie povolanie

156 Benedikt XVI., encyklika *Caritas in veritate* (29. júna 2009), 2: AAS 101 (2009), 642.

157 Pavol VI., *Posolstvo na Svetový deň pokoja 1977*: AAS 68 (1976), 709.

158 Pápežská rada *Iustitia et pax, Compendium sociálnej náuky Cirkvi*, 582.

zasiahnuť spolu s ostatnými do týchto spoločenských dynamík, musí mať na pamäti, že ide o súčasť jeho spirituality, že je úkonom dobročinnej lásky, a tak dozrieva a posväcuje sa.

232. Nie všetci sú povolání pracovať priamo v politike, ale v lone spoločnosti rozkvitajú rozmanité združenia, ktoré sa angažujú v prospech spoločného dobra, bránia prirodzené a mestské životné prostredie. Starajú sa napríklad o nejaké verejné miesto (budovu, fontánu, opustený pamätník, krajinu, námestie), aby chránili, ozdravovali, zlepšili alebo skrášlili niečo, čo patrí všetkým. Okolo nich sa rozvíjajú alebo obnovujú zväzky a vytvára sa nové miestne spoločenské tkanivo. Takto sa občianstvo oslobodzuje od konzumnej ľahostajnosti. Znamená to tiež kultivovať spoločnú identitu a históriu, ktorá sa uchováva a odovzdáva. Takto sa uskutočňuje starostlivosť o svet a kvalitu života najchudobnejších so zmyslom pre solidaritu, ktorý je súčasne vedomím toho, že obývame spoločný domov, ktorý nám zveril Boh. Tieto komunitné činy vyjadrujúce lásku, ktorá sa dáva, sa môžu premeniť na intenzívne duchovné skúsenosti.

VI. Sviatosťné znaky a sviatočný odpočinok

233. Vesmír sa rozvíja v Bohu, ktorý ho celý naplňa. Teda v liste, v chodníku, v rose, v tvári chudobného spočíva tajomstvo, ktoré možno kontemplovať.¹⁵⁹ Ideálom

159 Duchovný učiteľ Ali Al-Khawwas na základe svojej skúsenosti zdôrazňoval potrebu neoddeľovať príliš stvorenie tohto sveta od vnútornej skúsenosti Boha. Hovoril: „Netreba a priori kritizovať tých, ktorí hľadajú extázu v hudbe alebo v poézii. V každom pohybe a zvuku tohto sveta je subtilne tajomstvo. Zsvätení dokážu

nie je len prejsť od vonkajšieho k vnútornému, aby sme objavili Božie pôsobenie v duši, ale aj sa stretávať s Bohom vo všetkých veciach, ako to učil svätý Bonaventúra: „Kontemplácia je o to vznešenejšia, o čo viac človek v sebe zakúsi Božiu milosť alebo o čo viac spozná Boha v ostatných stvorených.“¹⁶⁰

234. Svätý Ján z Kríža učil, že všetko, čo je vo veciach a skúsenostiach sveta dobré, „sa nachádza v Bohu vynikajúcim spôsobom a v nekonečnej miere alebo, lepšie povedané, každou z týchto veľkých vecí, o ktorých sa tu hovorí, je Boh“.¹⁶¹ Nie preto, žeby ohraničené veci tohto sveta boli skutočne božské, ale preto, že mystik zakúša vnútorné puto medzi Bohom a všetkými bytiami, a tak „cíti, že Boh je preňho všetkými vecami“.¹⁶² Keď obdivuje veľkosť vrchu, nemôže ho oddeliť od Boha a cíti, že tento vnútorný obdiv, ktorý prežíva, sa musí vzťahovať na Boha: „Vrchy majú končiare, sú vysoké, impozantné, krásne, pôvabné, rozkvitnuté a voňavé. Týmito vrchmi je pre mňa môj Milovaný. Osamotené údolia sú tiché, pôvabné, čerstvé, tienisté, bohaté na sladké vody. Rozmanitosť ich stromov a lahodný spev vtákov nesmierne osviežujú a potešujú myseľ, vo svojej samote a tichu poskytujú občerstvenie a odpočinok. Týmito údoliami je pre mňa môj Milovaný.“¹⁶³

zachytiť, čo hovorí závan vetra, ohýbanie stromu, tečúca voda, bzučiace muchy, vŕzgajúce dvere, vtáčí spev, zvuk strún alebo flauty, vzdych chorých, ston ranených...“ (Eva De Vitray-Meyerovitch [ed.], *Anthologie du soufisme*, Paris 1978, 200; taliansky preklad *I mistici dell'Islam*, Parma 1991, 199).

160 In *Il Sent.*, 23, 2, 3.

161 *Cántico Espiritual*, XIV, 5.

162 *Tamže*.

163 *Tamže*, XIV, 6 – 7.

235. Sviatosti sú privilegovaným spôsobom, ktorým Boh prijíma prírodu a pretvára ju, aby sprostredkovala nadprirodzený život. Prostredníctvom kultu sme pozvaní objasniť svet na inej rovine. Voda, olej, oheň a farby sa prijímajú so všetkou ich symbolickou silou a preveľujú sa do chvály. Žehnajúca ruka je nástrojom Božej lásky a odrazom blízkosti Krista, ktorý prišiel, aby nás sprevádzal na ceste životom. Voda, ktorá sa leje na telo dieťaťa pri krste, je znakom nového života. Neutekáme zo sveta ani nepopierame prírodu, keď sa chceme stretnúť s Bohom. Osobitne to možno vnímať vo východnej kresťanskej spiritualite. Krása, „ktorá je na Východe jedným z najužívanejších označení božskej harmónie a predobrazom premeneného ľudstva, sa prejavuje všade: v tvaroch chrámu, vo zvukoch, farbách, vo svetlách a vôňach“.¹⁶⁴ V kresťanskej skúsenosti nachádzajú všetky stvorenia materiálneho sveta svoj pravý zmysel vo vtelenom Slove, pretože Syn Boží vo svojej osobe prijal časť hmotného sveta, do ktorého vložil zárodok definitívnej premeny: „Kresťanstvo neodmieta hmotu a telesnosť. Naopak, naplno ich zhodnocuje v liturgickom úkone, ktorým ľudské telo prejavuje svoju najhlbšiu povahu chrámu Ducha a zjednocuje sa s Pánom Ježišom, ktorý pre spásu sveta vzal na seba ľudské telo.“¹⁶⁵

236. V Eucharistii nachádza stvorenie svoje najväčšie vyvýšenie. Milosť, ktorá smeruje k zmyslovému prejavu, dosahuje obdivuhodné výraz, keď sa sám Boh, ktorý sa stal človekom, dáva za pokrm svojmu stvoreniu. Pán chcel na vrchole tajomstva vtelenia preniknúť do našej intimity cez zlomok hmoty. Nie zhora, ale zvnútra, aby sme sa

164 Ján Pavol II., apoštolský list *Orientalis lumen* (2. mája 1995), 11: AAS 87 (1995), 757.

165 *Tamže*.

s ním mohli stretávať v našom svete. V Eucharistii je už uskutočnená plnosť, je to živý stredobod vesmíru, pre-kypujúce centrum lásky a nevyčerpatelného života. Zjed-notený s vteleným Synom, prítomným v Eucharistii, celý vesmír vzdáva vďaky Bohu. Eucharistia je totiž sama osebe kozmickou láskou: „Áno, kozmickou! I keď sa Eucharistia slávi na malom oltári dedinského kostolíka, v istom zmys-le sa vždy slávi *na oltári sveta*.“¹⁶⁶ Eucharistia spája nebo a zem, objíma a preniká celé stvorenie. Svet, ktorý vyšiel z rúk Boha, sa k nemu vracia s radosťou a v plnej adorácii: v eucharistickom chlebe „stvorenie smeruje k zbožšteniu, k svätému sobášu, k zjednoteniu so samotným Stvorite-ľom“.¹⁶⁷ Preto je Eucharistia aj prameňom svetla a motivá-ciou našej starostlivosti o životné prostredie a vedie nás, aby sme boli ochrancami celého stvorenia.

237. V nedeľu má účasť na Eucharistii osobitný význam. Tento deň, tak ako hebrejská sobota, je dňom ozdravenia vzťahov človeka s Bohom, so sebou samým, s druhými a so svetom. Nedeľa je dňom vzkriesenia, „prvým dňom“ nového stvorenia, ktorého prvotinou je Pánovo vzkriese-né človečenstvo, zárukou konečnej premeny celej stvore-nej reality. Okrem toho tento deň ohlasuje „večný odpo-činok človeka v Bohu“.¹⁶⁸ Kresťanská spiritualita tak spája hodnotu odpočinku a sviatku. Človek má tendenciu re-dukovať kontemplatívny odpočinok na oblasť toho, čo je sterilné a zbytočné, a zabúda, že tým odníma vykonáva-nému dielu to najdôležitejšie: jeho zmysel. Sme povolaní zahrnúť do svojej činnosti receptívny a nezištný rozmer,

166 Ján Pavol II., encyklika *Ecclesia de Eucharistia* (17. apríla 2003), 8: AAS 95 (2003), 438.

167 Benedikt XVI., *Homília pri svätej omši na sviatok Božieho tela* (15. jú-na 2006): AAS 98 (2006), 513.

168 *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 2175.

ktorý sa líši od obyčajnej nečinnosti. Je to iný spôsob konania, ktorý je súčasťou našej podstaty. Ľudská činnosť je tak chránená nielen pred prázdnyim aktivizmom, ale aj pred bezuzdnou nenásytnosťou a izoláciou svedomia, čo vedie k vyhľadávaniu výlučne osobného prospechu. Zákon týždňového odpočinku ukladal zrieknuť sa práce na siedmy deň, „aby si odpočinul tvoj býk a osol a oddýchol syn tvojej nevoľnice a cudzinec“ (*Ex 23, 12*). Odpočinok je rozšírením pohľadu a umožňuje opätovne uznať práva druhých. Deň odpočinku, ktorého stredobodom je Eucharistia, tak svojím svetlom prežaruje celý týždeň a povzbudzuje nás, aby sme si osvojili starostlivosť o prírodu a chudobných.

VII. Najsvätejšia Trojica a vzťah medzi stvoreniami

238. Otec je posledným prameňom všetkého, milujúcim a komunikatívnym základom toho, čo existuje. Syn, ktorý ho odzrkadľuje a skrze ktorého je všetko stvorené, sa spojil s touto zemou, keď prijal podobu v Máriinom lone. Duch, nekonečné puto lásky, je vnútorne prítomný v srdci vesmíru, oživuje a vzbudzuje nové cesty. Svet bol stvorený tromi osobami ako jediným božským princípom, ale každá z nich uskutočňuje toto spoločné dielo podľa vlastnej osobnej identity. Preto „keď s obdivom kontemplujeme vesmír v jeho veľkosti a kráse, musíme chváliť Najsvätejšiu Trojicu“.¹⁶⁹

239. Viera v jediného Boha, ktorý je trojičným spoločenstvom, vedie kresťanov k myšlienke, že celá skutočnosť

169 Ján Pavol II., *Katechézy* (2. augusta 2000), 4: *Insegnamenti* 23/2 (2000), 112.

má v sebe trojičnú stopu. Svätý Bonaventúra dospel k tvrdeniu, že človek pred hriechom bol schopný odhaliť, ako každé stvorenie „dosvedčuje, že Boh je trojediný“. Odraz Trojice mohol človek rozpoznať v prírode, „pretože ani táto kniha, ani jeho oko neboli ešte zakalené“.170 Tento svätý františkán nás učí, že *každé stvorenie nesie v sebe vlastnú trojičnú štruktúru*, ktorá je taká skutočná, že by mohla byť spontánne kontemplovaná, ak by pohľad človeka nebol obmedzený, zatemnený a slabý. Tak pred nás stavia výzvu, aby sme sa pokúsili vykladať skutočnosť trojičným kľúčom.

240. Božské osoby sú subsistujúce vzťahy a svet stvorený podľa božského modelu je osnovou vzťahov. Každé stvorenie smeruje k Bohu a pre každú živú bytosť je vlastné smerovať k niečomu inému, takže v lone vesmíru môžeme stretnúť nespočetné množstvo stálych a tajuplne prepojených vzťahov.¹⁷¹ To nás pobáda nielen žasnúť nad rozmanitými putami, ktoré existujú medzi stvoreniami, ale vedie nás aj k objaveniu kľúča k našej vlastnej realizácii. Človek totiž tým viac rastie, dozrieva a sa posväcuje, čím viac nadväzuje vzťahy a vychádza zo seba, aby žil v spoločenstve s Bohom, s druhými a so všetkými stvoreniami. Prijíma tak do svojej existencie onen trojičný dynamizmus, ktorý do neho vložil Boh na počiatku jeho stvorenia. Všetko je spojené, a to nás pozýva dozrievať v spiritualite globálnej solidarity, ktorá vyviera z tajomstva Trojice.

170 *Quaest. disp. de Myst. Trinitatis*, 1, 2, concl.

171 Porov. Tomáš Akvinský, *Summa theologiae* I, q. 11, art. 3; q. 21, art. 1, ad 3; q. 47, art. 3.

VIII. Kráľovná všetkého stvorenia

241. Mária, Matka, ktorá sa starala o Ježiša, sa dnes s materinskou láskou a bolesťou stará o tento zranený svet. Tak ako s prebodnutým srdcom oplakávala Ježišovu smrť, tak má teraz súciti s utrpením ukrižovaných chudobných a so stvoreniami tohto sveta znivočenými ľudskou mocou. Úplne premenená žije s Ježišom a všetky stvorenia ospevujú jej krásu. Je to „Žena odetá slnkom, pod jej nohami mesiac a na jej hlave veniec z dvanástich hviezd“ (Zjv 12, 1). Nanebovzatá je Matkou a Kráľovnou všetkého stvorenia. Časť stvorenia v jej oslávenom tele spolu so vzkrieseným Kristom dosiahla celú plnosť svojej krásy. Ona vo svojom srdci nielen „zachovávala“ (porov. Lk 2, 19. 51) celý život Ježiša, ale teraz aj chápe zmysel všetkých vecí. Preto ju môžeme prosiť, aby nám pomáhala hľadať na tento svet s múdrejšími očami.

242. Spolu s ňou v nazaretskej Svätej rodine vystupuje postava svätého Jozefa, ktorý opatroval a chránil Máriu a Ježiša svojou prácou a veľkodušnou prítomnosťou, vyslobodil ich z násilia nespravodlivých a priviedol do Egypta. V evanjeliu vystupuje ako človek spravodlivý, pracovitý a silný. Z jeho postavy však vyžaruje aj veľká nežnosť, ktorá nie je vlastná slabochom, ale tomu, kto je skutočne silný a pozorný na realitu, aby miloval a pokorne slúžil. Preto bol vyhlásený za patróna univerzálnej Cirkvi. Aj on nás môže učiť starostlivosti a motivovať nás, aby sme veľkodušne a s nehou pracovali na ochrane sveta, ktorý nám zveril Boh.

IX. Až za slnko

243. Na konci sa stretneme zoči-voči s nekonečnou krásou Boha (porov. *1 Kor 13, 12*) a budeme môcť s radosným obdivom čítať tajomstvo vesmíru, ktorý bude mať spolu s nami účasť na plnosti bez konca. Áno, sme na ceste k večnej sobote, k novému Jeruzalemu, k spoločnému nebeskému domovu. Ježiš nám hovorí: „Hľa, všetko robím nové“ (*Zjv 21, 5*). Večný život bude spoločne prežívaný úžas, kde každé stvorenie, žiarivo premenené, zaujme svoje miesto a bude mať čo ponúknuť chudobným, ktorí budú definitívne oslobodení.

244. V tomto očakávaní sa zjednocujeme a berieme na seba starosť o domov, ktorý nám bol zverený, vo vedomí, že všetko dobré, čo je v ňom, bude oslávené v nebi. Spolu so všetkými stvoreniami kráčajme po tejto zemi a hľadajme Boha, pretože „ak svet má počiatok a bol stvorený, hľadajme, kto ho stvoril a kto mu dal počiatok, teda toho, kto je jeho Stvoriteľom“.¹⁷² Kráčajme so spevom! Nech nám zápasy a naša starosť o túto planétu nevezmú radosť nádeje.

245. Boh, ktorý nás volá k veľkodušnej oddanosti a odovzdaniu všetkého, nám dáva silu i svetlo, ktoré potrebujeme na ďalšej ceste. V srdci tohto sveta zostáva stále prítomný Pán života, ktorý nás veľmi miluje. On nás neopustí, nenechá nás samých, pretože sa natrvalo spojil s našou zemou, a jeho láska nás vždy povedie, aby sme nachádzali nové cesty. Jemu nech je chvála!

* * *

¹⁷² Bazil Veľký, *Hom. in Hexaemeron*, 1, 2, 6: PG 29, 8.

246. Po tomto dlhom a zároveň radostnom a dramatickom uvažovaní ponúkam dve modlitby. Jednu, ktorá môže byť pre nás všetkých, čo veríme v jedného Boha, Stvoriteľa a Otca, a druhú pre nás kresťanov, aby sme vedeli prijímať záväzky voči stvoreniu, ktoré nám predkladá Ježišovo evanjelium.

Modlitba za našu zem

Najvyšší Pane,
prítomný v celom vesmíre
i v tom najmenšom z tvojich stvorení,
ty, ktorý svojou nežnosťou zahrnuješ
všetko, čo existuje,
vlej do nás silu svojej lásky,
aby sme sa starali
o život a krásu.
Zaplav nás pokojom,
aby sme žili ako bratia a sestry
a nikomu neškodili.
Otec chudobných,
pomôž nám vyslobodiť tých,
ktorí sú na tejto zemi opustení a zabudnutí
a ktorí sú v tvojich očiach tak veľmi vzácní.
Ozdrav náš život,
aby sme chránili svet
a nepustošili ho,
aby sme rozsievali krásu,
a nie znečistenie a skazu.
Dotkni sa srdca tých,
ktorí hľadajú iba výhody
na úkor chudobných a tejto zeme.
Nauč nás objavovať hodnotu každej veci,
kontemplovať s úžasom

a uvedomiť si, že na našej ceste
k tvojmu nekonečnému svetlu
sme hlboko spojení
so všetkými stvoreniami.
Vďaka, že si s nami po všetky dni.
Posilňuj nás, prosíme, v našom boji
za spravodlivosť, lásku a pokoj.

Modlitba kresťanov a celého stvorenia

Chválime Ťa, Otče, so všetkými tvojimi stvoreniami,
ktoré vyšli z tvojej mocnej ruky.
Sú tvoje a plné tvojej prítomnosti a nežnosti.
Buď pochválený!

Syn Boží, Ježiš,
skrze teba boli stvorené všetky veci.
Vzal si na seba podobu v materskom lone Márie,
stal si sa súčasťou tejto zeme
a díval si sa na tento svet ľudskými očami.
Dnes si živý v každom stvorení
slávou svojho vzkriesenia.
Buď pochválený!

Duch Svätý, svojím svetlom
usmerňuješ tento svet k láske Otca
a sprevádzaš vzdych stvorenia;
žiješ aj v našich srdciach
a podnecuješ nás k dobru.
Buď pochválený!

Pane Bože trojjediný,
úžasné spoločenstvo nekonečnej lásky,

nauč nás kontemplovať ťa
v kráse vesmíru,
kde všetko hovorí o tebe.
Prebuď našu chválu a vďačnosť
za každú bytosť, ktorú si stvoril.
Daj nám milosť cítiť sa vnútorne spojení
so všetkým, čo existuje.
Bože lásky, ukáž nám naše miesto
na tomto svete
ako nástrojom tvojej lásky
voči všetkým bytostiam tejto zeme,
lebo ty ani na jednu z nich nezabúdaš.
Osvieť držiteľov moci a peňazí,
aby neupadali do hriechu ľahostajnosti,
milovali spoločné dobro, podporovali slabých
a starali sa o tento svet, na ktorom bývame.
Chudobní a zem krčia:
Pane, ujmí sa nás svojou mocou a svojím svetlom,
aby sme chránili každý život
a pripravovali lepšiu budúcnosť,
aby prišlo tvoje kráľovstvo
spravodlivosti, pokoja, lásky a krásy.
Buď pochválený!
Amen.

*Dané v Ríme pri svätom Petrovi 24. mája 2015,
na slávnosť Turíc, v treťom roku môjho pontifikátu.*

Franciscus

OBSAH

<i>Nič z tohto sveta nám nie je ľahostajné</i>	5
<i>Zjednotení tou istou starosťou</i>	8
<i>Svätý František z Assisi</i>	10
<i>Moja výzva</i>	12

Prvá kapitola

ČO SA DEJE S NAŠÍM DOMOVOM.....	15
I. Znečistenie a klimatické zmeny.....	16
<i>Znečistenie, odpad a kultúra vyhadzovania</i>	16
<i>Klíma ako spoločné dobro</i>	18
II. Otázka vody.....	21
III. Strata biodiverzity.....	23
IV. Zhoršovanie kvality ľudského života a sociálna degradácia.....	28
V. Planetárna nerovnosť.....	30
VI. Slabosť reakcií.....	35
VII. Rozmanitosť názorov.....	38

Druhá kapitola

EVANJELIUM STVORENIA.....	40
I. Svetlo, ktoré ponúka viera.....	40
II. Múdrost biblických príbehov.....	41
III. Tajomstvo vesmíru.....	48
IV. Posolstvo každého stvorenia v harmónii všetkého stvoreného.....	53
V. Univerzálne spoločenstvo.....	56
VI. Spoločné určenie dobier.....	58
VII. Ježišov pohľad.....	60

Tretia kapitola

ĽUDSKÝ KOREŇ EKOLOGICKEJ KRÍZY.....	63
I. Technológia: kreativita a moc.....	63
II. Globalizácia technokratickej paradigmy.....	66

III. Kríza a dôsledky moderného antropocentrizmu.....	71
<i>Praktický relativizmus</i>	75
<i>Nevyhnutnosť obrany práce</i>	76
<i>Biologická inovácia založená na výskume</i>	80

Štvrtá kapitola

INTEGRÁLNA EKOLÓGIA	85
I. Environmentálna, ekonomická a sociálna ekológia.....	85
II. Kultúrna ekológia.....	88
III. Ekológia každodenného života	91
IV. Princíp spoločného dobra.....	95
V. Spravodlivosť medzi generáciami.....	97

Piata kapitola

NIEKTORÉ LÍNIE SMEROVANIA

A ČINNOSTI.....	100
I. Dialóg o životnom prostredí v medzinárodnej politike	100
II. Dialógom k novej národnej a lokálnej politike.....	106
III. Dialóg a transparentnosť v rozhodovacích procesoch	110
IV. Dialóg politiky a ekonomiky za plnosť ľudskosti.....	113
V. Náboženstvá v dialógu s vedami	119

Šiesta kapitola

VÝCHOVA A EKOLOGICKÁ SPIRITUALITA.....	122
I. Zacieliť na iný životný štýl	122
II. Vychovávať k spojenectvu medzi ľudstvom a životným prostredím.....	125
III. Ekologická konverzia	129
IV. Radosť a pokoj.....	132
V. Občianska a politická láska.....	135

VI. Sviatosťné znaky a sviatočný odpočinok.....	137
VII. Najsvätejšia Trojica a vzťah medzi stvoreniami.....	141
VIII. Kráľovná všetkého stvorenia.....	143
IX. Až za slnko.....	144
<i>Modlitba za našu zem.....</i>	<i>145</i>
<i>Modlitba kresťanov a celého stvorenia.....</i>	<i>146</i>

ENCYKLIKA SVÄTÉHO OTCA FRANTIŠKA

LAUDATO SI'

Z talianskeho originálu *Lettera enciclica Laudato si' del Santo Padre Francesco sulla cura della casa comune*,
Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2015,
preložil Martin Kramara
Odborná spolupráca Marian Veselý
Lektoroval Ivan Šulík

Pre Konferenciu biskupov Slovenska vydal
Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o.,
Trnava 2015, ako svoju 4 034. publikáciu
Edícia Pápežské dokumenty, 97. zväzok
Obálku navrhol Pergamen
Jazyková úprava Alžbeta Šuplatová
Zodpovedná redaktorka Katarína Kročková
Technická redaktorka Elena Radošovská
Tlač KO&KA, s. r. o., Bratislava

ISBN 978-80-8161-180-3